

Tîrroj

Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî

Sal: 5 Hejmar: 29 · 15 Sermawez 2007 - 15 Rêbendan 2008 · 4 YTL

Li pey Mehmed Uzun Osman Baydemir, Aqlın ve düşüncenin sesi, ruhun ve vicdanın kelamıydı Sennur Sezer, Sınırın ötesine geçmek Nuray Sancar, Kedkarê folklorê kurdî Prof. Dr. Ordîxanê Celîl Mehmet Bakır, Neolitik Devrim'in merkezinde yolculuk Barış Avşar, Tengezariya kewê Yaqob Tilermenî, Çatışma, Risk ve İmkân Fırat Aydınkaya, Kuzey Irak sendromu Ahmet Yaşaroğlu, Barış gazeteciliği bize lüks! Esra Arsan

Dosya : Bitmeyen bir 'hukuk' sınavı Anayasa ve Kürtler

Tarık Ziya Ekinci, Günay Aslan, Hasan Özgüneş, Yücel Sayman, Mahmut Alınak,
Kamil Tekin Sürek, Hüsnü Öndül, Fehim Işık, İbrahim Güçlü, Veysi Sarısözen

Pêşbaziya Çîrokan QALA AŞTIYÊ BIKIN!

Evrensel Kultur û Tîroj pêşbaziyeke çîrokan bi mijara Aştî û Biratî li dar dixin. Pêşbaziya ku bi zimanê kurdî û tirkî bi du zimanan tê li dar xistin, bi awayek xurt hîskirina aştî û biratiya gelan a bi rêya wêjeyê ji xwe re dike hedef; di heman demê de dike ku navên ciwan ji bo wêjeya kurdî û tirkî derxe holê.

ŞERTÊN PÊŞBAZIYÊ

- 1- Serîlêdana dawî ya pêşbaziye 01.02.2008 e.
- 2- Berhemên ku ji bo pêşbaziye bêne şandin divê berê li ciheke nehatibin weşandin.
- 3- Ji welat û derveyî welat her kes dikare beşdarî pêşbaziye bibe.
- 4- Kesek herî zêde dikare bi sê berheman beşdarî pêşbaziye bibe.
- 5- Berhemên ku ji bo pêşbaziye bêne şandin divê li ser mijara 'Aştî û Biratî' bin.
- 6- Berhemên ku ji bo pêşbaziye bêne şandin divê bi kurdî (kurmancî) û tirkî bin. Berhemên ku ji bo pêşbaziye bêne şandin dê juriya tirkî yan kurdî li gor zimanê berhemê binirxîne.
- 7- Beşdar divê berhema (berhemên) xwe hem bixe nav CD'yekê û hem jî bidin prîntir bi awayekî ser kaxiz, wekî 8 kopî bişîne vê navnîşanê:

Ji bo Pêşbaziya Çîrokan a 'QALA AŞTIYÊ BIKIN',

Eskişehir Mahallesi Dolapdere Caddesi Karabatak Sokak No: 31 Şişli İSTANBUL

Dema berhemên ku hatibin şandin bigihîjin ber destê me emê bi rêya e-mailê bersivê bidin.

8- Beşdar dê bi navê xwe yê rastîn beşdar bibin lê divê nav û paşnavê xwe, navê berhemê (berheman), tevî navnîşana xwe digel nimreya telefonê (nimreya telefona mal, kar û a destan) û navnîşana e-mailê bi awayeke cihê bixin nava zerfêkê û tevî dosyayê bişînin.

9- Berhemên ku bikevin dereceyê dê Evrensel Basım Yayın seteke ji pirtûkên xwe wekî xelat bide xwediye/a berhemê.

10- Encamên pêşbaziye dê di 1'ê Adara 2008'an de bêne eşkerekirin û di 23'yê Adara 2008'an de jî dê bi merasimekê xelat bêne dayîn.

11- Berhem an berhemên ku jurî ji bo weşandinê guncan bibîne dê ji aliyê Evrensel Basım ve wekî pirtûkê bêne weşandin. Ji bo vê yekê dê telîf ji bo xwediye/a berhemê neyê dayîn. Berhemên ku ji bo pêşbaziye hatibin şandin bi tu awayî dê bi paş ve li xwediye/a wê neyê vegerandin. Kovara Evrensel Kültür an kovara Tîrojê xwedî maf e ku van berheman biweşîne.

12- Xizmên nêz yên endamên juriyê nikarin beşdarî pêşbaziye bibin.

ENDAMÊN JURİYÊ:

KURDÎ:

Hasan Kaya, Receb Dildar, Ayhan Geverî, Fewzî Bîlge, Fehîm Işık.

TIRKÎ:

Aydın Çubukçu, Adnan Özyalçiner, Sennur Sezer, Özcan Karabulut, Gökhan Cengizhan, Zeynep Aliye, Tuncer Uçarol.

Li pey Mehmed Uzun - Mehmed Uzun'un ardından... - Osman Baydemir	2
Aklın ve düşüncenin sesi, ruhun ve vicdanın kelamıydı Dengê aqil û fikrê, kelamê rih û wijdanê bû - Sennur Sezer	4
Neolitik Devrim'in merkezinde yolculuk - Rêwitiya li navenda Şoreşa Neolitik - Barış Avsar	6
Sınırın ötesine geçmek - Derbasbûna wî aliyê sinor - Nuray Sancar	10
Kedkarê folkloru kurdî Prof. Dr. Ordixanê Celil Kürt folklorunun emektarı Prof. Dr. Ordixanê Celil - Mehmet Bakir	13
Kuzey Irak sendromu - Sendroma Bakurê Iraqê - Ahmet Yaşaroğlu	14
Kûtê binê tenûrê - Tandıra düşen ekmeq - J. K.	18
Çatışma, Risk ve İmkân - Pevçûn, risk û imkan - Fırat Aydıncaya	21
Fenomenek û guherîna şema yê nêgihîştinê Bir fenomen ve kavrayış kalıplarının değışimi - Remezan Pertew	25
Dosya: Bitmeyen bir 'hukuk' sınavı Anayasa ve Kürtler Tarık Ziya Ekinci, Günay Aslan, Hasan Özgüneş, Yücel Sayman, Mahmut Alınak, Kamil Tekin Sürek, Hüsnü Öndül, Fehim Işık, İbrahim Güçlü, Veysi Sarısözen	27-49
Şehîd namirin, bav dimirin! - Şehitler ölmez, babalar öltür - (Werger: Dawud Rêbiwar)	50
Onlar can gözleriyle gören âşıklar? - Ew evîndarin ku bi cançavan dibînin - Mehmet Bayrak	52
Werger, vekirina deriyê cihanên di hundirê zimanan da ye Çeviri, dillerin içindeki kapıların açılmasıdır - Aram Gernas	54
Tengezariya kewê - Kekliğin tedirginliği - Yağob Tilermeni	57
Geçmişle yüzleşmek... - Rûbirûbûna li paşerojê - Aytekin Yılmaz	58
Nusaybin Akademisi - Akademiya Nisêbinê - Ani Ceylan Hazinedar	60
Barış gazeteciliği bize lüks! - Rojnamegeriya aştiyê ji bo me luks e! - Esra Arsan	63
Ölüseviciler... - Yê nê miriyan hez dikin... - Tefîk Taş	66
Jovan Horî: Min hest, raman û mijar li lavlavkê bar kir Ben duygu, düşünce ve konu sarmaşığını resimliyorum	68
Pirtûk - Muzik - Kitap - Müzik	71
Bulmaca - Xaçepirs	72
Helbest - Şiir: Dilawaz Herdem, Azad Ronakbar, Fewzî Bilge, Mehmet Çetin, Akman Gedik, Ali Biçer, Serhad B. Rênas Wênayê Bergê (Kapak Resmî): Sait C. Keleş	

TİRÖJ

Sal: 5 Hejmar: 29 / 15 Sermawez 2007 - 15 Rêbendan 2008 Yıl: 5 Sayı: 29 / 15 Kasım 2007 - 15 Ocak 2008

Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî İki Aylık Kültür ve Sanat Dergisi
Li Ser Navê "Kültürsan Kültür Sanat Etkinlikleri ve Organizasyon A.Ş." Kültürsan Kültür Sanat Etkinlikleri ve Organizasyon A. Ş. Adına
Xwedî: Cevriye Aydın Sahibi: Cevriye Aydın
Berpîrsê Nivîseran: Bülent Ulus Yazışlari Müdürü: Bülent Ulus

Navnişan (Adres) Eskişehir Mah. Dolapdere Cad. Karabatak Sok. No: 31 - Şişli / İstanbul Telefon 0212 247 65 17 Faks 0212 247 24 61

Nûneriya Diyarbekir / Diyarbakır Temsilçiliği: İstasyon Caddesi Özlem Apt. No: 16 Kat: 1 D: 2 Yayın Türü: Yerel Süreli

web: www.tiroj.net - e-mail: tirojdersisi@gmail.com, info@tiroj.net Çapxane / Baskı: Ezgi Matbaacılık Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme / Yenibosna - İSTANBUL

Belavkirin / Dağıtım: Yay-Sat - Abone Koşulları: 6 sayı: 20 YTL., 12 sayı: 40 YTL.

Posta Çeki Hesabı: Songül Özkan, 666 748/Sirkeci-İstanbul - Banka Hesabı: Songül Özkan, İş Bankası Kuledibi Şubesi 1078 0174908

her ku qala te bê kirin
bila kulîkên hinarê şax vedin ser axa te

Mehmed Uzun 1953-2007

narçiçekleri düşün toprağına adın anıldıkça...

Li pey Mehmed Uzun...

OSMAN BAYDEMİR (ŞARENDARÊ BAJARÊ MEZİN Ê AMEDÊ)

Erê Mihemedo! Erê Birawo! Erê Keko!

Dostê gelê xwe. Xwediyê serencema dirêj. Xwediyê sozê xwe. Îro eyd e. Îro cejn e. Bila tu kes li kincên me yên reş nenêre.

Bila li xemgîniya me û li zîziya me nenêre. Erê Birawo ez ji kelogirî me. Lê îro eyd e, îro cejn e.

Li vê axê bi sed salan e cejnên me di nava xemgîniyê de û bi dilekî şikestî derbas dibin. Îro disa cejna me, cejneke reş e...

Lê ligel zehmetiyan wê asmin berf û cemedê bihelîne. Hêviyên me fena hêviyên te ne.

Di qucîkê dilê me de ji bo cejnên azad û şahiyên hêviyên me hene.

Mihemedo Birawo! Dostno, hevalno! Ey gelê me yê birûmet. Wê roj were, ev ewrên reş û tarî wê belav bibin. Hemû nivîskar ne li sirgûnê, ne li girtîgehê, ne li ber ronîya çirayê, lê li ber ronîya stêrkan, li ber ronîya heyvê û li ber ronîya rojê wê hestên xwe yên azad binivîsin.

Îro ji bo nêzikirina wê rojê te em anîn cem hev.

Keda te kedekî gelek mezin e. Li ser rîya Ehmedê Xanî, Melayê Cizîrî û Feqiyê Teyran tu meşiyayî. Xwêdan, girtîgeh, sirgûn, tunebûn û tenebûn bû para te. Lê te tu carî dev ji evîna xwe, dostaniya gelê xwe, zimanhezî û aşîxwaziya xwe berneda.

Dosto, Hevalo!

Hinekan jê re digot zimanê te tune ye, nasnameya te tune ye. Lê wî ji wekî Cegerxwîn digot: Na! Heye û ji şekirê Şamê jî şerîntir e.

Jê re digotin zimanê te têra nivîsandinê nake, lê wî digot: Na! Zimanê min heye, zimanekî qedîm e, zimanekî dewlemend e... Wî digot, çanda min heye, çandeke xurt û pîrengî ye Wekî xaka Mezopotamyaya qedîm...

Lê ne tenê bi gotinê, wî romanên mezin afirandin û nişanî hemû cihanê dan.

Wekî Ehmedê Xanî wî ji digot ku,

'Da xelk nebêjin ko Ekrad

Bê marifet in be esl û binyad

Enwaî millet xudan kitêb in

Kurmanc tenê di bêhesêb in'

Wî ji wekî Xanî dixwest ku ala zimanê kurdî daliqîne li banê gerdûn...

Mihemedo, Hevalo! Dostê gelê xwe!

Tu di tenetiya xwe de, bi çem û kanî teyr û tilûr û çiyayên welatê xwe re axifi.

Te di vê tenetiya xwe de li Hawara Dicleyê guhda-

ri kir, tu geh li ber dengê dengbêjekî coşiyayî, geh ji te şîna Mîrina Kalekî Rind ê welatê xwe girt...

Di tarîtiya sirgûnê ya bi rengê mirinê de, tu li ronîya evînê geriyayî, carnana daketî Bîra Qederê, li wê derê tu bûyî mêvanê Mîr Celadet, we bi hev re derd û elem û kederên xwe parve kir, te mizgîniya xêrê da Celadet û te jê re behsa serkeftina şagirtên Hawarê kir, û carnana jî te jê re Destana Egîdekî xwend.

Dostno! Hevalno!

Kekê Mihemed pir xebitî, pir zehmetî kişand û pir jî afirand...

Lê, sirgûn û tenetiya û hesretê ew betiland ...

Di şevên sar ên sirgûnê de, wekî mûmekê heliya. Ji bo şifayê li axa xwe, li gelê xwe vegeriya û bû mêvanê Amediyan. Hezar car mala we ava gelê min! Bi hezkirina we, bi piştgiriya we Îro kekê Mihemed wekî evînê bû ronahî. Li hêlekî wî Pîra Deh Derî li hêlekî din Çemê Dicle, li hêlekî wî Bircên Amedê... Tim û daîm rûmetên me Wedat Aydın, Mûsa Anter û Orhan Dogan li benda te ne wê te hembez bikin. Çemê Dicle wê bibê elçî (qasid) di navbera we û Mem û Zînê de.

Ey seydayên min ên bi rûmet! Dia bikin! Dia bikin. Em hevalê xwe bi rê dikin.

Ya Xwedayê şev û rojan!

Ya Yezdanê Dilovan! Tu cihê wî li bihuştê xwe çêkî. Em jê razî bûn. Tu jî jê razî be!

Ey xortên ciwan! Îro Mehmed Uzun mêvanê we ye; mêvanekî pakrewan e.

Wî li ser milên xwe hildin û li pênûsa wî xwedî derbikevin. Bibêjin em sed hezar Mehmed Uzun li vir in. Wekî Dicle di kuçeyên Amedê de diherikin.

Ey nivîskarên xort! Ew ala ku Mehmed Uzun ji Elî Herîrî, ji Ehmedê Xanî, Cegerxwîn, Hejar, Hemîn, Celadet, Osman Sebrî, Erebe Şemî, Rehimê Qazî û Yaşar Kemal girtibû niha di destê we de ye. Mesûliyet û barê we gelekî giran e.

Seydayên min! Dost û hevalên min! Gelê min ê birûmet! Rabin! Me xemla mevanê xwe bi gulên renggereng girê daye. Em ê wî ji vê jiyana bişînin jiyaneke din. Hemû kevokên bajarê min! Hêz bidin xwe. Rêz bigirin. Baskên xwe vekin û li bayê tenik xî. Bifirin! Kevokek nû çil ê spî tevî we dibe. Rabin! Em ê wî bi rê bikin. Em giş bi hev re bibêjin oxira te oxira xêrê be, heval û birayê eziz. Oxira te oxira xêrê be! Em giş lava bikin ji Xwedayê bi şev û rojan re, bila cihê wî ceneta baqî be!

Em qet te ji bîr nakin! ❀

Aklın ve düşüncenin sesi ruhun ve vicdanın kelamıydı

SENNUR SEZER

"Guhdarno, geli guhdaran... dinleyiciler, hey dinleyici... zaman kanın rengiyle yoğrulmuş bir kar zamanıydı.

Şimdiki karla karşılaştırılmayacak kadar fazla bir karın, dünyayı, bir kırmızı kefen gibi sardığı, bitap düşmüş biçare insanların adım bile atamadıkları kör bir zamandı."

Bir karlar ülkesinde böyle anlatmaya başladı çocukluğunu bir ozan. Bir ney sesi gerekirdi anlattığı öyküye. Ya da bir bilûr. Yalnızca onların soluğu yeterdi doğduğu yerden uzak düşüşü, gurbet ve hasreti anlatmaya. Ama ışığın bile donduğu bir soğuklukta vardı konuk geldiği ülke. Hem belki de ne neyi üfle-meye yeterdi soluğu ne de bilûra. Ama anlatmazsa öyküsünü boğulacaktı... Elinde gücünün yettiği bir tek çalgı vardı: kalem. Ve o da öyküsünü yazarak anlatmaya başladı.

Bu öykü Mehmed Uzun'undur. Üç dil bilen, öykülerini üç dilde anlatabilen bir dengbêjdi o. Sesini karların neredeyse bütün bir yıl yağdığı bir coğrafyada buldu. Ve savrulan karların ardında nar çiçeklerini gördü. Gülleri değil. Belki de güller yetiştirdi İsvet'e, ama nar ağacı köklense bile çiçeklenemezdi. Bu Mezopotamyalı Mehmed Uzun nasıl çiçeğe durdu ders-niz belki de karın yağışı altındaki görüntüler onun İsvet'e kök salmasını engelledi de ondan. Çiçeklenip meyvelendi. Çünkü kar tanelerinin savruluşunda o hep nar çiçeklerini görüyordu. "Kırmızı kar"dan kolayca söz edebiliyordu bu yüzden.

Bir masal meyvesidir nar, Akdeniz'in bu kıyısında bir tanesi bile yere düşmemelidir. Çünkü nar taneleri hem yakut tanelerine benzer hem de kanı söyler. Dökülen kardeş kanını?

Hatırlamak yolculuktur

Ben Mehmed Uzun'un kitaplarını okurken, bir yolculuğa çıkmış gibi duyumsarım kendimi.

Genellikle o ya da kahramanlarından biri sık sık bir başka coğrafyayı anımsar çünkü. Onun hatırlayışları iki iklim, iki dünya arasında aralıksız yolculuklardır. Okurun katılmaktan kendini alamadığı yolculuklar.

Türkçe yazdığı ilk anlatısı, ve son kitabı *Ruhun*

Gökkuşağı yaşamının ve yazarlığının öyküsüdür. Daha doğrusu bir yolculuk öyküsüdür. Yazarın yetişkinlikten çocukluğa, özgürlükten koğuşlara, hapisneden özgürlüğe, Diyarbakır'dan İsvet'e, İsvet'ten İstanbul'a uzanan bir yolda, zamanlar ve coğrafyalar arası engel tanımayan yolculuğunun kelimelere yansması: "Şimdi kar altındaki bu ıssız yerde dinlediğim kadim müzik bana o kanlı, lanetli toprakların hüznünü aktarıyor ve benim de bu duyguları, anlatının ritmini ve tonunu bozmayacak biçimde, bir nebze de olsa, onlara aktarmam gerekiyor; şu an yazmayı arzuladığım sayfalar, bir yaz gününün şafak vaktini anlatacak, Biro ve Migo Musul Kalesi'nin burçlarından birinde oturmuş, Dicle nehrinin öte yakasındaki yanmış birkaç harabenin dışında artık olmayan Ninova'ya bakacaklar ve Ninova'nın kaderi olan o binlerce yıllık eski sesleri ruhlarında duyacaklar. Ruhları daralacak. Deneyimlerimden biliyorum, onların sıkıntısı bana da geçecek, sıkıntıları beni boğacak, sanki okyanusların karanlık sularında, diplerindeymişim gibi bir duygu yaşayacağım; bu da beni sakinleştirecek, bana güç verecek. (...) 'Yine gittin' diyorum kendi kendime, yeni uyku-dan uyanmış gibi 'yine nerede olduğunu unutarak İstanbul'a Diyarbakır'a uzandın'. Hayretle Kallsmora'ya çok farklı gerçeğime dönüyor ve çevreme bakıyorum; zaman akmış, kahve fincanı boşalmış, müzik susmuş, az önce şömineye attığım odunlar köz olmuş, bana bakan ruhsuz bilgisayar ekranındaki yazılar çoktan silinmiş ve zaten pek görünmeyen Biro, Migo tümünden ulaşılması olanaksız, meçhul yerlere kaçmış".**

Mehmet Uzun'un yolculuğu yalnızca coğrafyalar ve zamanlar arasında değildir. Diller arasındadır da. Bu yolculuklardan biri olmasa ötekiler olmazdı belki de. Onun üç dili vardır: ana dili, öğrenim dili ve sürgünlük dili. Kürtçe, Türkçe, İsvetçe. O bu üç dille de yazdı. Türkçe ve İsvetçe'ye yeni pencereler açtı ben-ce. Ama ana diline, Kürtçeye bir yol çizmeye çalıştı. Bir söylence/anlatı dilinden modern edebiyat dili kurmaya çalıştı. Yabancı bir coğrafyada, yabancı bir dil ve insan coğrafyasının ortasında bunun için uğraştı. Kendisi bunu "yazarlığım sadece bir edebi eser yaratmanın çok ötesinde bir uğraş; ağır yaralı bir dilin

kurtarılması, canlandırılma çabası da aynı zamanda" diye tanımlar. İsveç'te, bir kır evindeki çalışma odasındaki masasının çevresinde, "gelişi güzel yere serpilmiş, sayısız kitap, dergi, harita, ansiklopedi, sözlük, broşür, gazete kupürü var ve bunların çoğu İsveççe, Türkçe, İngilizce, Fransızca, Norveççe, Danca". O Kürtçe yazmaya çabılıyor ama çevresinde değişik dillerden malzemeler var. Çünkü "ağır yaralı bir dilin kurtarılması, canlandırılması çabası"nın "ancak çevremdeki dillerin yardımıyla etkili olabileceğini biliyor" ve yazdığı dille kendisini çevreleyen tüm bu dillerin diyalogunu kurmaya çalışıyor: "Yazdığım dil, zorla itildiği bu yalnızlığı aşıp, yanı başımdaki bu dillerle edebi bir ilişki kurduğu, onlardan biri haline geldiği, onlar gibi özgürleştiği oranda kurtulacak, bunu biliyorum."

Hawara Dicleyê: Yazarın vasiyeti

Ruhun Gökkuşuğu'nun 1. bölümünün başlığı "Uzaklardan bir ülkeden yazıyorum sana?"dır. Bu bölümün tarihi 7 Şubat 2001'dir. Aşk Gibi Aydınlık-Ölüm Gibi Karanlık için Devlet Güvenlik Mahkemesi'nce dava açıldığını öğrendiği günün tarihidir bu. Yazar o gün üstünde çalıştığı Hawara Dicleyê (Dicle'nin Yakarışı) adlı romanına devam edemez. Romana 1985'te Suriye'nin Baniyas kasabasında başlamıştır. Ve çalışmalarına ara vermemiştir: "ne ilham perilerini bekledim ne de bir gece ansızın gelebilecek yaratıcı güç kıvılcıklarını. Godot'nun -benim için- asla gelmeyeceğini biliyorum, Godot, bir hayal, arzulan bir düş. Kimi zaman başka yazarların ve şairlerin hayatında gerçekleşebilen bir düş; bir gece yarısı ansızın uyanıp, bir gece yarısı ansızın uyanıp, düşün ilhamıyla hayatının yapıtını yazmaya başlayan ve kısa zamanda bunu gerçekleştiren yazarlar tanıyorum. Ama benim hayatım bu tür zevk dolu heyecanlı, romantik vakalara tamamiyle kapalı. Hayatım, kasvetli; benim için de iyi edebi yapıt, hayallerden ve düşlerden oluşan bir kurgu ama aralıksız, gece gündüz, yaz kış, her zaman kurulması gereken bir kurgu, ağır bir işçilik. Bir çaba, bir sebat, bir metanet, bir merak, bir şevk ve bir cesaret, çulğunluğun biraz ağır bastığı bir cesaret ürünü..."

Yazar romanını tamamlayıp dünyaya sunmak istemektedir: "... eğer bitirebilirimse bu roman, bir yazar olarak benim vasiyetim de olacak."

Artık Mehmet Uzun'un bize vasiyet ve emanet ettiği anlatıları okuyup irdelemek kalıyor. Onun bir cümlesini değiştirip yineleyerek: "Mehmed Uzun, aklın ve düşüncenin sesi, ruhun ve vicdanın kelamıydı." ❁

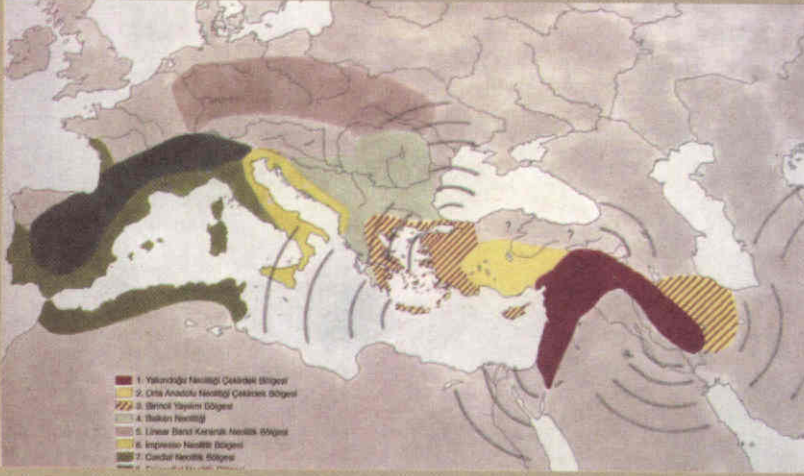
* Dengbêjlerim, Mehmet Uzun

** Ruhun Gökkuşuğu, Mehmet Uzun

Neolitik Devrim'in merkezinde yolculuk

BARIŞ AVŞAR

Neolitik yaşamın yayılım haritası.

Öncelikle şunu söyleyerek başlayalım: Eğer 9 Aralık'a kadar İstanbul'da bulunursanız ya da zaten İstanbul'daysanız ve gitmediyseniz Yapı Kredi Vedat Nedim Tör Müzesi'ndeki, "Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğunun Başlangıcı: Neolitik Dönem" sergisini mutlaka görün.

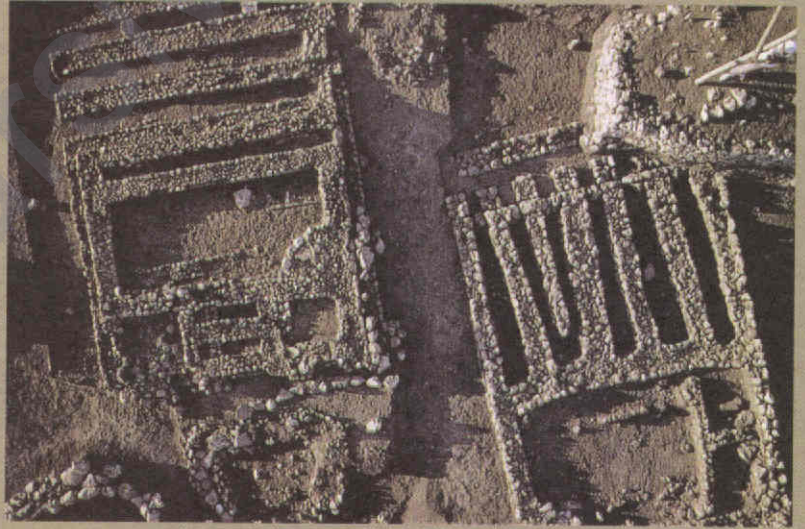
İlk olarak Almanya'nın Karlsruhe şehrinde, Badisches Landesmuseum'da, "İnsanlığın En Eski Anıtları, 12.000 Yıl Önce Anadolu" adıyla 19 Ocak-17 Haziran 2007 tarihleri arasında düzenlenen, İstanbul'da ise 26 Eylül'den beri devam eden bu sergide; Cafer Höyük (Diyarbakır), Akarçay Tepe (Urfa), Mezraa-Teleilat (Urfa), Çayönü (Diyarbakır), Nevalı Çori (Urfa), Körtik Tepe (Diyarbakır), Göbekli Tepe (Urfa) ve Hallan Çemi (Batman) gibi Neolitik Dönem merkezlerindeki hayatı, inanışları, yaşama biçimlerini, beslenme yöntemlerini ve zanaatları üzerine bir hikâye dinleyecek; fotoğraf, resim, film ve döneme ait orijinal objelerin oluşturduğu bir temsil izleyeceksiniz. Anlatılanlar insanlığın çok eski günlerine ilişkin, ancak bugün için de büyük önem taşıyor.

Afrika'da başlayan bir hikâye

Hikâyenin başlangıcı 1.8 milyon yıl öncesine, Afri-

ka'ya kadar gidiyor. O zaman Afrika'dan av hayvanlarının peşine düşen insanlar, kutup ön bölgesinden çöllere, deniz kıyısından dağlara her türlü iklim koşuluna doğru yayıldılar. Diğer hayvanlardan farklı olarak biyolojik uyumu sağlayacak zamanları yoktu. Korunmak için mağaraları kullandılar ya da çalı çarpıdan, deriden küçük kulübeler yaptılar. Ancak kalıcı barınakları yoktu ve sürekli yer değiştiriyorlardı. İşte ilk yerleşik hayata geçiş Güneydoğu Anadolu'da M.Ö. 11 bin civarında Hallan Çemi'de, ilk kalıcı konutların yapımı da M.Ö. 10 binde Çayönü'nde başladı. Burada yapılan kazılarda yerleşim alanında düzenli bir dağılımın olduğu ortaya çıktı. M.Ö. 7 bin 300'lerde başlayan Mezraa-Teleilat'da ise konutların aralarında yollar oluşmuştu. Barınak, sadece yatmak içindi ve tek mekânlydı. Ko-

nuca

Çayönü'nde ızgara planlı yapılar.

nut ise geniş alan ve bölünmüş mekânlarla oluştu. Üstü örtüldü, sağlam temeller atıldı, duvarları dayanıklı malzemeye yapıldı, köşe bağlantısı, çatı ya da dam, baca, kapı, pencere oluşturuldu. Çamur sıva, standart boyları olan kerpiç tuğlaya dönüştü. Tüm bu mimari unsurlar Neolitik Çağ boyunca deneme yanılma yönte-

Göbekli Tepe'den M.Ö. 9 bine tarihlenen yuvarlak planlı kült yapısı ve içinde daire planlı dikilitaşlar.

miyle ortaya çıkarıldı. Neolitik Dönem sonunda günümüz mimarlığının bütün çözümleri üretilmişti.

Geçmişini değiştiren bulgular

Cıvalı Taş Devri de denen Neolitik Dönem Güneydoğu Anadolu'da Hallan Çemi ile başlayan yerleşimlerde, köylerin kurulumunu, miras ve aile hukukunun ortaya çıkışını, teknikteki gelişimi 8 bin yıl öncesine kadar izlemek mümkün. Bu, Endüstri Devrimi'ne kadar gidecek bir sürecin başlangıcı ve etkileri Filistin'de, İran'da, Suriye'deki kazı bölgelerinde izlenebiliyor. Ama söz konusu dönemde Güneydoğu Anadolu'da sayılan bölgelerden çok daha farklı bir süreç işliyor. Özellikle de tarım konusunda. Çok değil, 15 yıl öncesine kadar ilk tarım topluluklarının daha güneyde, Filistin'de ortaya çıktığı sanılıyordu. Ancak sergideki eserleri ortaya çıkaran Neolitik Dönem yerleşimlerinde yapılan kazılar bu ve bunun gibi pek çok görüşü değiştiriyor. Çünkü bu yerleşimlerde henüz tarımsal üretim yokken tekniğin ve uzmanlaşmanın başladığı görülüyor. Neolitik Dönem

çömlekçilik, madencilik, kireç yakma, kendi kontrolünde doğal ortam oluşturmanın başlangıcıydı. Süreç, ticaretin başlamasına kadar gidecekti.

Neolitik Dönem'e dek besin kaynakları depolanmıyordu. Bu dönemde buğday, arpa, çavdar, mercimek, baklagillerin doğal yaşam alanı Güneydoğu Anadolu'daki Neolitik bölgeydi. Bunların önce ek besin olarak kullanımı sonra seçilerek ekimi geldi.

Ana tanrıça, baba tanrı...

Bir diğer önemli değişiklik de ana tanrıça ve bereket inancıyla diğer yanda da kült yapılar, dikilitaşlar ve 'baba tanrı' inancıyla ilgili. Ortadoğu'dan Avrupa'ya kadar yayılan bereketin kaynağı ana tanrıça inancına, yukarıda sayılan yerleşimlerde, normal insanlara ait evlerde yaygın olarak bulunan, çoğunlukla küçük boyutlardaki heykellerde rastlanıyor.

Ancak Güneydoğu Anadolu yerleşimlerine özgü bir biçimde M.Ö. 11 binden itibaren güçlü bir şekilde kült yapılar ve dikilitaşlarla or-

Şanlıurfa Yeni Mahalle'de erkek heykeli, M.Ö. 9.-8. bin yıl

Çayönü'nde, oturan kadın heykeli, M.Ö. 10.-7. bin yıl

taya çıkan farklı bir inanış daha görülüyor.

Yine bu kazılara kadar, dini, idari ve ekonomik gücün simgesi anıtsal yapıların kent devletleri ile ortaya çıktığı öngörülüyordu. Fakat Çayönü, Nevali Çori ve özellikle Göbekli Tepe'de anıtsal yapıların çok daha önce, Neolitik Çağ'da yapıldığı ortaya çıktı. Özellikle Çayönü'nde 40x30 m. boyutlarında içinde dikilitaşları olan büyük bir meydan, 450 kadar ölünün kemiklerinin biriktirildiği anıtsal yapı, "kamu yapısı" kavramının ortaya çıktığını gösterdi.

M.Ö. 8 bin 500'e dek yuvarlak, sonrasında dikdörtgen planlı olan kült yapıları, yani tapınaklar, daha o zamandan bir ruhban sınıfının ortaya çıktığının işaretleri. Topluluğun tümüne yönelik inşa edilen bu yapıların içindeki anıtsal, özel heykeller ve kabartmalar ise ruhban sınıfının gücünü gösteriyor.

Kült yapılarının içinde, üzerlerinde çeşitli betimler yer alan dikilitaşlar bulunuyor. Göbekli Tepe'deki örneklerde bereket ve doğurganlıkla ilgili olmayan kertenkele, tilki gibi çeşitli canlı betimleri görülüyor. Bu tapınaklarda ayrıca Yenimahalle'deki örnekte görüldüğü gibi yaşamı ve ekonomiyi denetleyen bir "baba tanrı" inancı öne çıkıyor. Doğadaki her canlının betimlenmesi, sadece avlanan ya da yenen hayvanlara değil şaman inancı çerçevesinde bütün doğal güçlere saygıyı, baba tanrı inancını, yani ruhban sınıfının

Göbekli Tepe'de dikilitaş. Hiyeroglifi andıran çeşitli semboller görülüyor. Kazılarda elde edilen kaplardan dikilitaşlara kadar farklı yüzeylerde bir resim alfabesine, dolayısıyla ilk harflere işaret eden semboller görülüyor. Bunların anlamları tamamen çözülmemiş olsa da bir tür alfabeye gidişin işaretleri oldukları üzerinde duruluyor.

etkisini gösteriyor. Ruhban sınıfı toplumun tamamını yönlendiriyor.

Gidenler ve kalanlar

Bir daire oluşturan dikilitaşların ortasında ise genelde bir heykel ya daha büyük bir dikilitaş yer alıyor. Bu yapılar belirli aşamalarda terk edilip, duvarlarının, dikilitaşlarının ve heykellerin gömüldüğü, bazılarının içlerine daha küçükünün, bazen de yapı tümüyle tavan seviyesine kadar gömüldükten sonra üzerine tamamen yenisinin yapıldığı biliniyor.

Normal konutlarda görülen ana tanrıça ve bereket inancı 7 bin yıl önce Batı Anadolu ve Balkanlar üzerinden Hollanda'ya, daha güneyde de Akdeniz'e, İran'a ve doğuda Çin'e uzanan bir model oluşturuyor. Aynı şekilde köy yaşantısı, tabak-çanak yapımı, baklagiller, koyun, keçi, sığır, nohut, Çatalhöyük ve Kırklareli örneklerinde görüldüğü gibi yayılıyor. Ama anıtsal mimari, baba tanrı ve şaman inancı gibi üstyapı kurumları bu yayılıma katılmıyor. Bunun nedenleri üzerine ileride daha açık yorumlar yapılacaktır elbette. Şimdilik buradaki ruhban sınıfının yönettiği inançların yerel ve özel olduğu için yayılmadığı tahmininde bulunabiliyoruz.

Toplumsal sınıfların ilk nüveleri

Uzmanlaşmaya ve işbölümüne dayalı üretimin ortaya çıkışı toplumsal sınıfların da ortaya çıkışını ge-

tiriyordu. Topluluklar ne kadar sıradan ya da eşitlikçi olursa olsun bazı simgeleri, takıları çeşitli amaçlarla kullanıyordu. Bunların bir kısmı çevredeki diğer topluluklardan değiş tokuşla alınıyordu. Bu dönemde bilezikler, gerdanlıklar, taş kaplar, boncuklar, değiş tokuşta kullanılıyordu ve beğeniler günümüz modasındaki gibi sıkça değişiyordu. Ve elbette yapımı ustalık gerektiren, zor bulunan ham maddelerden yapılan nesnelere farklılaşmış, özel bir konuma sahip olmuş birey ya da sosyal gruplara işaret ediyordu. Tekniği iyi bilen, yetenekli ustaların yetişmesi ve tüm zamanlarını yaptıkları işe verebilmesi için başkaları tarafından beslenmeleri gerekiyordu. Neolitik Dönem'de Güneydoğu Anadolu'daki yerleşimlerde, taşı işlemek için yalnızca taş aletlerin olduğu bir süreçte, usta işi nesnelere görülmesi, özel hammaddelerin getirtilmiş olması, zanaatkarları çalıştıran bir üst sınıfın daha o dönemlerde oluştuğunun işaretleriydi.

Sınıfsal farklılaşmanın bir diğer işareti de ölü kültürüydü. Öbür dünya inancı ve bağlı inançlara giden yolda Neolitik Dönem içinde sosyal düzey, güç ve görevlerle ilgili farklı ölü gömme yöntemleri ortaya çıktı.

Savaş? Talan? Şiddet?

Serginin bugüne ilişkin en önemli sonucuna gelelim: Bütün bu anlattığımız, biriktirme, üretme, yaratma, inanma, yayılma süreçleri içinde "eksikliğini" hissettiğimiz bir şeyler yok mu? Onca yoğun mal ve beğeni eşyası aktarımına rağmen savaş, dış tehdit, yağma, şiddet izi hiç yok bu yerleşimlerde. Topluluklar arasında başka türlü bir rekabet yaşamıyor, sistemli bir rekabet ve esasını bilgi paylaşımına bağlı prestij oluşturuyor. Ortaya çıkan sonuç inanılmaz. Doğal yatakları sadece Niğde-Aksaray ve Bingöl-Tatvan'da bulunan ve alet yapımında kullanılan oksidyen camının hikâyesiyle örnekleyerek bitirelim: Bu camı taşıyacak büyüklükte hiçbir hayvan evcilleştirilmemişken, yüzlerce kilometre uzağa hatta Kıbrıs'a bile tonlarca oksidyen camı taşınıyor. Bu camın hayati bir önemi olmadığı ve çakmaktaşı da aynı işlevi gördüğü halde! Sadece oksidyen camı değil elbette, deniz kabukları, yarı değerli taşlar, değirmen yapımı için bazalt, çeşitli yiyecekler ve evcil hayvan ticareti de yapılıyor. Fakat işte bunlar için birbirinin gırtlığına sarılan, başkasının malına mülküne zorla sahip olmak isteyen, siyasi gerekçelerle toplumlarını felakete sürükleyen kimse yok! Bu topraklarda ve yaklaşık 7 bin yıl boyunca! ❀

ÇENGEK XEYAL

Wênesazek bû mêvan

li şeva gundê min

Bi firça xwe

xêzek spî li tariyê xist.

Çiyan xwe direj dikir

li ber neynika deştê.

Muzîkzanek bû mêvan

li şeva gundê min

stranek çêkir

ji notayên bêdengiyê.

Ba dixuşîne

di newala dîlketî de.

Helbestvanek bû mêvan

li şeva gundê min

Qeftiyek (desteyek) nêrgiz çêkir

ji mijê

û ew xiste hêma

ji rêzika delaltirîn

a helbesta xwe re

Da ku keçika Amedî

hibîne dilê serxweş....

Dilxwaz Herdem

SINIRIN ÖTESİNE GEÇMEK!

NURAY SANCAR

Farklı bir sesi kargaşanın içinde hemen boğmaya hazır toplumsal ruh haline *histeriden* başka bir şeyin uygun görülmediği ağır bir hava var. Bir süredir birçok kentte yapılan mitinglerde komando giysisi giydirilmiş küçücük çocukların eline tutuşturulan tabancalar ve makineli bu histerinin bir ur gibi büyüyerek ne kadar çok yayıldığını gösteriyor. Kendini, çoluğunu çocuğunu hemen oracıkta askere kayıt defteri önünde sıraya girmiş gibi hisseden yetişkin nezdinde, ufak bir kıvılcımın o silahları patlatması işten bile değil. Maale bu seferberliğe girilmişse, her şey vatan için, gerisi koca bir teferruat! Bir futbol maçında mavi bereler takıp tezahürat yapmak, sokak aralarında ve caddelerde otomobillerin müzik setlerine konulan milliyetçi parçaları bangır bangır çalarak konvoylar halinde gezmek, yasaklandığı halde illa da "Fatihalar Yasınlar bitmez bizim Karadeniz'de" illetini, millete dinletmeye azimli olmak, bayraklar asmak, dövizler kaldırmak sadece üflesen sönecek birer gösteriden ibaret değil o halde. Ülkenin sağduyusunu, metin insanlarını taciz eden, herkes ve her şey bu havada boğulmayı kabul etmezse, hiçbir şeye yaşam hakkı tanımayacağını açıkça gösteren bir zıvanadan çıkmışlık hali bu.

Bu nüfus, görünürde sınırın ötesini çoktan geçti.

Hayal kırıklıklarıyla beslenen faşizm

Viyana kapılarından bu yana gerileye gerileye *Misakımilli*'ye sığışmak zorunda kalmış olmayı hazmedemeyen, bu yüzden eski imparatorluk anılarını koca bir boyunduruk gibi ensesinde taşıyan; büyüklük kompleksiyle, her daim aşağılanmanın hayal kırıklıkları arasında gidip gelen bir halkın "Türk olmak"ı yaşama biçimi böyle ne yazık ki. Ülke içindeki, uluslararası ilişkilerdeki veya dünya konjonktüründeki en küçük fırsatta gözünü, boyuna bosuna bakmadan Orta Asya'ya, Musul'a, Kerkük'e, Batı'ya, Güney'e, olmadı Doğu'ya diken yöneticileri, Kürt meselesinin nihai çözümünü komşuya harekât yapmakta bulmuşsa, harekât için gerekli lojistik desteği kuşkusuz tahkim de edecektir. Her Türk'ün, asker doğduğuna inanması böyle kritik zamanlarda açılan askere alma kütüğünü ısıtıp ısıtıp piyasaya çıkarmak için elzemdir. Fakat göz dikilen topraklarda askerinin başına çuval geçirilen bir devletin, operasyon için başa çuval geçiricilerden izin almak zorunda kalması da tarihin bir ironisi sayılabilir. O izin alınmazsa bunca şamatayı "Türkler bağırıp çağırıp sonra unutulur" diye yo-

rumlayacak ele güne gene rezil olmak, içeriye ve dışarıya inandırıcılığını kaybetmek var.

Umberto Eco, toplumsal hayal kırıklıklarının urfaşizmi doğurduğunu yazmıştı. Ulusal böbürlenme ile, dünyada hak ettiğini düşündüğü yere gelememe kaygısının bulamacından kala kala başkasına tahammülsüz, kendisine benzemeyeni yok etmeye eğilimli bir faşizm doğuyor belli ki gene. Muhafiz sesleri boğa boğa bu noktaya gelindi. Şimdi ortada kamuoyu diye anılan, koca bir yalanla şişirilmiş bir balon duruyor. Her akşam televizyon ekranlarında, konuşmaya yetkili kılınmış "uzman" emekli paşaların Kürt sorununa, askerî terimlerle düşündükleri çözüm önerileriyle kafaları çelmiş ortalama yurttaşın her şehit cenazesinden sonra hissettiği şey, bu hayal kırıklıklarının misliyle katlıyor kuşkusuz. Çünkü, her şehidin çocukluğuna, insani ilişkilerine, ailesine, çocuklarına, fedakârlığına vb. tutulan kameralar ve mikrofonlar, çözülmeyen Kürt sorunu nedeniyle zaten yaralanmış ulusal vicdanı irkiliyor. Varsın vicdanın öbür yanı koyu karanlıkta kalsın; kendisi de ölümler veren ve "bu kan artık dursun" diyen öteki halkın karşısına asker sözcükleri, yetmedi postalları, olmadı bombalarıyla çıksın onarılmak istenen bütün hayal kırıklıkları; bu bencilliği hiçbir faşizm sorun olarak görmez. Sorun olan tek şey, güçsüzlüğe ayna tutan herhangi bir şeydir: Kürt sorunu gibi.

Derin yaralar...

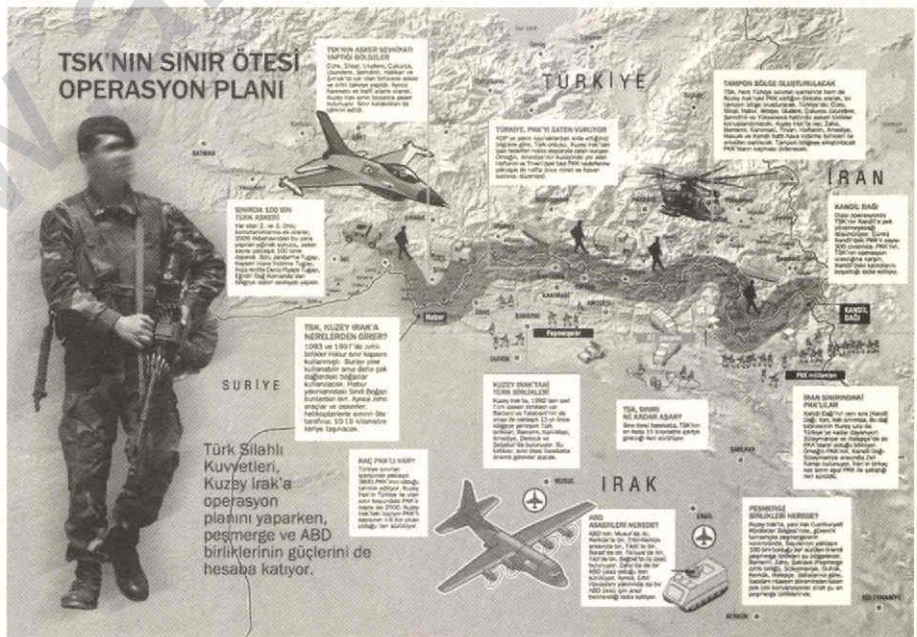
Savaşın kansız, zayıfsız, onları tutan eller olmaksızın silahlar arasında süren bir "etkinlik" olduğu Körfez Savaşı'nın yarattığı bir illüzyundu. Irak işgali, savaşların muzaffer olana kayda değer bir paha ya mal olmadığı, ölenlerin ve aşağılananların hep mağluplar olduğu yarınsamasını ekledi buna. Bugün, "bizi de, kızları da askere alın" diye yırtınan aklı boş genç kızlar ve erkekler için savaş öyle görünüyor ki sadece galip gelecek bir bilgisayar oyunu. Orada kan akıyor, orada cesetler olmuştur, orada kimsenin anası ağlamıyor. Şehitlerin biri gidip bini gelmiyor. Ve savaş bir ülkede "hiç-

bir şeyin artık eskisi gibi olmayacağı" bir dönemi başlatmıyor sanki. Şimdi ötesini berisini görmeyen, ilerisini gerisini yoklamayan, duyuları ve aklı ekrandan gördüğü emekli paşaların ve onların destekçisi "kanaat önderleri"nin çarpık fikirleriyle şekillenmiş insanları savaşa isteği sarıyor.

Kimsenin aklına kendi solcusuyla, türbanlısıyla, Kürdüyle, Ermenisiyle, Alevisiyle kavgalı bu devletin, farklılıklara nasıl tahammül etmesi gerektiğini, başka milliyetlere ve mezheplere nasıl eşit bir yaşam hakkı tanıyabileceğini, "terör" denilenin ancak özgürlük ortamında, demokratik bir işleyişte durabileceğini düşünmek gelmiyor. İntikam, linç, misilleme, bastırma, baskın harekât, yok etme vb. kavramlarıyla oluşturulmuş bir düşünsel bağlam içinde siyasi, bırakalım siyaseti, insani bir seçeneğin yeşereceği küçük bir toprak parçası olmuyor belli ki.

"Hayal edemeyecekleri acıları yaşatacağız" demiş Paşa. Esasen yeni bir şey değil bu. Birkaç kuşağa yetecek kadar, mümkün olduğunca çok acı sığı bu topraklara. Her iki taraftan binlerce insan öldü ve ateş düştüğü yeri yaktı. Cezaevlerinden kırsallarına kadar, makatından çop sokulan, dışkı yedirilen, böylece, aklın "hayal edemeyeceği" acılar yaşayan insanlar, bu ülkenin insanlarıydılar. Bu topraklardan çıktılar. Demek ki acı, bir sorunu kesip atacak neşter görevi görmüyor. Demek ki acıyı katmerlendirmeye yönelik bir söylemden vazgeçmek ve yerine halklar arasında karşılıklı anlayışı ve barışı inşa etmek için ilk tuğlayı koymaya gönüllü olmak gerekiyor. Bunu denemenin bedeli savaşınkinden daha az.

Ama hayır feryat feveran savaşa koşuluyor.

Miting katılımcılarının, devlet bilinçaltını ona ortak olarak dışa vuran "81 Düzce, 82 Musul, 83 Kerkük" yazılı pankartlarına bakarak kahvenin pekala bir bahane olduğu söylenebilir. Harekât yapılacak diyarlara dair eski bir kalp ağrısı var çünkü. Bir zamanlar Musul ve Kerkük'te gözü kala kala bu toprakları terk eden Türkiye'nin, bunların can düşmanının arazisinde kalması erkeklik gururunu incitiyor. Hiç değilse, baron Ertuğrul Özkök'ün istediği gibi "f-16'lara ses duvarını aşırıp birkaç cam çerçeveyi indirebilse", hakikaten yüzyılın birikmiş irini akmış yerine geçecek. Musul ve Kerkük; "terör" kadar derin bir yara. Unutmuyorlar...

Güvencemiz, olacakları hayal edebilmekte

Dileyelim ki bu çığrından çıkmış gözü karalığın boyutları camları ve canları indirecek cürete yol açmasın. Çünkü protestoyu, refleksi, tepkiyi; adı her neyse, memleketteki histerik ruh halini kıskırtıp övenler kontrol altında olduğunu sandıkları bir kitlenin çok çabuk kontrolden çıkabileceğini de hesaba katmak zorundalar. Bu süreçte buna bol bol örnek verilebilir; hepsi basında yer aldı. İçerde ortaya çıkmış bir sorunu; Kürt sorununu komşuya harekât çekerek çözmek isteyen bir zihniyetin, bunun, içerde yol açacağı sorunları düşünmemesi kendisinden beklenir bir davranış olabilir. Hırstan gözü dönenlerin makul düşünmesi beklenemez zaten. Fakat bu ülke halkının sağduyulu, tahrike gelmez, olacakları "hayal edebilen" bir yanı da vardır; bu toz duman arasında büyüyen kendinden başka kimseye tahammülü imkânsız kılan faşizme karşı güvenilir yegâne şey bu olsa gerek. ☀

BEZEKAR IM

bezekar im

bi qasî ciwanbûna xwe

bi qasî dîroka xwe

bê huner im

her ku bê wêne me di nasnameya xwe de

xwîn diherike ji alê min ya ber dilê min

ve

roj bi roj diçilmise

qerenfilek tê avdan bi xwîna min

bê deng dimîne alekî min

ji bêdengiya wî xwedî dibin xurî yên ji

bîrkirinê

diçilmise hişin ên semawî di arê wî de

diçilmise tahm a semawî ya zimanê min

ar bi welatê min ve dide

wela-tê'm

we-

la-

t'êêem!

bezekar im

kes nîn e hevkarê'm

ji bilî te

q

e

w

m

ê

min

Azad Ronakbar

Kedkarê folklora kurdî

Prof. Dr. Ordîxanê Celîl

MEHMET BAKİR

Doktorê zanistiya filologiyê, rojnameger û nivîskar Ordîxanê Celîl di 24'ê gelawêja 1932'yan de li Yêriwanêna Ermenistanê hat dinê. Ew bi xebata xwe ji roja roj de di nav kurdan de bû xwedî qed û qîmeteke mezin.

Wî xwendina xwe ya dehsaliyê li Yêriwanê bi ermenî tamam kir, di salên 1952-1957'an de li Zanîngeha Yêriwanê fakulteya wêjevanîyê kuta kir. Ew di sala 1957'an de ji bo nivîsandina teza xwe derbasê bajarê Lenîngradê, Înstîtuya Rojhilatnasiyê dibe û teza xwe li ser "Kela Dimdimê" dinivîse.

Celîl, di sala 1958'an de diçe Başûr û li wê derê li ser zimanê kurdî lêkolînê dike. Ew çirokan, çîrvanokan berhev dike, dibe cotkarê folklora kurdî, diçîne folklorê ji bo careke din şax bide û encamê bi dest dixê; berheman derdixê.

Di dema Sovyetê de bi taybetî piştî salên 1930'yî kurdên Sovyetê ji bo gelek bajarên tene koçkirin, tene parçekirin, her beşek li welatê Sovyetê ji mecbûrî cih û war dibe. Mamoste Ordîxanê Celîl dikeve dû wê şopê, di salên 1970'ê de digere, li ser kurdên ku sirgûnê Kazakistan û Tirkmenistanê hatine kirin lêkolînê dike, xebatê dike, tiştinan berhev dike..

Xebatên ku Ordîxanê Celîl heta niha kirine tenê ji sisêyan yekê wê hatine weşandin. Arşîva wî ku tede nêzî sed hezarî gotinên pêşyan û biwêj, çîrok, destan û helbest hene li arşîva wan veşartî ye.

Ew yek ji malbata Celîlan e. Malbata Celîlan ku di nav kurdan de wekî ekolek e, mora xwe li dîroka kurdan ji xistiye/dixê. Wan bi xebata xwe ya li ser folklor, dîrok, muzik, çapemenî û zargotina kurdî di nav kurdan de ciheke girîng girt ku yek ji endamên malbatê ji gorbihuşt Ordîxanê Celîlê rehmêtî bû. Ew nêçîrvanê folklora kurdî, lêkolîner û Profesore Zanîngeha Dewletê ya St. Petersburgê bû.

Nêzî 60 berhemên wî ku bi kurdî derketine, heta niha ji bo tirkî, swêdî, fransî, almanî û rusî hatine wergerandin.

Ordîxanê Celîl endamtiya Yekîtiya Nivîskarên Rus, Yekîtiya Nivîskarên Kurd, endamtiya Enstîtuya Kurdî ya Parisê, endamtiya rûmetê ya Akademiya Zanyariyê ya Iraqê, serokatiya Saziya Kurd a li Lenîngradê û proferosiya Çanda Kurdî ya Zanîngeha Lenîngradê kir.

Prof. Dr. Ordîxanê Celîl, "Kela Dimdim", "Poziya Cegerxwinê ya bajarvaniyê", "Dilorê Cimaeta Kurdan" û "Zargotina kurdî" ji di nav de zêdeyî 60 berhemên wî gihane xwendevanan. Ew ji bo Radyoya Erîwanê jî bû alîkar, di wir de jî kar kir û her wiha yek ji nivîskarên rojnameya Reya Teze bû ku dengê wê rojnameyê jî hem di nav kurdên Sovyetê de hem di nav kurdên parçeyên din de belav bûbû.

Ew tam kurd bû, dilê wî bi kurdî lê dida, mejiyê wî bi kurdî difikirî û diaxivî. Navê wî, her wiha navê malbata wî hem di welatên Yekîtiya Sovyetê ya berê de, hem jî li Kurdistanê û derveyî sînorên wê wekî navê kedkarên çanda neteweya kurd tê nasin.

Mamoste Ordîxanê Celîl di sala 2004'an de li Amedê bû mêvarê me amediyan jî. Beşdarî "Rojên Wêje û Ziman" bû, dîtînen xwe bi me re par ve kir, bi nasîna Şaredarê Bajarê Mezin ê Amedê Osman Baydemir û şaredariya Amedê dilşad

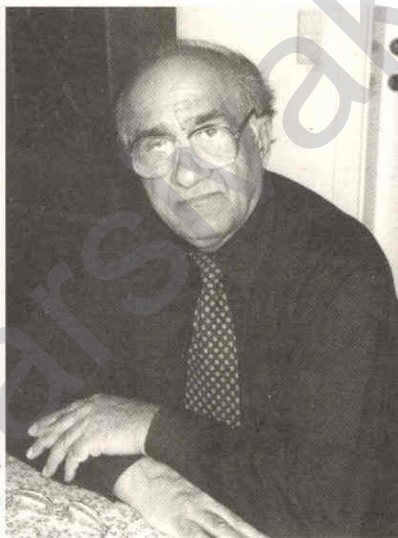
bû, dikir bifire û digot: "Ev êdî şaredariya gel e, şaredariya kurdan e."

Îro bi keda Ordîxanê Celîl û birayê wî Celîlê Celîl bi hezaran stran, gotinên pêşyan, çîrok, beyt, serpehatî ji windabûnê rizgar bûn, ketin arşîvan

Kurd ji vî aliyî ve hurmetdarê wan in û ev keda wan di nav kurdan de dê neyê ji bîr kirin.

Ordîxanê Celîl di 21'ê rezbera 2007'an de xatirê xwe xwest û ji nava me bar kir. Cenazeya Ordîxanê Celîl roja 24.10.2007'an li Lenîngrada Rusyayê li goristana Kavalovskayê bi merasimekê hate veşartin.

Em ji Xwedê daxwaz û hevî dikin ku cihê mamos-te Ordîxanê Celîl bike bihuşt.

'Kuzey Irak' sendromu!

AHMET YAŞAROĞLU

İşbirlikçi egemen sınıflarımız bir süredir "Kuzey Irak Sendromu" diye adlandırabileceğimiz bir hastalığa tutulmuş durumdadır. Kuzey Irak diye adlandırılan bölge, Irak Kürdistan'ı -Kürdistan'ın güneyi- oluyor. Burada ABD'nin ilk Irak saldırısının ardından gelişmeye başlayan ve Irak'ı işgalinden sonra hız kazanan bir Kürt yönetiminin oluşması söz konusu. İşgal sonrasında kabul edilen son Irak Anayasası'na göre bu bölge Irak'ın bir parçası ve özerk bir yönetime sahip. Irak Kürtlerinin liderlerinden birisi olan Talabani de şu anda Irak'ın cumhurbaşkanı. Türkiye'yi yönetenler, bu özerk yönetimin zaman içinde bağımsızlık kazanacağından büyük bir korku duyuyorlar. Bu korkunun büyük ve asıl kısmı ise, Türkiye Kürtlerinin de bu durumdan etkileneceği ve onlar içerisinde de bağımsızlık eğilimlerinin güçleneceği endişesinden kaynaklanıyor.

'Ya dost olursun, ya hedef'in meali!

Romalı Senatör Cato'nun senatoda yaptığı her konuşmasını "Kartaca yıkılmalıdır" diye noktalaması gibi, -ünlü komutanları Hannibal'den hatırlanacağı gibi, Kartaca Roma'nın en büyük düşmanı idi- Türk milliyetçiliğinin gemi azya aldığı dönemlerde gerici, şovenist politikacı ve yöneticiler "Kuzey Irak engellenmelidir" naralarını sıkça atıyorlar. Hatırlatmakta yarar var; Irak, ABD işgali altında olsa da ayrı bir ülke ve Türkiye ile sınırları Türkiye'nin ulusal kurtuluş savaşının emperyalizme karşı başarıya ulaşmasından sonra belirlenmiş durumda. Kuzey Irak'a karşı seferberlik çağrılarının nedeni olarak PKK'nin orada "üslenmesi" ve Türkiye topraklarına "sızarak terörist eylemler gerçekleştirmesi" gerekçe gösteriliyor. Meclis'te

yapılan son tezkere görüşmelerinde de "Barzani'ye haddinin bildirilmesi" çağrıları yapılırken, Hürriyet gazetesinin ABD hayranı Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök'ün ortaya attığı "ya dost olursun, ya hedef" tehdidi çok tutulmuş olacak ki, neredeyse tüm gerici çevrelerin ortak sloganı oldu.

Bu gerici literatürde "dost olmak", PKK'ye karşı Türkiye egemen sınıflarının yanında savaşmak anlamına geliyor.

Daha önce pek çok kez bu bölgeye askeri harekât yapıldı ve Barzani'nin peşmergeleri bu harekâtlarda yardımcı bir rol oynadılar. Bugün de Irak Kürtleri silah gösterilerek ve ambargo ile tehdit edilerek yeniden gerici bir işbirlikçiliğe zorlanıyorlar. Bunun Türk-

çesi "Kürdü Kürde kırdırmak" oluyor. Ancak geçmişte yapılan askeri harekâtlardan farklı olarak, bugün Irak'da çok değişik bir durum var. Bu, orada egemen güç olarak ABD'nin bulunması oluyor. Türkiye egemen sınıflarının ABD'nin izni ve onayı olmadan Irak Kürdistanı'na yönelik tek bir adım bile atamayacakları ise çok iyi bilinen bir gerçek. Bu durumda ABD'nin "ikna" edilmesi gerekiyor. Egemen sınıfların ABD'yi "ikna etmek için" kullandıkları argümanlardan biri ise "Irak'taki maliyeti ağırlaştırmak", ki bu söz Kara Kuvvetleri Komutanı Başbuğ'a ait.

'Gordion düğümü' ve 'en büyük tehdit'!

Yani şöyle bir manzara ile karşı karşıyayız; sicili ABD işbirlikçiliği ile malul olan Türkiye egemen sınıfları ve onun etkisinde kalan çevreler, Irak Kürtlerini, onların yöneticileri olan Barzani ve Talabani'yi -ki Talabani bugün Irak Cumhurbaşkanı- açıkça ve üstü örtülü olarak ABD işbirlikçiliği ile suçluyorlar! Bununla da kalmıyorlar, kadim dostları ABD'yi ve di-

ger büyük devletleri zaman zaman "Türkiye'ye yeniden Sevr'i dayatmakla" itham ediyorlar. Emperyalizmin hesapları ve işbirlikçilik dikkate alındığında olasılık olarak her şey mümkün, ama Türklerin ve Kürtlerin buna karşı farklı—geçmişte kanıtlandığı gibi—alternatifleri de var! Bütün bunları dikkate aldığımızda, açıkçası, çözülmesinden vazgeçtik, tahlil etmesi bile zor ve karmaşık bir durumla karşı karşıyayız. Bu zor ve karmaşık durum; Türkiye ayrı bir devlettir, Irak ayrı bir devlettir, herkes kendi iç işlerine baksın ve sorunlarını orada çözün formülü ile nispeten anlaşılır bir hale getirilebilse de, bölgenin durumu, halkların tarihsel ilişkileri ve bugünkü konjontür söz konusu olduğunda yeniden Gordion Düğümü'ne dönüyor.

Ama biz yine de durumu olanca açıklığı ile ve kısaca ortaya koyma denemesinden kaçınmayacağız! Bunun için Meclis'te tezkere için yapılan görüşmeler sırasında CHP Milletvekili, bir zamanlar Washington'da da büyükelçilik yapmış olan Şükrü Elekdağ'ın "tespitlerini" kalkış noktası olarak ele alabiliriz. Çünkü Elekdağ'ın dile getirdiği görüşlerin Elekdağ ile sınırlı kalmadığını, egemen sınıf temsilcilerinin epeyce bir kesimi tarafından paylaşıldığını çok iyi biliyoruz.

Elekdağ bu konuşmasında büyük devletlerin, bu arada özellikle ABD'nin Ortadoğu'daki planlarından söz ediyor ve Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulmak istendiğini, asıl sorunun da bu olduğuna dikkat çekiyor. Elekdağ'a göre ABD Irak'tan çekilmek zorunda kalsa bile kuzeyinde kalıcı olacak ve burayı kendi amaçları için kullanacaktır. Elekdağ bu nedenle tezkerenin bu gelişmeyi engellemek için—bunu "Barzani'nin cesaretini kırmak olarak" niteliyor—kullanılması gerektiğini dile getiriyor.

Elekdağ'a göre Irak Kürtlerine destek sadece ABD'den değil, Türkiye'nin dost bildiği diğer ülkelerden de gelmektedir ve "asıl tehlike de" budur. Öyle ki ona göre bu "tehdit" "soğuk savaş döneminde maruz kaldığımız tehditten daha önemli ve daha tehlikelidir." Demek ki açıkça ifade ettiği gibi Elekdağ, Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulmasını, soğuk savaşta karşılaşılan tehditten daha büyük bir tehdit olarak görmektedir! Nedeni ise malum; Irak Kürtleri bağımsızlığına kavuşursa bu durum Türkiye Kürtleri için emsal teşkil eder!

Durum böyle olunca temel sorunun farklı olduğu, bu temel sorun içinde PKK sorununun bir ayrıntı olarak kaldığı itiraf edilmiş olmaktadır. Bu çerçevede içerisinde "terörist saldırılar" Irak Kürtlerine karşı kullanılacak bir malzemedan başka bir şey değildir.

Bu yaklaşım oldukça tehlikeli ve diğer halkların ve ulusların haklarını hiçe sayan bir anlayıştır.

Şu 'emperyalizm işbirlikçisi' meselesi!

Önce vurgulamak gerekir ki, her ulusun ve halkın olduğu gibi Irak Kürdistanı'nda yaşayan Kürtlerin de kendi kaderlerini özgürce tayin etme ve ayrı devlet kurma hakları bulunmaktadır. Irak Kürtleri özgürce yaşamak için sadece Irak'ın işgalinden sonra değil, uzun yıllar öncesine giden, her seferinde kanla ve katliamlarla bastırılan bir mücadele yürüttüler. Bu mücadelenin belki de en büyük talihsizliği, baba Barzani'nin de yaşadığı ABD ve diğer bazı büyük devletlere çok fazla güvenilmesiydi. Bu durum ulusların özgürlüğü diye bir sorunu olmayan, sadece çıkarlarını gerçekleştirme peşinde olan emperyalist ülkelerce sıkça kullanıldı ve Irak Kürtleri pek çok kez en gerici saldırılarla karşı karşıya bırakıldı, katliamlara uğradı, "uygar dünyanın" gözleri önünde tarifsiz acılar ve trajediler yaşadı.

Irak Kürtleri bütün bu trajedilere karşın, sürekli olarak ABD ve diğer büyük güçlerle işbirliği yapmakla suçlanıyorlar. Ama burada her halde en son eleştirilmesi gereken onlardır. Vicdan sahibi hemen herkes öncelikle şu soruya yanıt vermek zorunda; özgürlük için yanıp tutuşan, bunu elde etmek için mücadeleye atılan bir halk köleliği reddettiği için neden eleştirilsin? Onlara dostça söylenebilecek olan tek şey, "emperyalist ülkelere dikkat edin, bağımlılık ilişkilerine girmekten kaçının"dan başka ne olabilir ki? Bundan ötesi bütünüyle Irak Kürtlerini ilgilendirir. Eğer sorun onların komşu ülkelerle dostça geçinmeleri ise, öncelikle bu ülkelerin Irak Kürtlerine dostça yaklaşımları, onlar üzerinde gerici hesaplar yapmalarını, onlara güven vermeleri gerekmez mi? Ancak ne İranlı, ne Türkiyeli, ne de Suriyeli devlet yöneticileri Iraklı Kürtlere kendi kaderlerini özgürce tayin etmeleri konusunda bugüne kadar tek bir güvence vermiş degillerdir. Peki onların vermediği güvenceyi, onların göstermediği saygıyı bizim "ortalama solcumuz" gösteriyor mu? Kesinlikle hayır! Bu solcu Irak Kürtlerinin—Barzani ve Talabani'nin—emperyalizmle işbirliği yaptığına ilişkin uzun nutuklar atıyor ve ardından sosyal şoven bir konuma rahatlıkla yerleşiveriyor. Artık orada CHP ve MHP'li gericilerle, nüanslara rağmen, görüş birliği içindedir!

Bu durumda Irak Kürtleri ne yapacaklardır? Oturup köle gibi yaşamaya razı mı olacaklar, yoksa sürekli altüst olan, emperyalizmin müdahalesinin eksik olmadığı bir bölgede kendileri için bir yol arayıp, öz-

gürlük için çaba mı göstereceklerdir? Her taraftan tehdit edilen bir halkın, eğer uluslararası konjonktür onlara bu durumdan yararlanma imkânı sunuyorsa, bu imkândan yararlanmaya çalışmasından daha doğal ne olabilir ki? Bundan yararlanırken esnek ve ileriye gören adımlar atmaları, diğer halklarla dostça ve onların desteklerini kazanacak adımlar atmayı becermeleri ise bütünüyle onları ve yöneticilerini ilgilendiren bir durumdur. Kendi kaderlerini tayin etme hakkını şu yönde veya bu yönde kullanmaları ise bütünüyle onların kendi sorunudur.

Onlar bu hakkı ne yönde kullanırlarsa kullansınlar, ne bölgedeki işbirlikçi, gerici egemen sınıfların, ne de başka dış güçlerin Irak Kürtlerinin kaderine müdahale etmeye herhangi bir hakları yoktur ve olmamalıdır. Burada hatırlatmak gerekir ki, Türkiye'yi yöneten egemen sınıfların ABD'yle geçmiş on yıllara

dayanan "dostluğu" ne kadar "doğru ve meşru" ise Barzani ve Talabani'ninki de o kadar meşru ve doğrudur. Bu açıdan o cephenin söyleyecek bir tek şeyi yoktur. Ayrıca şu gerçek de ortadadır; işbirlikçi Türkiye egemen sınıflarının uşaklık ve işbirliği için hiç bir mazeretleri yoktur. Koca bir ülke, zengin kaynaklar, ABD düşmanı bir halk ellerinin altındadır. Irak Kürtlerinin ise dış destek ve güvence aramaları için onlarca neden peş peşe sayılabilir.

Ayrıca şu da inkâr edilemeyecek bir biçimde açıkça ortadadır; bugün işbirlikçi egemen sınıflar bir taraftan içeride "ülkenin bölünmesi" korkusunu yararken, diğer taraftan Irak'ta ABD'ye mezhep savaşlarını kışkırtma ve Irak'ı bölme planları için fiilen destek vermektedirler. ABD'ye sağlanan lojistik desteğin boyutunu "Ermeni Soykırımı Tasarısı'nın" görüşülmesi sırasında yeniden öğrenmiş olduk. Doğrusu epeyce trajik komik bir durumdur bu!

Ama dahası var; eğer Türk ve Kürt halkı muhalefet etmeyip 1 Mart Tezkeresi'ne geçit verseydi, işbirlikçi egemen sınıflar askeri olarak ABD'nin yanında, şimdi Irak'ta olup bitenlere, Irak'ın mezhepler arasında bölünmesine, Irak halkının çoluk çocuk katledilmesine daha güçlü omuz veriyor olacaktı! Büyük basında Ertuğrul Özkök gibi tezkere severler, o zaman girilemeyen Irak'a şimdi girilmesini, ABD'nin yanında halklara karşı cellatlığa soyunulmasını ateşli ateşli savunuyorlar ve seferberlik türkülerini ağızlarından düşürmüyorlar.

Sorunun kaynağı ve çözüm...

Baştan da belirttiğimiz gibi, Irak Kürtlerine karşı seferberlik havası yayılmakta ve oranın yerle bir edilmesi ile her şeyin güllük gülistanlık olacağı beklentisi körüklenmektedir. Oysa sorunun kaynağı içeridedir ve bu sorunun adı da Kürt sorunudur. Kürtlerin özgürlük arayışı buradan kaynaklanmakta, Kürt halkı özgür ve eşit bir yaşam istemekte, bunun için mücadele etmektedir. Cumhuriyet tarihi bo-

BİR ZAMANLAR...

yunca çıkan Kürt isyanlarının sayısı ve bunları örgütleyip yöneten güçler bugün hatırlanmamaktadır. Varsayalım ki PKK de ezildi, dağıldı ve unutulup gitti. Yeni isyan ateşlerinin tutuşmayacağına en küçük bir garantisi yoktur ve kimse de böyle bir garanti veremez. Böyle garantilerden bahsetmek, halkların mücadelesine ve kahramanlığına, ulusların özgürlük tutkusuna, bunu anlatan tarihe hakaret etmek anlamına gelmektedir. Oysa kölece yaşama isyan etmeyen bir halk yoktur. Her halk kendi dilini özgürce konuşmak ve geliştirmek, kültürünü yaşatmak, özgür uluslar arasında yerini almak ister. Halkların bir arada yaşamasının temel koşulu da, aralarında özgürlüğe ve eşitliğe dayanan bir birliğin kurulmasına bağlıdır.

Gelecek için öngörülen soyut olasılıklar bir tarafta, bugün Türkiye Kürtlerinin bölünmekten yana olduğu ileri sürülebilir mi? Son zamanların politik gelişmeleri farklı şeyler söylüyor. Kürtler Ankara'ya, Meclis'e geldiler ve orada politika yapma isteklerini açıkça ortaya koydular. AKP, Kürt illerinden küçümsemeyecek bir oy aldı. Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilip seçilmeyeceğine ilişkin yapılan referanduma Kürtler de katıldı ve evet oyları yüzde doksamı aştı! Bütün bunlar şaşırtıcı, şaşırtıcı olduğu kadar Kürt halkının bugünkü eğilimlerinin güçlü göstergeleri durumundadır. Kürtler bir arada yaşama iradesini açıkça ortaya koymakta, ülke politikasına dahil olmak istemekte, ama köleliği reddetmektedir. Olup bitenin anlamı budur. Ancak şovenizmden gözleri kararmış olanlar, bu sonuçları "Kürtlerin kendilerini inkâr etmesi" olarak göstermeye çalışmakta, halkın sağ duyusunu ve verdiği mesajı istismar etmeye devam etmektedirler.

Yaşanmakta olan gerçeklerin bir yüzü böyle. Ama diğer yüzde bizim Türk ve Kürt halkının, bölgenin diğer halklarının kardeşliği ve ortak çıkarı için, Türkiye'nin ve bölgenin yönetici egemen sınıflarına ve işbirlikçi çevrelere söyleyecek başka şeylerimiz bulunuyor. İlk söyleyeceğimiz de emperyalizmle ve bölgeye dışarıdan büyük devletlerin yaptığı müdahalelerle işbirliği yapmayın, bölge halkının dostça, birbirlerinin halklarına saygı göstererek kardeşçe yaşamasına engel olmayın, "ABD bir gün gidecek, baş başa kalacağız, o zaman sana gösteririm" tehditlerini bırakın. "Barış içinde kardeşçe ve birbirimizin haklarına saygı göstererek yaşarsak ABD'yi de göndeririz" tutumuna yol verin. Siz emperyalizmin oyuncuğu olan tutumunuzda ısrar ederseniz, oyuncakla oynayan tabii ki çok olacaktır. Zaten siz yol vermeseniz de -bu zaten doğanıza aykırı- bölge halkları zorunlu olarak bunu er ya da geç gerçekleştireceklerdir. ☀

BERANÊN BETAL

Di zergavên zemên de zabûn zêmarên me!!!

Dest... mişt bi mij... ax!

Dews... pola

Şop... dilop dilop

Şev... dirijiyên li ser "qewmê pezkoviyên"

Şûn!... bost bi bost rikdar

Dîrok, durik

Û zanîn dianîn Medan... Yezdan

nediman

Bi xwînê li xwe xweş dianîn guran

Bizar... spermên dirinde

Dirran... tûj

Girî... dibişirî

Êrîş har! Bê ar...

Şerma keriyên beranên betal

Wey li min, mir! Mirin fedîkar

Dema guran em digurandin...

Asena diwelidîn di quntarên çiyayên me de

Cota cota

Dibûûû!!!... zûre zûra peranên guran

Zûûûû!!!...

Ji ber diavêtin, jinan...

Jiyanê jan diwejand

Ji nû de nediwejiyan...

Jiyan nedima

Fewzî Bîlge

Kûtê binê tenûrê

J. K.

Bav bi dengêkî hişk bang li kurê xwe kir: "Zû bike bilezîne ha hoo.."

Zarok hem ber bi bavê xwe ve dilezand, hem jî di- kir qêrin... waye hatim! hatim!...

Ji ber giraniya kevir, hew mabû çokê wî di bin de bişkesta û deverû li erdê dirêj bibûya, an erd biqeli- şiya û di erdê de biçûya. Çiqas diçû kevir giran dibû, di nav hewldaneke mezin de kevirê dest xwe jî ketina ser pê xwe diparast. Kevirê ku bi xweliya xwe bi ava zikê Kûto ve zeliqîbû, hêdî hêdî ber bi zinarbûnê ve diçû û qasek şunde vediguherî çiyayekî û qûdûm di çokên Kûto de nedihîşt. Kûto xwêdan dabû, xwêdan jî rû, stû, pişt sing û pala wî diherîkî, diniqutî ser kevirê hambêza wî. Şilbûna bi xwêdanê re, kevir jî xewê şiyar bû, çavê xwe vekir. Kûtoyê reben dît. Ji tirali û giraniya xwe fedî kir, dilê wê bi Kûto şewiti. Hewl da xwe ber bi sivikiyê ve çû. Bêhna Kûto hinek hat ber wî. Gava ku gihîşt ber bavê xwe, kevir xwe jî hambêza Kûto avêt û pekiya, hew mabû li piyê bavê wî biketa. Bav bi hêrs kir borin "Belqitiyo! ma qey tu kori, Xwedê te nehêle vava kevir li piyê min ke- ta min ê çawa bikira?" Kûto di nav hevî û xofeke sileyêke hişk de,

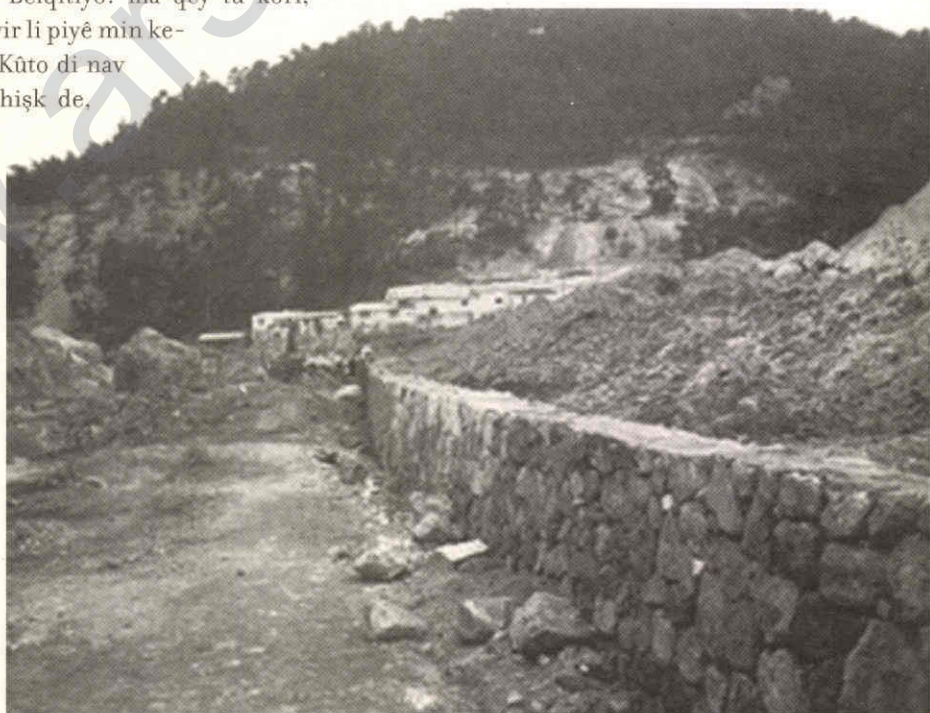
xwe da paş, kevirê li erdê ketî jî xwe bixwe: "xwazî ez li nav serî wî mirovî ketima dilê min rihet bibûya" got û xwe bi erdê ve zeliqand.

Ev çendek bû bavê Kûto diwarek di nav zeviya xwe de çêdikir. Diwar ne serê zeviyê ne jî li qeraxê zeviyêbû û tam di navîna zeviye de nola bircekî her roj bilind dibû. Kesî nizanibû ev diwar wê bi kêrî çi bihata, difiki-

rin, diponijin, lê sedemeke birê jî çêkirana vî diwarî re nediditin. Tu wate nedidan vê xebata bêrawestan. Ev tişt ne dişibiya tewlekî ne jî dirûvê ximê xaniyekî lê diket. Gundiyan tu bersiva pirsên xwe yê bêhn teng, meraqdar, tinaztiji jî bavê Kûto wernedigirtin.

Bavê Kûto xwe xwar kir, destê xwe avêt kevir ku jî erdê rabike, lê da û neda kevir jî jî cihê xwe neleqiya, şaş ma, bi çavekî li kurê xwe bi çavê din li kevirê li erdê dirêjkirî nihêrî, disa dest avêtê; na, ne mimkûn e, ranebû. Kûto jî şaş mabû. Te digota qey dehcar ew qas kevir jî bin erdê ve bi vî kevirî ve hatiye girêdan. Lê kêfa Kûto hatibû cih. Mîna bişirînek li rûyê wî bikeve. Dema ku bavê wî serê xwe bilind kir çavên wî pêrgî çavên Kûto hat, şopa ken û kêfê li ser rûyê kurê xwe dît; heta jî mil rabû sileyek li nav çavê kurê xwe da. Agir jî ber çavên Kûto pekiya, Kûto heta jê hat hêsrî di gewriya xwe de şidand û ku negrî, dev jî kar berdan, berê xwe dan malê û meşyan.

Nizanim ez bêfêm im, kengê kar û barekî dûr li

ser van çıyan li nav van gundên -ku haya Xweda jî jê tune-, çê dibe, min dişinin. Ka ez ê çawa gundiyan serwext bikim, zevî û mêrgên wan jî hev veqetînim. Ez baş dizanim ê dîsa şerê dijwar di navbera gundiyan de çêbe, of of of... Xwezî ez nehata ma...

Kûto nola laşekî li pey bavê dixişî. Dev, çav, ser û guh tev di nav xwelî û tozê de mabû. Çavên wî jî ber westiyabûnê dihat girtin. Gelo ê kengê ev diwarê xilasbûya? Gelo jî bo çî bû ev karê giran, bavê wî yê çawa bikara, çima heta niha tu carî hişê wî negihîştibû tu karê bavê xwe, qey ew pir bêfam, nezan bû? Bi gihîştina malê re Kûto bi lez ket hundir, av û sabûn anî, av li destên bavê xwe kir, piştî dest û ser û çavê xwe şuşt, derbasî odê bûn, li ser sifrê rûniştin dest bi xwarinê kirin.

Dema ku Kûto di xewna xwe de, ku bênavber kevir dikişand jî bavê xwe re; lê kevirê ku dikişand tev di quleke tariyê ya mezin ku di nav zeviyê de vebûbû de winda dibû, dît: bi tirs kir qêrîn û got; "kevirrrr!" jî nav cihê xwe pekiya. Bala xwe dayê ku her kes razaye dîsa bêgavî sere xwe danî ser balgî û jî ber westandinê karê dijwar ket nav xeweke giran. Balgî xwe nermkir, bang li lihêfê kir; got, "Tu car jî ser Kûto neşiqî-te û gede baş bipêçe ha." Balgî, lihêf, doşek jî Kûto re bûn amûrê xeweke şîrîn û giran.

Sibê zû dêya Kûto bi dengê nerm deng li kurê xwe kir, çend deq li ber seriyê kurê xwe rawestiya dîsa kurik jî xewa xwe ye giran ranebû. Piştî ku bav jî tuwaletê vejeriya jin û kurê xwe di ev rewşa tiraliyê de dît bi gavên lez ber bi cihê kurê xwe ve çû, misîna ava -ku di dest de jî tuwaletê anibû- li nava çavê Kûto de vala kir... Kûto jî xew veciniqî û rabû ser xwe, kelegirî bû, dêya wî xeyidî, "ma ev tifala çî ye tu wiha lêdiki? Tu qet jî Xwedê natirsi?" Çend gotinê din jî kir lê zanibû ku çî bêje jî fêde nade. Rabû çû cilê kurê xwe guhart lê kir û nekir Kûto nehat xurîniya xwe nekir.

Birçî, bê xew di dest de derdanek tijî ava sar, li pey bavê xwe çû nav zeviyê.

Rebî ev gundî, ev zarok, ev jin çawan li vir li ser vî çiyayî dijîn? Ne haya wan jî kêf û zewqa dinyayê; ne jî seyran û gerê heye. Ne dikevin av û berê ne jî diçin welatekî dûr û xweş. Her tim di nav zevî û mêrgan de dixebitin, zivistanê bin berfê de diqerisin. Ez bawerim niha dil hinav, hiş, aqilê wan jî qerisiye ku her tim jî min fêm nakin û pev diçin. Ka çima ez hatim, niha ezê vî tolazî çawa bibînim û bi çî awayî ezê wî serwext bikim..

Roj bi roj diwar bilind dibû. Kûto jî her ku diçû di karê xwe de pispor dibû, çî wextî bavê wî çî bixwesta pê dizanî, Kijan kevir li kê dera diwar dihat baş fêm

dikir. Hê peyv di dev bavî wî de dernediket zanibû ku ê çî bike, çî bixwaze. Gotineke bavê xwe nedikir didu. Di nava sêzdeh roja de diwar qedandin. Piştî bavê Kûto keviyek kişand binê xwe, cixareyêke jî bêrika xwe derxist û pêxist, çend gulmên kur jî cixareya xwe kişand û çavên xwe kuta berhama xwe. Qasek wisa temaşê kir û jî kurê xwe re got:

- Diwar pir delal çê bûye ne wisa?

- Belê, wisa ye.

Piştî domand: "Ez jî ne hindik im ha! Pisporekî jêhatî me"

Kûto, serê xwe xistibû ber xwe û bi dengê kin bersiva bavê xwe dida: "Belê wisa ye." Kêliyêk wiha bêdeng rawestiyan.

- Lê tu.. Tê bîra te hew mabû te kevir ser pê min de bixista, pi li min bişkênanda.

Kûto dengê xwe nekir. Bavê wî hinek bihêrs:

- Ku kevir li pê min keta minê jî serê te bişkênanda.

Kûto dîsa qet dengê xwe nekir û serî di berda bi awirên bêwate li erdê dinihêrî. Bala xwe dayê dilopeke xwîna sor jî serî niqutî erdê, li nav xweliyê ket, di nava matmayîneke tijî tirs de dest avête serê xwe, destî wî şil bû, tinegerma xwîne gihîşte destê Kûto û qelşeke mezin di nav serê xwe de hîs kir. Rabû ser piyan li bavê xwe nihêrî, bi dengê nerm got:

- Vaya serê min şikest!.

Bavê Kûto jî cih rabû, qota cixareyê avête erdê li kurê xwe nihêrî û got; "Ka em herin malê êdî karê me nema, tu jî destê xwe bide ser birîna xwe bila xwîn zêde neyê."

Ketin ser rêya gund û meşîyan.

Çendek ewil şer di navbera gundiyan de jî ber tapûyan çêbûbû, em bi heyetêkî re hatin kifşa erdê. Me pirsgirêk çareser nekir. Îro em dîsa hatin lê dîsa ew mirovê wê rojê xwe daye erdê nayê kifşê. "Dibê erdê erdê min e, ez nayê," Hevalan jî, jî min re gotin, tu rabe here wî mirovî bi zagon û hêzên dewletê bide tirsandin, heya me ev zevî pîva. Gava ku ez hatim derê mala wî mirovî, min bala xwe dayê tu kes tunebû, çend cara min li derî da dîsa kesî deng nekir jî xwe xwe re got bi rastî ev ker kurê kerê derewan dike, xwe mal da veşartiyê, dema ez di nav van ramanan de bûm dengê zarokêkî hat, ez li ser pêlekana rewesiyam benda xwediyê deng mam.

Kûto bi destêkî serê xwe girtibû çavên xwe li nava gund digerland, ev çendek bû qet heval hogirên xwe nedîtibû, dixwest here cem wan bilize. Dema ku gihîştin nav gund bavê Kûto raste rast çû malê. Kûto jî bala xwe dayê xwîna serî wî sekiniye û hat ber mala hevalê xwe rawestiya. Bang kir tu kes derneket, dîsa bang kir bala xwe dayê camêrek li ser pêlekane xanî

rawestiyaye, Kûto ji cilê paqij û bi reng rûçikê mirov tégihîşt ku camêr ne ji van deran e. Mirov li Kûto nihêri got,

- Ev mala han a kê ye?
- Mala xalê min e.
- Xalê te li ku ye?
- Ez nizanîm, ez jî nû hatim; lê dibe çûbûne mala kalikê min.

Mirov ji ser pêlekanê daket ber bi Kûta ve hat dema nêzi Kûto bû li Kûto nihêri dit, ku cilê wî bi xwîn û qirêj in, meraq kir, pirsî;

- Çi bû bi te, qey hûn pev çûn?
- Na mamô ez dixebitim.
- Çi karî diki?
- Diwar çê dikim.
- Ji bo çi?

Kûto keliyek rawestiya û piştire domand:

- Nizanîm.

Mirov bidilgermî xwe hinekî xwarê ser Kûto de kir got:

- Tu piçûkî, hê zarokî miqatê xwe be, ka tu dikarî kevîran bikişîni?

Kûto bi heyecaneke devbiken bersivand:

- Ez kevîrên pir mezin dikişînim mamô!

Li ser vê gotinê, camêr biken bi çavekî henûn destê xwe avête berîka xwe û destekî din ji serê Kûto mizda û got:

- Helal be ji te re, tu zilamekî jêhatiyî.

Min bala xwe dayê zarokekî heft, heşt salî bi çavên matmayî li min dinihêre. Nola cara yekem be mirov ditibe, min pirsî xwediyê malê jê kir, li ser pêlekan peya bûm nêzi wî hatim. Min dit ku zarok di rewşeke şepirze de ye, serçavên wî tev toz, dûxan û xwînê de ye. Gunehê min pê hat, pê re axifim, zarokekî jêhatî û zana dixuya, serê wî mizda, min xwest ez hinek pere bidimê. Min dest avête berîka xwe li hinek pereyên hûr geriyam, min bi tiliyên xwe pereyên herî hûr xist destê xwe gava ku min pere derxist perek ji dest min filitî û ket, min xwe xwarê erdê kir ku pere hildim. Gava pere ji erdê hilda qoloz bûm û serê xwe bilind kir bala xwe dayê li hember min tu kes tune ye. Zarokê cilqirêj, serbixwîn, nedixuya. Gelo ev ku de çû? Tiştêk siwêri dilê min, nola yek ji min re bêje li ezmana binihêre. Min serê xwe bilind kir, li jor nihêri wê gavê tiştê ku min dit hûn bawer bikin di jiyana min de, tiştê kî wiha sosret çênebûbû. Belkî ne tenê ji bo min, ji bo hemû kesî heta niha bûyereke wiha balkêş neqewimiye li ser rûyê dinê. Çawa çêbû, çima çêbû nizanîm lê ew zarokê ku hê ez pêra diaxifim niha li ezmanan bû û difiriya. Nola pifikeke ku bendikê wê ji dest zarokekî bifistiqe û hêdi hêdi bi ezmana ketibe,

bilind dibû, ji min dût diket.

Ez çiqas rawestiyam, min çiqas serî bilind, stû tewandî awirê xwe yê matmayî kuta ezmanan li zarok nihêri, nizanîm. Lê ez bawerim dev û zimanê min bê min tevgeriyabûn, kiribûn hawar gundî tev dora min kom kiribûn. Jin mêr, zar, kal, pîr tev li dora min destê xwe ji ber tirêjên rojê kiribûn şewqe, li zarokê firî dinihêrin. Jinan dest bi giriyê kiribûn, mêran xof û tirsî nav dilê xwe, matmayîna xwe li piştî peyvên olî wekî "sibhanellêh, estexfirullah..." dikirin; hewara xwe digihandin ber bi Xwedê. Di nav vê bûyera sosret de hate hişkê kijan hişmendî û camêri; bi çend xortan ve xaliyeke dirêj anin her yekî bi derekî xaliyê ve girt wekî metreyekî ji erdê bilind kirin û xalî ji hev vekirin di tûşa zarok de rawestiyan. Zarok her diçû bilind dibû, yekî ji nav geremolê bi dengêkî zêde bilind bang kir.

Kûtoo.. ha Kûtoo... tu çawa yî, çawa bû bi te loo?

Kûto kir qarîn, bi dengêkî kêfxweş: "Ez baş im başsss..."

Gundî di nav hev de ketibûn galegalan, hineka digot, lawo ê kevîr ser me de bibarin, hinekan digot ev yek elameta qiyametê ye, lê çend heban jî, ji hev re gotin divê werîsekî dirêj hebûya belkî bikaribiyar zarok bianîna jêre. Navbera çend deqeyî de weris hat lê dan nedan weris, avêtin neavêtin, negihîşt destê Kûto. Piştî westiyayî, bêhteng, matmayî em tev di cih de rûniştin. Min cixerek pêxist hê perê hûr di dest min de bûn, gelo bavê gede li ku bû, min ji çend gundiyan pirsî lê bersiva min jineke ku ji ber girî û hawara zarok hal tê de nemabû got:

- Mêre min li mal razaye.

Gundiyeke bihêrs got:

- Dem dema razanê ye ka gazî bikin bila were.

Di dilê min de hebû ku ez herim navçeyê vincekî dest xwe xim, lê min nedikarî ji cihê xwe bilivim jî.

Mirovekî şewqekî reş li serî bi gavên lez ber bi gundiyan ve hat. Yekî ji geremolê got: "Vaye hat bavê gede."

Gava ku zilam gihişt ber me serê xwe bilind kir bi dengêkî hişk, bihêrs heya jê hat kir qêrin. Çend hevok ji devî wî pekiya. (Min jê tiştêk ji axiftina wî fêm nedikir, lê ez bawer dikim dida çêra ji kurê xwe re.)

Dawiya dawî tiştêk ji dev derket, nola marekî reş bi hewa ket, bilind bû, her kesî ev tişt dit. Piştî ev tişt çû li nav dilê zarok ket. Zarok veciniqî û hejiya nola sêveke ku ji dara xwe biqete hate xwarê, gundî revîyan çend hebên ku xalî girtibûn dest jî xalî berdan, revîn û dût ketin. Zarok bi lezekê mezin, bi gurmîniyeke gur, li erdê ket, nola zebesekî ku kêr lê bikeve, serî wî qelişî xwîna sor jê kişiya, di cih de can da. ✨

'Çatışma, Risk ve İmkân'

FIRAT AYDINKAYA

Giriş...

İslami hareket ile Kürt hareketi pek çok konuda ortak özellikler göstermektedir. İkisi de kırk yıllık bir tarihi arka plana sahip. İkisi de Türk aydınlanmasının öteki yüzleri. İkisi de Cumhuriyetçi elitin görmek istemediği kimlikler. İkisi de Kemalist seçkinlerin steril mekânlarına/kamusal yerleşkelerine alınmayan ülkenin siyahileri. Aynı zamanda ikisi de genç Cumhuriyetin temellerine terlerini ve canlarını akıtan figürler. İkisi de efendiliği reddeden muhalif hareketler. İkisi de belli ideolojisi, belli kitlesi bulunan, örgütlü, disiplinli ve gelecek tasarımı olan bir gelenekten gelmekte. İkisi de modern bir kimliğe yaslanmakta. Biri modernliğin "itidal aklı" olan muhafazakârlığa diğeri ise modernliğin "gözüpek aklı" olan devrimciliğe dayanmakta. Nihayet her ikisi de 'merkez'e karşı 'çevre'nin rızasını örgütlemektedir.

Ne var ki bu kadar benzerlik yeter. Nihayetinde Kürt hareketi ulusal kurtuluş mücadelesi yürütmekte, İslami hareket ise kendine has bir direniş/diriliş mücadelesi vermektedir. Bu nedenle bambaşka bağlamlara sahipler. İkisinin de gelecek tasarımı oldukça farklı, yöntemleri, ütopyaları apayrı iki muhalif hareket. Bugün Türk aydınlanmasının iki üvey çocuğu olan bu kimlikler belki de tarihlerinde ilk kez rakip bir pozisyonda karşı karşıya gelmektedir. Peki nasıl oldu da hasmı hemen hemen aynı olan iki kimlik karşı karşıya geldi? Bu mücadele koreografisi tam olarak ne manaya geliyor?

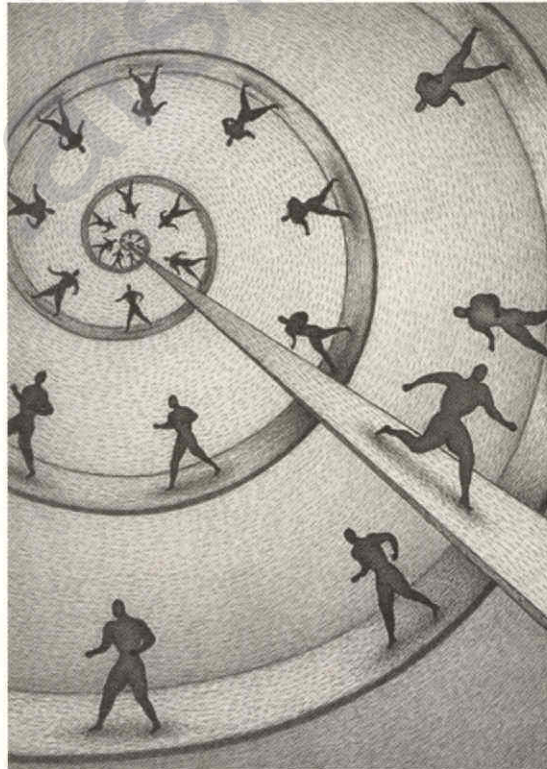
Bu yazıda AKP özgüllüğünde İslami hareketin genel başlıklarla gelişimi, etnik kimliklere bakışı, bunun yarattığı gerilimler ve 22 Temmuz seçimlerine dair birkaç şey yazmak istiyorum.

Millileştirilmiş İslam

1960'lı yıllar İslami hareket için çok önemli bir eşikti. Said Nursi'nin vefat etmesi ile Erbakan'ın sahneye çıkışı bu yıllara rastladı. Israrla şakirtlerine "siyasetten uzak durun" diyen modern İslamın esas kalesi Said Nursi vefat etmiştir artık. Said Nursi'yi "siyasete sırtını döndüğü" için eleştiren Erbakan'ın bu alana girmesi Türkiye İslamcılığı için önemli bir andır.

Erbakan kendine has karizmasıyla yıllarca İslamın siyasetteki görünen yüzü oldu. Ama hangi İslamın? Erbakan, daha çok İç Anadolu İslamı diyebileceğimiz bir alanda tutunmaya çalıştı. Çıkış koşullarında Erbakan, Kayseri'nin batısı ile sınırlanabilecek bir alanda lokal bir İslami geleneği diriltmeye çabaladı. Burjuvaziliğe gözünü dikmiş yerel Orta Anadolu sermayesi de hocayı izliyordu.

Erbakan İslamcılığı, kelimenin düz anlamıyla milliyetçi idi. Millileştirilmiş bir İslam¹ ülküsü ağır basıyordu. Göğsünde iman; dilinde istiklal marşı, ülküsü Osmanlı'yı yeniden canlandırmak olan bir nesil hedefleniyordu. Karakter olarak muhafazakârlık işin gövdesiydi. Modernliğe değil ama batılılaşmaya bir tepkiydi bu akım. Batılılaşma doktrini ihanet olarak değerlendirili-

yordu. Alternatif modernleşme denemelerinin yapıldığı yeni dönemde bu yıllar. Kemalist modernleşmeye karşı Anadolu modernleşmesinin fikri temelleri hazırlanıyordu. Fakat ne olursa olsun milliyetçilik; ideolojik ve gelecek tasarımıyla sağlayan temel motivasyondu. Yahya Kemal'in muhafazakâr modernliği, Necip Fazıl'ın Türk İslamcılığı için içindeydi. Bu sıralarda "önce Müslümanım, sonra Türküm" deniyordu. 90'lı yıllardaki Kürt mücadelesi ile birlikte bu tamlama yer değiştirdi ve "önce Türküm sonra Müslümanım" denmeye başlandı. Hiç değilse eşitlendi.

Türk kimliği İslamın yeniden bayraktarlığını üstlenmeliydi. Kuran'dan bir ayet de bulunarak Türkler İslam için olmazsa olmaz bir suje olarak takdis ediliyordu. Bu elbette İbraniliğe benzer şekilde "seçilmiş bir ırk" tasarımıydı. Buna uygun İslami yorumlar yapılmaktaydı. Fethullah Gülen bu saiklerle cezaevinde olan Said Nursi'yi ziyaret etmek istememektedir. Çünkü Gülen, Nursi'nin Kürt olduğunu öğrenmişti. Elbette bir Türk bir Kürdün ayağına gidemezdi.

1960'lı ve 70'li yıllarında ideolojikleştirilmiş bir İslam üretilmişti. Soğuk savaş koşullarında Türkiye'nin konjonktür ve dengelerine göre pozisyon alan bu gelenek nerdeyse tamamen reaksiyoner bir ideoloji üretmişti. Kendisine tabi olunan şey, dinden çok bir modern ideoloji görünümü veriyordu. Yeri gelmişken söyleyeyim; Said Nursi'nin vefatı Kürt İslamının doruğuydu. Bundan böyle bu yıllarda adım adım Kürt İslamı, Türk İslamının içinde yok edildi.

1984'te Kürt hareketinin silahlı mücadeleye girişmesi İslami hareketle 12 Eylül yöneticilerini yakınlaştırdı. İslami hareket bu yıllarda "kardeşlik" söylemini yeni bir anlamla yeniden diriltti. "Adil düzen" retoriğiyle yeni bir sayfa açıldı. Tıpkı sol kesimlerin ütopyası² gibi adil düzen gelecek, bu arada bu sorun da kendiliğinden halledilecekti. Dolayısıyla asıl sorun Kürt mücadelesi olmamalıydı. Asıl mücadele adil düzeni getirmektir. Kürtlerin mücadelesi olsa olsa gereksiz bir mücadele olabilirdi.

90'ların ortalarında mücadele yoğunlaşırken İslami harekette kısmi bir yumuşama görüldü. Erbakan Bingöl'de yaptığı konuşmada "sen, çocuğuna Türküm, doğuruyum, çalışkanım dersin; başkası da Kürdüm, doğuruyum, çalışkanım" diyerek resmi ideolojiye karşı sesini yükseltti. Fakat hemen devamında bölgeye yapılan her ziyarette ümmetin birliğini ima eden ve bu şekilde Kürtlerin devlete karşı hak taleplerini dini olarak gayrimeşru ilan eden "hepimiz kardeşiz" replikleri türetildi.

Milli Görüş hareketinin Kürt stratejisi ana başlıklarla şu şekildeydi: Evet, bir sorun vardı. Fakat bu so-

run çoğunlukla siyonist-emperyalist dış güçlerin ülkeyi bölmek için giriştiği bir komploydu. Ana izlek buydu. Fakat gene de zaman zaman bu politikadan sapmalar olmuştu. İnsani haklar elbette verilmeliydi. Fakat bu asla kolektif haklar bağlamında olmamalıydı. Bu meyanda şarkı söylemek serbest olmalıydı, kaset satmak da. Fakat dil eğitimi olmazdı. Sonuç olarak Milli Görüşün Kürt politikası "ne inkâr et, ne kabul et" sınırlarındaydı.

Bu haliyle millileştirilmiş İslamın içinde Kürtlere yer olmadığı belliydi. Sürekli Türklük vurgusu, "milli" kelimesinin her cümle başına getirilmesi, Kürt sorunu tabirinin yerine güneydoğu meselesi/şark sorunu gibi inkârcı tanımlamalar için rengini belli ediyordu. Sonuç olarak Milli Görüşün "aklı turanda: kalbi Mekke'de" tespiti abartı değildir. 28 Şubat'a kadar durum böyleydi. Fakat AKP'nin ortaya çıkışı millileştirilmiş İslamın içerliğini hem alan olarak hem doktrin olarak epey genişletti denilebilir. AKP elbette millileştirilmiş İslamdan doğmuştu. Ne var ki AKP liderliği millileştirilmiş İslamın sınırlarını Kayseri'den daha da ötelere doğuya da taşıdı. Misak-ı milli sınırları dahilinde bir İslamın temelleri atıldı. AKP de elbette öz olarak Türk-İslamcı bir gelenek üzerinden inşa edilmişti. İslami öz, muhafazakârlıkla formüle edildi. Yeri geldiğinde ideolojideki İslami tonu vurgulamak için "biz Müslümanız" denildi, yeri geldiğinde seküler bir siyasi akıma işaret olarak "biz muhafazakânz" denildi. Türklük vurgusu da yine böyle bir taktikle muhafazakârlık tanımının içine yerleştirildi, üzeri örtüldü. Muhafazakârlık epey kullanışlı bir siyasi deri olarak kullanıldı. Sonuç olarak Milli Görüşün son zamanlarındaki "önce Türküm sonra Müslümanım" tamlaması, AKP kavrayışında pragmatik şekilde sürekli yer değiştirdi. Milli Görüşün kuramsal-tarihsel içeriği bu şekilde yeniden üretildi.

Kürtlerin AKP pergelisi

AKP doğal olarak Kürt bölgesinde İslam konusunda etkili otoritelere gitti. Belli konularda Nakşi şeyhleri ikna edilerek bu proje genişletildi. Bu şekilde Said Nursi'nin vefatından bu yana Türk İslamından dışlanan Kürt İslamıyla ittifak kurulmuş oldu. Böylelikle hem alansal olarak millileştirilmiş İslam genişletildi hem de içerik olarak. AKP bölgede iddia edilenin aksine sadece tarikatlar ve şeyhlerle çalışmadı. Son derece önemli bir konu burada görmezden geliniyor.³ Kürtlerin arasında ciddi bir şekilde İslami modernleşme yaşanıyor. Bu uzun bir mevzu. Fakat kısaca şunları belirtelim ki bu modernleşme Kürt ha-

reketinin inşa ettiği ulusal modernleşmeye rakip değil. Daha çok kültürel ve toplumsal değişim kipinde gelişen alternatif bir modernleşme. Ve Kürt hareketi bu modernleşmenin taşıyıcılığını yapamadığı için bu kesim mecburen AKP'ye gidiyor. Bu önemli ve genişçe tartışılmaya değer bir konu. Fakat tüm bunlara rağmen AKP'nin bölgedeki siyasetinde dinin rolü Kürt yorumlarında abartılıyor gibime geliyor. AKP'nin Kürt başarısı tek başına İslami temellerle açıklanamaz kanımca. Elbette bu faktör rol oynadı. Fakat bana kalırsa herhangi bir faktörden daha ağır ya da öncelikli bir faktör değildir bu. Bu abartma iki anlamda maske olarak kullanılıyor. "Din vurgusu nedeniyle oylar AKP'ye gitti" belirlemesiyle Kürt siyaseti kendi başarısızlığını kendi dışında bir faktörle temellendiriyor. İkincisi ise bu indirgemeci genellemeyle AKP'ye verilen olayların esaslı sağlamasından uzak duruluyor. Kürtleri AKP'ye yönelten talepler bu şekilde adressiz bırakılıyor.

Kürtlerin AKP ile ilişkilerini "22 Temmuz öncesi ve sonrası" diye iki döneme ayırmak lazım kanımca:

22 Temmuz'dan evvel pek çok Kürt AKP'yi olumlu bir zeminde karşılamaktaydı. Hiç değilse ana akım onu ehveni şer olarak görüyordu. Bazı liberal Kürtler MHP ve CHP'ye bakıp AKP'nin "öpüp başa konması" gerektiğini salık veriyordu. Bunlardan bazıları hızını alamayarak AKP'yi açıkça reformist ve hatta yer yer devrimci bir hareket olarak görüyorlardı. 2003'teki PKK'nin olay kongresinde Osman Öcalan ve ekibi, AKP'yi, Kürtleri kurtaracak yegâne güç olarak görüyordu. Onlara göre imkân tanırsa Erdoğan ikinci bir Abdülhamit bile olabilirdi. Özellikle Erdoğan'ın tarihi Diyarbakır konuşması, Kürt sorununu rahatça isim koyarak dillendirmeleri kimi Kürt kesimlerinin gözünde bu partiyi daha bir değerli kılıyordu. Ancak ne olursa olsun Kürtlerin ana başlıkta toplanabilecek 22 Temmuz öncesi genel yaklaşımı "ehveni şer" fikriydi.

22 Temmuz sonrası ise durum değişti. İslami hareketin bu yeni çömezi bölgede DTP'yi pek çok yerde geride bıraktığı için sorunlar çıkmaya başladı. Kimileri bu partiyi dini siyaset etmekle suçlarken, kimileri ise Kürt hareketini neden dini siyasete alet ettiği ve bu alanı AKP'ye bıraktığı için eleştirmeye başladı. Kimileri de AKP'nin Kürt toplumundaki gelenekçi-aşiret bağlarını yeniden organize ederek feodaliteyi devam ettirdiğine işaret etti. Yine kimileri AKP'ye verilen oyların konjonktür-emanet oylar olduğuna işaret etti. AKP'nin Kürtlerle Kemalist orduyu çatıştırıp aradan çıktığına inananlar da vardı. Kimi uç yorumlar ise devletin bölgeyi AKP'ye peşkeş çektiğine kadar vardığı işi. Hatta Erdoğan'ın ordu-

dan daha tehlikeli olduğu yorumları bile olağan işlem gördü. Bu arada Kürt aydınları da Kürtlerin Müslüman olduğunu hatırladılar bu sayede.

Risk tarlaları/taşra muhafazakârlığı

AKP'nin bölge ile ilişkilerinin dinsel yönü bir "moda ürünü" halinde yeterince gündeme getirildi. Bu nedenle ben bu sakil modanın dışına çıkarak dinsel faktörün dışında birkaç belirleme yapmak istiyorum. Kürt illerinde kimsenin fark edemediği bir durum var: "Taşra muhafazakârlığı." Kanımca AKP bölgede dinsel kitleyi temsil ettiği kadar taşra muhafazakârlığını da temsil ediyor. Taşra muhafazakârlığı kavramı sosyolojinin önemli mikro kavramlarından biridir. Modernliğin hızlı değişimlerinden korkan, kentte tutunamayan, kültürel sorunlar yaşayan bir kitle fenomeni olarak tarif edilebilir, bu taşra tavrı. Bilindiği üzere geleneksel toplumlarda modernliğin hız kazanmasıyla birlikte geleneksel kodlamalar ve ilişki biçimleri hızlı çözümler yaşar. Kırsallığın ilişki biçimleri ve kırsal kültürün direnç göstermesi bu bağlamda epey mümkündür. Köylü toplumlarda, hızlı modernleşme kaygı, obsesyon, tutunamama benzeri endişe psikolojileri üretir. Bu durum yeni direnç inşalarını zorunlu kılar. AKP muhafazakârlığı bu tür durumlarda bir direnç odağı yaratıyor belli ki. Samıyorum taşra muhafazakârlığı bu koordinatlarda AKP muhafazakârlığına eklenmektedir.

Öte taraftan Kürtler bir şekilde batılılaşmaya duyduğu tepkiyi AKP üzerinden geliştiriyor. Sekülerizme, batılı yaşam formlarına duyulan tepki bir şekilde AKP'ye kanalize oluyor. Modernleşmenin hızlı değişimciliğine karşı neredeyse başı dönen Kürtler bir şekilde itidallığı ve kontrollü değişimi savunan muhafazakâr bir damara tutunuyor. Bu önemli bir durum. Zira modernliğin ortaya çıkardığı iki kavrayış bu bağlamda karşı karşıya gelmektedir. Kürt hareketi bir biçimde devrimcilik geleneğine yaslanmaktadır. Reformu ya da sınırlı tamirasyonu değil, doğrudan devrimi hedeflemektedir. Bu akıl hızlıdır, gözü karadır, değişimcidir, tavizsizdir, kaybedecek şeyi yoktur, altüst oluşları sever, ya hep ya hiççidir. Oysa muhafazakâr modernlik kontrolü sever, sınırlı değişimcidir, akli selimi temsil eder, orta yoldan şaşmaz, her zaman itidali sağlayacak B planı vardır. AKP bölgede bu çizgiyi temsil etmektedir. Kürt taleplerine sempati duyduğu halde, yöntem olarak "ya hep ya hiç"çi devrimci bir geleneği kaldıramayacak kültürden veya ekonomik sınıftan gelen Kürtler bir şekilde sağduyu aklı olarak AKP'ye bakıyor. Kürt hare-

ketinin ise bu türden durumları kendi içinde barındıracak ideolojik motivasyonu bulunmamaktadır.

Yine şunu da eklemek lazım. Yeni yeni gelişen ve palazlanmakta olan Kürt orta sınıfının rolü de belirleyici. Kürt orta sınıfı bir şekilde sistem içinde statü arayışı içindedir. Özellikle büyük şehirlerde holdinglere, İstanbul burjuvazisine karşı henüz tutunamayan, merkezi ulus devletin ekonomi-politiğinde kendi kabulünü gerçekleştirememiş Kürt burjuvazisi de AKP ve Anadolu sermayesinin gücüne güveniyor. Merkezi sermaye içinde statü ve kabul peşinde olan kesimlerin tercihi de belirleyicidir. Farklı bir deyişle AKP üzerinden Kürt orta sınıfı ve burjuvazisi sisteme sızma planları yapmaktadır. Öte taraftan yoksulluğun ve hatta açlığın zirve yaptığı Kürt illerinde AKP tavan yaptı. Zira AKP belli ki açlıkla boğuşan kesimlerin ümidini canlı tutacak projeler geliştiriyor. Her durumda AKP'nin bölgedeki ekonomik varyasyonları farklı sınıfsal kesimlerde ilgiyle izlendiği ortada.

İmkân limanları

Esasında Kürt mücadelesi çıkış koşullarında Kemalist milliyetçiliğe karşı bir tepki örgütlenmesiydi. Buna göre formüle edilmişti. Adorno'nun bir vesileyle hatırlattığı gibi, muhalefet hareketlerinin çoğunlukla karşı mücadele yürüttükleri iktidarlara benzeme riski burada da işbaşındadır. Kürt hareketi kimi düşünsel-sistemik kulvarlarda Kemalizme angaje bir yapı arz eder. Zihniyet bagajları, örgütsel mitolojisi, gelecek tasarımı büyük oranda Kemalizmle mücadele pratiğine göre ayarlanmıştı. Ritüeller, toplumsal simgeler, ideolojik motifler, topluma yüklenen mana, siyasal yöntem ve bir bütün olarak ulus fenomeni mücadele edilen Kemalizm gözetilerek dizayn edilmişti. Kitle mobilizasyonu da buna göre ayarlanmıştı.

Tepeden inmece Kemalizme karşı yerelden örgütlenilmişti. Kemalizm bürokrasisine karşı halk çocukları, devrimci öğrenciler vardı. Burjuva karakterli Kemalist modernleşmeye karşı halkçı Kürt sosyalizmi vardı. Kemalizmin sert ve dışlayıcı milliyetçiliğine karşı Kürt-Türk öğrenciler üzerinden yeniden üretilen folklorik ve enternasyonal bir kardeşçilik inşa edildi. Görüldüğü üzere tüm Kürt ezberleri Kemalizme göre dizayn edilmişti. Sonuç olarak Kürtler öz olarak Kemalizmle biçim olarak da devletle mücadeleye göre kendini örgütlenmişti.

Oysa AKP bu kodlamaların neredeyse tamamen dışındaydı. Bambaşka bir kültürden geldikleri gibi, idealleri, mücadeleleri, simgeleri ve en önemlisi

temsil ettiği kitle farklıydı. Üstelik sınıfsal tabanları, mücadele kodları, siyasal üslupları Kürtlerle benzerlik arz ediyordu. O da çevrenin temsilini üstlenmişti. O da Kemalizmin bürokratik karakterine karşı örgütlenmişti. Bu şekildeki Milli Görüş hareketi 90'ların sonunda bölgede taban bulduğunda bir şok yaşanmıştı. Ne var ki gene de Milli Görüşün vizyonu ve misyonu sınırlıydı. Kürtler içinde sınırlı destek bulabilirdi. Oysa AKP'nin özellikle 22 Temmuz başarısı bu siyasal kültürle ilgili tüm Kürt ezberlerini yerle bir etti. Kemalizmle mücadeleye hasredilmiş bir mücadele olarak inşa edilen Kürt hareketi aniden karşısında mücadele edilesi bir rakip bulduğunda kaybı büyüktü. Bölge neredeyse yarı yarıya bölünmüştü. Bu süre içerisinde görüldü ki Kürt siyasetinin halihazırda AKP'ye karşı mücadele taktiği ve siyasal enstrümanları sınırlıydı. Bu kültürle bir mücadele birikimi ve deneyimi de yoktu üstelik. Bundan ötürü AKP'ye ve bu partiye oy veren Kürtler 'hain' olarak teşhir edildiler. Bu siyasal teşhir, AKP Kürtlerini bölgede üçüncü bir güç yapma potansiyeli taşıyordu. Kürt Hamas'ı projesi hiç de yabana atılacak bir gelecek tasarımı değildir. Ne var ki şu günlerde gündemde olan sınır ötesi operasyon yapma ihtimali ve AKP'nin güneydeki Kürt oluşumunu hedef alan açıklamaları bu partiyle hangi kodlarda mücadele edilmesi gerektiğinin yol işaretlerini verdi.

Ne olursa olsun AKP'nin bölgedeki varlığı Kürt siyasetine tutulan bir ayna işlevini gördü. Kürt siyaseti 2000'lerden bu yana yapısal bir kriz tüneline girmişti. AKP'nin bölgedeki başarısı tünelden çıkışın ışıkları işlevini görebilir. ☀

aydinkayafirat@hotmail.com

DİPNOT

- 1 Bu kavram özcü bir tanımlamayla bildiğimiz İslamın dışında, Türkleştirilmiş bir İslamı imler. Klasik/modern İslami yenilenme hareketinin kimi yönlerine dayanmakla birlikte, "milleştirilmiş İslam" aslolarak Cumhuriyetten sonra yeniden diriltelen bir geleneğe yaslanır. Osmanlı İslamı bakiyesi üzerinde icat edilmiş yeni bir durumdur bu.
- 2 Kimi sol kesimler yıllarca Kürt mücadelesini emperyalizmin solun önünü kesmek için yarattığı sanal bir sorun olarak görüyordu. Kaldı ki bunlara göre böyle bir sorun varsa bile devrimin yapılmasıyla bu sorun kendiliğinden halledilecekti.
- 3 Daha geniş bilgi için 10.08.2007 tarihli Özgür Gündem gazetesinde yayımlanan "İslami Kürt modernleşmesi" başlıklı yazıma bakılabilir.

Fenomenek û guherîna şema yên têgihîştinê

REMEZAN PERTEW

Di nav civakan de piştî gelek tecrûbe, jiyana û serpêhatiyên durr û dirêj şemayên têgihîştin/îdraqê çêdibin, ku ev şema wekî qalibên hest û raman û tevgerandinê rêberî li mirovan dikin. Mirov û civat bi saya van şemayan ve dizanin ku dost û dijminên wan kî ne, çî tişt biqîmet û giranbûha û xwedî prestîj in û çî tişt jî bêqîmet, jî rêzê û erzan in. Her wiha ev şemayên têgihîştinê hafizayêke kolektîf jî ava dikin li mejiyên civakan de bo xurtkirina kelijandin û hesta aîdbûnê bi neteweyekî ve. Ev qalib bi rêya nîşekî ve neqlî nîşeke dî dibin. Ev yek jî kiraseke li van şemayên têgihîştinê dike ku wan bi reng û taybetmendiyên neteweyî ve dixemilîne. Yanî her netewe xwedî şemayên taybet û cuda nin. Miletên ku di vî warî de xwedî dewlemendiyeke berfireh bin, ew bi hêsanî têk naçin. Jixwe qesda "qedimî" jî rasterast ev e. Yanî nîşana dewlemendbûn û kûrahiya referansan e. Ji ber ku ev şemayên têgihîştinê bi rehetî çênabî, her wiha guherandina wan jî bi rehetî pêk nayê. Ji bo guherîna van divê civak an tûşî soqeke jî nişke ve bê yan jî şoreşeke pêk bê.

Ez dixwazim gotina xwe ya dawî li serî de bêjim; ji dema ku erbabê pênûs peyda bû, civaka kurd şahidê rewresma cenazeyekê wiha nebû. Kekê Mehmed Uzun hê dema ku li jiyana bû gihîşt payebilindiyêke wisa ku kêf fanî nailê vî tiştî bûne. Di zindîtiya xwe de ew "bûyer"ek bû lê niha bi vî halê xwe yî mirî ve jî bo civaka kurd êdî ew "fenomen"ekî ye. Ez bawer im ew deh hezaranên ku tevî rewresma cenazeyê bûbûn gelek jî wan çî pirtûkeke Uzun jî nexwendibûn. Belkî gelek jê li dijî aîdiyeta wî ya siyasî bûn. Belkî gelek jê bes wî bi nasnameya xwe ya nivîskariyê nas dikir. Belkî hinan jê, hez nedikir jî tarz an naveroka romanên wî. Lê sa-

iqên ku wan anîbû wî meydana şinê jî van hemûyan wêdetir bû. Rasterast guherîna ew şemayên têgihîştina kolektîf bû. Belê li mejiyên hevpar a civaka kurd de guherîneke çêbûbû. Cara yekem e ku kurdeke ne ji qehremanî û siyasetmedariya xwe û ne jî ji malmezîni û arîstokratiya xwe dihate veşartin bi vî ihtîşamê ve. Belê bes bi nivîskariya xwe ve ew layiqî vî ruçhan û tewecuhê bû.

Bi rastî jî aliyê tehlîl û teknîkên edebî ve nixandina berhemên Mehmed Uzun ne mijara vî nivîsarê ye û ez bawer im dê li rojên pêş de ev kar jî bo nivîskar û rexnegirên kurd babetêke aktuel be. Her wiha polemîk û spekulasyonên tene kirin jî, niha ne li çarçoveya mijara me de ne. Lê belê herçî jî layê encamên psikolojiya civakî ve ne, pêwîst e tehlîl û tetkîk bêne kirin li ser berhemên wî de ku aya rê vekirine jî bo çî tiştinan? Yanî niha jî naveroka xwe zêdetir zerfa berhemên wî me eleqedar dike. Li şemayên têgihîştinê de rastî yan xweşahiya naveroka fenomenan piştî demêke cazîbeya xwe winda dikin. Wekî qalib bes tesîra fenomenê dimîne. Wekî mînak; îro tiştên ku Arîstotel yan Platon gotine jî layê naveroka xwe ve jî bo me tiştên jî rêzê ne û wekî henekan in. Lê belê tu kes nîn e ku bêyî wan referans nîşan bidin da behsa tiştêkî bikin. Ji lewre ku medeniyeta Rojavayê li ser wan referansan ava bûye. Yanî hafizeyê kolektîf di nav wan fenomenan de veşartî ye. Îro mîletê kurd jî her demê pirtir pêdiviya xwe bi fenomenên wisa heye. Ji lewre ku ev fenomenan wezîfeya lehîmê dibinin di nav ferdên civakê de. Bêguman diyar e ku Kek Uzun jî ev wezîfeya xwe heta tu karî bêjî bi cih ve anî.

Ji aliyê psikolojiya civakî ve tesîra vî rewresma cenazeyê xulasa em dikarin wisa li dû hev bikin.

Yek; wî berhemên xwe bi awayeke biîstiqrar bi zimanê kurdî nivîsand û yek ji girîngtirin sedema navdariya wî ya li cihanê de ji ber vî layê xwe bû. Ev yek rûmetdayîn û şanaziyeke bêhempa ye ji bo civaka kurd ku bi salên dûr û dirêj ev millet xwedî zimanê qedexekirî bû. Baweriyeke wisa hebû ku eger mirov bi kurdî binivîsîne berhemên wî zêde nayêne xwendin û ew zêde nayê naskirin. Ev şemaya têgehîştinê şikest, yanî şemaya têgehîştina kurdan der heqê zimanê xwe de ber bi başî û pêş ve guherî, êşkere bû ku ne bi zimanên wekî di, tenê bi nivîsandina zimanê kurdî jî kurd dikarin li welêt û li cihanê de têra xwe bêne nas kirin.

Dudo; ji layê sazgêr û beşdarên ve rewresma cenazeyê îsbat kir ku qîmet û îtibara zimanê kurdî ji layên hemî siyasîtan kurdan ve wekî zemîneke hevpar tê pejirandin û li ser vî zemînê de gengeşî nîn e. Ev jî têkûzkirin û zexmkirina şemaya têgehîştina di vî warî de ye ku ji vî boniyê îman û baweriya vî têgehîştinê hate tazekirin.

Sisê; mirovekî kurd ne ji ber tişteki di, bes ji ber nivîskariya xwe rastî îhtiram û tewecuheke wisa bû ku ev bo civaka kurd tişteke biyanî ye. Ev jî guherîna şemayeke têgehîştinê ye ku di civaka kurd de para pirtir nivîskarî wekî karê betalan dihate dîtin û zêde qîmet nedihate dayîn. Piştî vî rewresma cenazeyê ez bawer im dê di nav ciwanên kurd de nivîsandin pirtir karekî xwedî birûmet û prestîj be û dê wekî karekî profesyonel bê dîtin.

Çar û ya dawî jî ev bû ku mîzansen û kompozîsyona di wasiyeta Uzun de veşartîbû gihîşte armanca xwe, ji lewma bû ku ji çar parçeyên welêt û ji tevahî derdorên siyasî, berpirsiyar û kesên xwedî qenaet ve herçî mesajên hate xwendin naveroka wî çî dibe bila be ji layê beşdarên rewresma cenazeyê ve wekî daxwaziyên yekîtiyê û hêviyên azadiya neteweya kurd hate fêhm kirin û bi dengeke zîz û rakirî hate erê kirin. Lewre di vî pêvajoya nazîk de, ji her demê pirtir pêwîstiya milletê kurd ji yekîtiyê ve hebû. Ev jî şikestin û guherîna şemayeke têgehîştinê bû ji bo ew fêma ku digot kurd ne xwedî refleksên milî yên xurt in. Kurdan îsbat kirin ew jî xwedî refleksên milî ne û dilê wan yek lê dide. Ez hêvîdar im ku ev adet dê berdewam be û hêvîdar im ku dê her biçe milletê kurd şemayên xwe yên têgehîştinê yên ku asteng in li ber yekîtiya xwe de biguherînin û dirust bikin. Ez dixwazim gotina xwe ya dawî ya ku li serî de gotim dîsa di dawiyê de dubare bikim; ji cirkî ku erbabê pênuş peyda bû, civaka kurd şahidê rewresma cenazeyekê wiha nebû. ❀

remezanpertew@hotmail.com

HEWN

sewa xori dé biyo ez va rama xer bo
hewné xo dé ez asîqé mezra xo biyo

(...)

a waxt bi, sewé ra derg bi vengi ma
kerd ra çeber vecia teber khalké mé
astaran ra cîla sure kerdé ra bani ser
lacé mé ama chepé yé dé sting est bi
jü şüara khané vaté ma ré zé laser bi

sîndoré dina biné bi, va rama xer bo
hewné xo dé ez naçaré piye xo biyo
jü dîsmené ma est bi, nézon kam bi
rîzqé mîlçikon werd bi, be zalîmiya
a ri ra vengi ma, koan ser phepuq bi

qîrrayîşé bîrr bi, veng da ké ma şimé
şimé ma jilé koyi ser sewé ra sodîr bi
oca dé jü dengîzé voré est bi veseené
lé yari dé jü azeba hermeniyé nalecne
sond wand ké asmen a wayîra çeyi bi

lete lete biyîne çigera xo a sey manda
chime xo zé pesera ma ser vîla biyîné
cîta ae rameené feqîre dina teseliye bi
be qîlaşînga sae eştine mé, seré ae ser
waştîné bézani, nu tecele ma ça şia bi

(...)

hewne xori de biyo ez va rama xer bo
tebere dina de cîla kamiya xo de biyo

Mehmet Çetin

Bitmeyen bir 'hukuk' sınavı

Anayasa ve Kürtler

- Türkiye'deki anayasaların Kürtlere ilişkin pozisyonu, Kürt sorununun anayasal karakteri yani sorunun çözümsüzlüğünün de anayasallaştırılmışlığı karşısında anayasal bir çözümün olanak ve biçimi üzerine neler söylenebilir?

- Bugün AKP'nin hazırladığı Anayasa taslağı ve bunun üzerinden yapılan 'yeni Anayasa' tartışmalarının çerçevesi ve mevcut tartışma mecrası Kürtleri ve Kürt sorununu kapsamakta mıdır?

- Taslak, Kürtler açısından gerçekten 'yeni' düzenlemeler içermekte midir?

- Yapılan bazı tartışmalarda Kürt sorununun aynı zamanda bir anayasal sorun olması gerçeğinin sadece 12 Eylül Anayasası üzerinden açıklanması yeterli midir?

- Anayasal düzeyde tanınacak 'bireysel' haklarla 'kolektif' bir nitelik arz eden Kürt sorununun çözümü mümkün müdür?

- Yasaların güç ilişkileri üzerinden şekillendiği tarihsel gerçeğini de hesaba katarak, başta Kürtler olmak üzere, anayasal mağduriyet yaşayan toplumsal kesimlerin bu Anayasa'nın yapılış sürecine nasıl müdahale edebilecekleri konusunda neler söylenebilir?..

Bütün bu ve benzeri sorular ekseninde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana süre gelen Kürt sorununu anayasal düzlemde ele almaya çalışacağız. Tam da yeni Anayasa tartışmaları başlamışken yaratılan şoven toplumsal histeri eşliğinde dolu dizgin savaşa koşturulmaya çalışılan bir ülkede, söz konusu sorunun salt bir Anayasa tartışmasıyla sınırlı olmayacağı açıktır. Evet, Kürt sorunu bağlamında, Türkiye anayasalarının 'hukuk' karşısında devam edip gelen ve her defasında 'facia' notlar aldığı bir 'sınav' var ortada. Ama sadece bu değil, bugün yaşananlar bir kez daha gösteriyor ki, sorunun bizler açısından en önemli boyutu, 'anayasal mağduriyete' mahkûm edilmiş kesimlerin toplumsal sürece müdahale edip etmemeleridir.

Bu açıdan bakıldığında, şunu söylemek hiç de yanlış olmayacaktır:

Yeni Anayasa sorunu bir muhalefet sorunudur!

Eski TİP milletvekillerinden Tarık Ziya Ekinci:

'Gizli Anayasa' olduğu sürece 'yeni Anayasa'nın ne kıymeti var?

RÖPORTAJ: SERPİL İLGÜN

AKP'nin önümüzdeki günlerde son şeklini vererek yeniden gündeme getireceği Anayasa taslağını değerlendiren eski TİP milletvekillerinden Tarık Ziya Ekinci, taslağın gerek içeriğinin, gerekse hazırlanış biçiminin anti-demokratik olduğu görüşünde. Taslağın farklı sınıf ve katmanların görüşlerini yansıtmadığını ifade eden Ekinci, "Milliyetçiliğin bu düzeyde etkili ve yaygın olduğu bir toplumda, farklı bir etnik topluluğa demokratik haklar tanımak, onun dilinin ve kültürünün özgürce kullanılmasına olanak sağlamayı düşünmek mümkün değil, kolay da değil. Anayasa'da da böyle bir düzenleme yapamazlar" diyor.

Milli Siyaset Belgesi ve militarist kurumsallaşmanın sorgulanması gerektiğini hatırlatan Ekinci, federasyon değil ama eyalet sisteminin çözüm olabileceğini belirtiyor.

Türkiye'de bugüne kadar yapılan anayasalar, hangi dinamikler üzerinden şekillenmiştir? Ve anayasaların hazırlanmasında Kürtlere bir rol biçilmiş midir?

Bugüne kadar Kürtlerin Anayasa yapımına kendi kimlikleri ile katkıları olmadı. Ama Kürt kimlikli olup, devletle bütünleşen ve egemen sınıflarla ortaklaşa bir yaşam sürdüren, kendisini daha çok Türk telakki eden insanlar olmuştur. Bunların Kürtlerin çıkarlarını gözetecek biçimde bir girişimde bulunmaları düşünülemez. Bugün de o nitelikte insanlar var.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurtuluş ve kuruluş aşamalarını gözden geçirirsek şunu görüyoruz: Türkiye Cumhuriyeti Devleti, asker sivil bürokrasisinin öncülüğünde kurulmuş. Asker sivil bürokrasisi, daha çok imparatorluk bürokrasisinin bir devamıdır. Ve onun bir parçasıdır. O dönemde yetişmiştir. Onun için imparatorluk düşüncesinin ve imparatorluk yönetim anlayışının etkisi altındadır. O etki devam ediyor. Bütün Osmanlı aydın küçük burjuvazisi, Fransız burjuva devriminden çok etkilenmişlerdi. Tüm 1789 Fransa burjuva devriminin verilerini esas aldılar ve o çerçevede imparatorluğun kurtulabileceği düşüncesine saplandılar. Mustafa Kemal aşağı yukarı o düşüncede bir liderdi ve onun bütün politik dünyasını oluşturan o çerçevedeki bakış açıydı. Kurduğu cumhuriyet özellikle 1923'ten beri düşündüğü millet anlayışının tümünde belirleyici olan bu düşüncelerdir. Ve 1960 askeri darbesine kadar da otoriter bir yönetim anlayışı vardı. Bu otoriter

yönetim anlayışı çok partili dönemine girdikten sonra da devam etti. Dikkat ederseniz, Türkiye'de hiçbir zaman kuvvetler ayrılığı ilkesi uygulanmadı. Biz hep deriz ya, "Türkiye matbaayı 280 yıl sonra alabildi" diye. Gerçekten de Montesquie'den itibaren, Batıda uygulanan kuvvetler ayrılığı ilkesi, Türkiye'de ancak 1961'de uygulanmıştır. O tarihe kadar Türkiye'de hep merkezi otoritenin denetimi altında olmuştur bütün devlet anlayışı. Ülkenin yönetimi 1946'ya, 50'ye kadar tek parti yönetimi. Çok partili dönemde de yine o Anayasa devam etmiştir. 1924 Anayasası ufak tefek değişikliklerle hep devam etmiştir. Bir 1961 Anayasası'nda demokratikleşme yönünde bazı adımlar atılmış ama orada da dikkati çeken bir husus hep ihmal edilir.

Nedir o husus?

Militarizmin Türkiye'deki etkisini devam ettirecek biçimde bir yapılanma var o Anayasa'da. Milli Güvenlik Kurulu 1961 Anayasası'na konmuştur. Ve o günden bugüne devam ediyor ve bugünkü militarizmin gücü de Anayasa'daki o Milli Güvenlik Kurulu'ndan geliyor. 1961'deki Anayasa'yı kimi çevreler çok idealize ediyor. Aslında o militarizme olanak sağlayan, militarizmin devlet yapısını sürdürmeyi öngören bir Anayasa'dır. Bazı demokratik ilkeleri ihtiva ediyor ama her zaman militarizmin denetimi altında bir devlet yapılanması öngördüğü için de bu demokratik anlayışın uygulanması mümkün olmamıştır. Son-

ra 12 Mart darbesi oldu ve militarizme daha çok olanak sağladı, otoriter devlet anlayışına daha geniş imkânlar verdi. Daha sonra onu da yeterli bulmadılar. 12 Eylül 1980 darbesi ile bazı maddeleri de ortadan kaldırarak, bildiğimiz otoriter devlet anlayışını dayatan 1982 Anayasası'nı getirip önümüze koydular.

Türkiye'de bir de "gizli Anayasa" var. Bu durumda, anayasaların "yenilenmesi" ya da "sivilleşmesi" ne kadar mümkün?

Evet, Milli Siyaset Belgesi diye gizli anayasalar var. Böyle bir gizli Anayasa olduğu sürece bu Anayasa'nın ne kıymeti var? Yani Anayasa, bu gibi belgelerin hazırlanmasına ve bu gibi belgelerin uygulanmasına kapalı olmalıdır. Milli Siyaset Belgesi aleyhine bir dava açıldı Danıştay'da. Vermediler. "Bu gizlidir" dediler. Nasıl gizliyse? Yani devletin hiçbir organı ve hiçbir tasarrufu yargı denetimi dışında kalmamalıdır.

AKP'nin hazırladığı Anayasa taslağını siz nasıl değerlendirirsiniz? Bu taslak AKP'nin iddia ettiği gibi demokratik midir?

Anayasalar iki türdür Türkiye'de. Anayasa, devletle halk arasında bir mutabakat olarak görülmektedir. Yani bir yerde bir devlet var, soyut bir devlet. Temelde bir hizmet örgütü olması gereken devlet, Türkiye Cumhuriyeti anayasalarında ülkenin ve milletin mutlak sahibi olan kutsal bir varlık olarak tanımlanmaktadır. O devletin ihtiyaçlarını karşılayacak olan bir anayasa yapılı ve bu topluma dayatılır. Sözde toplumla devlet arasında bir mutabakat olur. Ama aslında anayasalar böyle hazırlanmaz. Anayasaların, toplumun çeşitli sınıf ve katmanları arasındaki ve bir de farklı dinsel, etnik topluluklar arasındaki bir mutabakat sonucu hazırlanması gerekir. Bu demokratik anayasadır. Öbür türlü, yani devletin hazırladığı, devletle halk, toplum arasındaki bir anayasa dayatmacı anayasadır ve doğası gereği anti-demokratiktir. Demokratik olması mümkün değildir.

Bu mutabakat nasıl sağlanır?

Bunu sağlayabilmenin tek yolu Türkiye'nin bugünkü nesnel koşullarında bir kurucu meclisi oluşturmaktır. Kurucu meclis de bugünkü seçim sistemi ile olmaz. Çünkü bugünkü seçim sistemi ile yaptığınız zaman yüzde 10 barajını aşmaz ve böyle oluşacak bir meclisin de kurucu meclis olması mümkün değildir. Öyle olmalı ki, bütün örgütleri çeşitli sınıf ve katmanlarla, farklı etnik ve dinsel grupları temsil eden siyasi kuruluşlar ya da demokler vs. seçime katılma hakkına sahip olmalı. Böyle seçilen bir meclis ancak bir kurucu meclis olabilir. 1965'te uygulanan millî bakiye sistemi en uygun sistemdir. Yani bir tek oy dahi zayı olmadan aldığınız bütün oylar hesaplanır. O oylara göre temsilci çıkarılırsınız. O temsilcilerin toplanarak

oluşturdukları meclis bir anayasa yaparsa, o anayasa demokratik bir anayasa olur. Ama Türkiye'de, özellikle bu yeni anayasa girişimi, böyle bir anayasa olmuyor. Bu anayasa, yüzde 10 barajla seçilmiş bir meclisteki çoğunluğun iradesini yansıtacak bir anayasa olacak. Bu anayasa, ne farklı sınıf ve katmanların ne de farklı etnik grupların görüşlerini yansıtmayacak.

Taslağa baktığımızda yansıtmadığını da görüyoruz. Konut hakkından örgütlenme özgürlüğüne en temel hak ve özgürlükler bu taslakta yer almıyor. Kürt halkının talepleri de, Kürt sorununa dönük bir çözümün taslakta yer almaması, AKP'nin "askeri çözüme" boyun eğmesi şeklinde yorumlanıyor. Katılır mısınız?

Bu, aslında bugün Türkiye'deki belirleyici olan egemen çevrelerin, özellikle asker sivil bürokrasisinin iradesini yansıtan ve dolaylı olarak AKP'nin de benimsediği bir düşünce. AKP bugün artık militarizme tamamen teslim oldu. Özellikle Şemdinli olayından sonra, bugünkü Genelkurmay başkanı, o günkü Kara Kuvvetleri Komutanı Büyükanıt'ın yaptığı açıklamaların Van Savcısı Ferhat Sankaya tarafından soruşturma konusu yapılması ve iddianameye alınması karşısında gösterdiği tepki ve o savcıyı görevden alması, hatta meslek hayatına son verecek biçimde bir karar almasıyla, artık teslim olmuştur. Ama hâlâ tatmin etmiş değildir. Sık sık sözünü ettikleri türban konusu ya da laiklik konusunda hâlâ militarizm onları istedikleri çizgiye getirdikleri düşüncesinde değildir. Burada küçük bir sürütüşme var ama o sürütüşmeyi de aşacaklar gibi geliyor bana. Abdullah Gül'ün taktikleriyle de yavaş yavaş aşıyor.

Taslak, ana dilin kullanımını oldukça sınırlıyor. Ana dilde eğitim görmek bugün için iktidar cephesinden nasıl bir sorun yaratıyor? Anadil neden hâlâ "tehlikeli"?

Bir defa Türkiye'de ileri derecede bir milliyetçilik var. Milliyetçiliğin bu düzeyde etkili ve yaygın olduğu bir toplumda, farklı bir etnik topluluğa demokratik haklar tanımak, onun dilini ve kültürünü özgürce kullanmasına olanak sağlamayı düşünmek mümkün değil, kolay da değil. Bir defa bu kemikleşmiş artık. Hiçbir iktidar göze alamaz bunu. Anayasa'da da böyle bir düzenleme yapamazlar. Bu doğrudan doğruya kuvvet dengesi ile oluşacak bir konu. Yani Kürtler topyekün dayatılırsa, bu taleplerinde ısrarcı olurlarsa yığinsal biçimde, bunu gerçekleştirebilirler. Ama görüyorsunuz ki ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel nedenlerle Kürtlerde böyle bir şey oluşmuş değil henüz...

Taslaktaki bir diğer önemli madde "üniter devlet yapısı". Türkiye'nin kırmızı çizgileri arasındaki bu başlığa ilişkin, sizin eyalet sistemi öneriniz var...

Bir eyalet sisteminin oluşmasını Türkiye'de ilk defa 1995'te yazdığım bir kitapta (ki yargılandım o kitaptan)

önerdim. Eyalet sistemini söylerken, Leyla Zana gibi sadece bir Kürt eyaletinden söz etmiyorum. Diyorum ki, Türkiye artık merkezden yönetilemez bir ülke. Nüfusu da 70 milyonu geçti. Böyle bir toplumu tek elden yönetmek mümkün değil. Bir odacının veya tahsildarın bile atanmasında hep merkezin onayı isteniyor. Bu aynı zamanda büyük suistimallere de neden oluyor. Türkiye'nin eyaletlere ayrılması, 8 eyalet veya 10 eyalet. Misal İstanbul büyük bir ildir, bir İstanbul eyaleti olur, bunun bir eyalet meclisi olur, bunun bir eyalet başkanı seçilir adına vali deriz, eyalet başkanı deriz her neyse. Aynı zamanda hem meclis başkanı, hem yönetici olur. Ve Anayasa'da eyaletlerin yetkileri ile merkezin yetkileri belirtilir. Benim önerdiklerim şöyledir: O eyaletlerdeki özellikle ilk öğretim eğitiminin yetkisi tamamen onların denetiminde olmalı. Yerel zabıta o eyaletlere verilmeli, bölgenin ihtiyaçları için bölge planları yapılmalı ve bu bölge planlarının uygulanmasında merkezi hükümetle bir görüş alışverişi yapılmalı. Bazı kanunların çıkarılması yetkisi tanınmalı, bazı vergilerin toplanması için olanak sağlanmalı. Dış politika, aynı zamanda milli güvenlik politikası merkeze bırakılır. Böyle bir ayırım yapıyorum. Bu eyalet meclislerinin örneği Almanya'da var mesela. Yeni bir Anayasa yapılırken bu düşünülürse, Kürt sorununun çözümünde de önemli bir adım atılmış olur diye düşünüyorum. Federasyon olmaz Türkiye'de. Türkiye'de tarihsel olarak oluşmuş bir olgu bu. Kimi ekonomik, kimi siyasal nedenlerle Türkiye'nin her tarafına dağılmış. Bunların da isteklerini, taleplerini yaşama geçirebilecek bir formülasyon ancak eyalet sistemidir.

Bir anayasada başka ne tür düzenlemeler yer almalı?

Her şeyden önce hukukun üstünlüğü çok kesin kuralara bağlanmalı. Bugünkü evrensel anlayışta hukukun üstünlüğü kuralı Türkiye'de yaşama geçirilmeli. Türkiye'de kuvvetler ayrımı var sanıyoruz ama pratikte yok, *kuvvetler birliği* var. Milletvekillerinin tümünü atayan parti genel başkanıdır. Meclise bile, yani yasama organına bile hâkimdir o icra, icrayı oluşturulan o hükümetin başı. Ve bugünkü Anayasa'daki yargı erkinin özerkliği de yoktur. Bağımsız değildir. Hem cumhurbaşkanının atama yetkileri, hem Adalet Bakanlığı başkanlığında kurulmuş olan savcılar ve hâkimler Yüksek Kurulu'nun siyasi otoriteye bağlı olması keyfiyeti; işte Van savcısının nasıl görevden alındığını gördük. Bu çerçevedeki uygulamalar yargının daha merkezi otoriteye bağlı olduğunu ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin iş-

lemediğini gösteriyor. Tamamen biçimseldir. Bunun tam anlamıyla işleyebileceği bir yapıya ihtiyaç var. Yasama erkinin de özerkliği sağlanmalı. Yani bir milletvekili hiçbir şekilde başkanından korkmamalı. Tekrar seçilmeyeceğim endişesine kapılmamalı. Ve mutlaka milletvekilleri yerel örgütler içinde belirlenmeli. Yerel örgütlerde belirlenen kişiler artık merkezi otoritenin denetiminden çıkar ve parlamentoda farklı bir oy kullanma imkânına sahip olabilir. Demek ki yasama erkinin de mutlaka bağımsız olması, yargı erkinin bağımsız olması ve idarenin de bütün tasarruflarının yargı denetimlerine tabi olması gerekiyor. Ordu şimdi karar alıyor, "*falani attım*" diyor, buna da dava açılabilir. Keza Cumhurbaşkanının tasarruflarına dava açılmıyor, açılabilir. İcrayı temsil ediyor, icranın başıdır. Onlar da hukukun denetimine tabi olmalıdır. Bunun dışında militarizmin etkisizleştirilmesi, MGK'nın kaldırılması gibi düzenlemeler de yer almalı. ?

En küçük hak ve özgürlük talebinin bile "vatan haini" niteliğiyle karşılık bulduğu milliyetçi-militanist söylemin yükseldiği günler yaşıyoruz. Bu iklim, daha demokratik bir Anayasa tartışmalarını nasıl etkiler?

Evet açık açık söylüyor adam. Hatta "*Atatürkçü düşüncüyü benimsemeyen bir siyasi hareket vatan hainliğidir*" diyor. "*Türkiye'de bu ülkede hizmet etmek isteyen her siyasi hareketin Atatürkçü düşünceye bağlı olması lazımdır*" diyor. Büyükanıt'ın söylediği bu. Kara Kuvvetleri Komutanı ise, "*Daha ne istiyorlar, biz farklı kültürlere saygılıyız, ama bu kültürlerin toplu halde kullanılması mümkün değil, bu birliği bozar*" diyor. Yani kendilerince sorunu büyük ölçüde halletmişler. "*Devletin kırmızı çizgileridir, bunu aşamazsınız*" demeye getiriyorlar. Bu anlayış egemen ve en ilerici komunda olduğu zannedilen bir general söylüyor bunu. Daha ötesine tahammül etmesi mümkün değil. Bugün hem ulusalcılar, milliyetçiler yek vücut, militarizmin arkasında Türkiye'de her türlü demokratik açılıma karşı duruyorlar. Bas bas bağıyor Baykal, Bahçeli bağıyor. Basında da bunların sözcülüğünü yapan yazarlar var, güçler var. Çok etkileri var. Mesela Ertuğrul Özkök'ün gazetesi böyle bir gazete. Onun gazetesinin yaptığı provokasyonlar korkunç. Açıkça Kuzey Irak'ın işgal edilmesini istiyor adam. "*Barzani'nin kulağından tutup getirip Apo'nun yanına koyacaksn*" diyor. Yani ona artık Türkiye'deki militarizm ve yükselen milliyetçilik o küçük varlığın bile devam etmesine tahammül etmiyor.

Ortak vatanda demokratik bir Anayasa için...

GÜNAY ASLAN

22 Temmuz seçimlerinin hemen ardından yeni Anayasa gündeme geldi. Ne var ki geldiği gibi de geri gitti. Yeni bir Anayasa'ya kapalı olan güç odakları önce tartışmaları –kayıkçı kavgasıyla– amacından saptırdılar, sonra da gündemden kaldırdılar. Türkiye'nin gündeminde şimdi Kürtlerle savaş var. Türkiye, 'sınır ötesi operasyona' kilitlendi ve yeni Anayasa'ya ilişkin hazırlıklar ertelendi. Ancak Eylül ayında gündemin zirvesine yerleşen ardından da bir kenara itilen yeni Anayasa'yla ilgili tartışmalar, Türkiye'nin çağın gereklerine uygun yeni bir Anayasa yapmaya hazır olmadığını da gösterdi. Türkiye'nin yeni bir Anayasa yapmasının çok zor olacağı, bir altüst oluş yaşanmadan bunu başaramayacağı anlaşıldı.

Tartışmaların hayırlı yanı bu oldu. Bu ülkenin egemenleri gibi toplumsal dinamiklerinin de bu konuda istekli, hazırlıklı ve mutabakat içinde olmadıkları görüldü. Türkiye'nin iradesinin parçalanmış olduğu ve devletin yapısal sorunların çözümü konusunda eskisinden farklı bir zihniyete sahip olmadığı gerçeği bu vesileyle bir kez daha açığa çıktı.

Aslında bunu Türkiye'nin içinden geçmekte olduğu sürecin doğal bir sonucu olarak görmek gerekiyor. Zira Türkiye'de "nasıl bir Anayasa?" sorusunu, "nasıl bir ülke?" ve "nasıl bir gelecek?" sorularından bağımsız ele alamayız. Türkiye'de bu sorulara doğru dürüst bir yanıt verilmeden yeni bir Anayasa yapmak mümkün değildir. Yapılsa dahi, yapılacak olan yeni Anayasa eskisinden farklı olmayacak; hali hazırdaki asker Anayasasını aşamayacak, siyasi ve toplumsal meşruiyete sahip olamayacaktır.

'Olmak ya da olmamak'

Türkiye'nin içinden geçmekte olduğu süreç ise sistemin çöktüğünü –bütün çıplaklığıyla– ortaya sermektedir. 84 yıllık militarist Cumhuriyet sistemi tasfiye olmanın eşiğindedir. Ülke asker vesayetiyle gelebileceği en son yere gelmiştir. Kuruluş aşamasındaki yapısal sorunlar ağırlaşarak geri gelmiş, militarist sistem iflas etmiştir. Türkiye'nin egemenleri 84 yıldır inkârla, imhaya ve talanla yönettikleri ülkeyi bir uçurumun kenarına itmişlerdir. Militarizm burada bile durnak istememektedir. Militarist erk Kürtlerle olan savaş 'etnik temizlik' aşamasına taşınmak ve ülkeyi uçurumdan aşağı atmak üzeredir. Sorun artık; Türk, Kürt, Arap, Ermeni, Laz, Çerkez vd. hepimiz için "olmak ya da olmamak" meselesidir. Şimdi halkların eşitliğe ve özgürlüğe dayalı ortak geleceğinden yana olan herkese; hepimize yaşamsal önemde görevler düşmektedir. Türkiye'ye ve halklara yıkımdan başka bir şey getirmeyecek olan bir Türk-Kürt boğazlaşmasına izin verecek miyiz? Yoksa bu-

nun önüne geçecek, bu amaçla ne yapılması gerekiyorsa –ertelemeyen– yapacak ve kendi kaderimize sahip çıkacak mıyız? Günümüzün yaşamsal önemdeki sorusu budur. Ayrıca nesnel süreç, bu soruya olumlu yanıt verilmesinin bütün koşullarını da hazırlamıştır. Sorun silkinip ayağa kalkmamaktadır. Sorun devrimci demokrat dinamiklerin yetersizliklerini aşamamasında; Türkiye'nin demokrasi dinamiklerinin öncüsü olan güçlerin halkların önüne alternatif bir çıkış yolu koyamamasındadır.

Bu açılardan bakıldığında yeni Anayasa'yla ilgili tartışmalarda da önemli bir fırsat kaçınılmıştır. Genelkurmay ve AKP Hükümeti yeni Anayasa ile ilgili tartışmaları –danışıklı olarak– türbanın etrafında yoğunlaştırmış, kamuoyunu bununla esir almış ve Türkiye'nin can alıcı sorunlarını gözlerden kaçırmayı başarmışlardır. Yeni Anayasa'nın taslağı dahi açıklanmadan "türbana özgürlük" tartışmaları başlatıldı. Aslında 'türban' tartışması 2004 yılında yaşanan 'zina' tartışmasının tipik bir tekrarıydı. Hatırlanacaktır, AB'ye uyum reformları gündeme gelmiş ve bu amaçla Türk Ceza Kanunu'nun değiştirilmesi tartışmaları başlamıştı. AKP ve statükocu güç odakları zina tartışmasıyla, ülkeyi ezilenler için 'mayınlı tarla' haline getiren ceza yasasının anti-demokratik özelliklerini gözden kaçırmayı ve halkların iradesinin sürece katılmasını engellemeyi başarmışlardı. Bu kez de –kısmen– öyle oldu. Artan çatışmalar sebebiyle yeni Anayasa tartışmaları ertelenmemiş olsaydı, kayıkçı kavgası devam ediyor olacaktı. Devrimci demokrat kesimlerdeki yetersizlik yüzünden halkların iradesinin; özlem ve taleplerin sürece katılması söz konusu olmayacaktı. AKP ve askerler el ele verecek, "yeni" adı altında 'eski Anayasa'nın bir benzerini yürürlüğe koyacaklardı. Elbette bu ilerde koymayacakları anlamına gelmiyor. 12 Eylül Anayasası'nın bir benzeri ya da dili düzeltilmiş hali –hâlâ– bizi bekliyor!

Öte yandan Kürt siyaseti de bir bütün olarak yeni Anayasa tartışmalarına hazırlıksız yakalanmış ve bu konuda ne istediğini tam olarak ortaya koyamamıştır. Halbuki Kürtlerden beklenen alternatif bir Anayasa taslağıyla ortaya çıkmak, sürece öncülük etmektir. Kürt siyaseti Türkiye'nin demokrasi dinamiklerinin desteğiyle çağdaş bir Anayasa hazırlayabilir, bunun etkili bir biçimde mücadelesini verebilir, konuyu kamuoyuna mal edebilirdi. Maalesef yapamadı. İç sorunlarından ve karşı karşıya kaldığı baskılardan kaynaklanan yetersizliğini aşamadı.

Sorun, kuruluştaki 'inkâr' sorunudur

Oysa yukarıda da belirttiğim gibi, Anayasa meselesi yaşamsal önemde bir meseledir. Zira artık istesek de is-

temesek de yeni bir sistem –hatta belki yeni bir ülke– kurulacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin dayandığı iç dengeler çökmüş, dış dengelerse değişmiştir. Türkiye yaşamsal bir yol ayrımına gelmiştir. Ya militarist sistemini tasfiye edecek ve halkların gasp edilen demokratik iradesine saygı gösterecektir ya da Türk-Kürt milli boğazlaşmasında tükenecek gidecektir.

Nesnel süreç, Edime'den Kerkük'e uzanan coğrafyada Kürtlerle eşitliğe ve özgürlüğe dayanan yeni bir ilişkinin –yeni bir ülkenin– kurulmasına olanak sağlamaktadır. "Milli boğazlaşma" artık kaybedecek bir şeyi kalmamış olan militarizmin son çılgınlığıdır. Bunun önüne pekala geçilebilir ve militarizm tasfiye edilebilir. Yeter ki Türklerle Kürtlerin bir çatı altında özgürce ve eşitçe yaşamasından yana olan güçler ortaya çıkabilsinler ve tarihin kendilerinden beklediği basireti gösterebilsinler.

Bu kez halklar kendi kaderlerini ellerine alabilir, ortak bir gelecek etrafında birleşebilirler. Bunun imkânları ortada durmaktadır. Generallerin dayattığı 'etnik temizlik' konsepti boşa çıkarılabilir. Türkiye bu altüst oluştan kaçadaş ve –gerçek manada– demokratik bir ülke olarak çıkabilir. Daha fazla vakit geçirmeden bu altüst oluş sürecinden sonra gündeme gelecek olan yeni Anayasa'yı bugün-

den yapmak, bu tartışmalara katılmak gerekir. Halkların demokratik iradesini yansıtan, meşruiyetini ve gücünü halkların kardeşliğinde alan yeni bir Anayasa bugünden başlayarak hazırlanmalıdır.

Bitirirken; Türkiye'de yaşanan bütün yapısal sorunlar gibi Anayasa sorunu da devletin kuruluş aşamasıyla başlayan bir sorundur. Sorun, Anadolu ve Mezopotamya'nın ulusal, kültürel, dinsel, dilsel ve mezhepsel dinamiklerinin inkâr edilmesi sorunudur. Sorun Sünni İslama ve ırkçı Türkçülüğe dayanan bir sistemin kurulmuş olmasıdır. Sorun ırkçı devletin ideolojisinde, Türk devletinin bu ideolojiye uygun bir milleti –zorla– yaratmaya çalışmasıdır.

Ne var ki bu sistem artık iflas etmiştir. Hayat militarist Cumhuriyet sistemini aşmış, demokratik bir geleceğin de kapısını aralamıştır. Şimdi bu kapıdan içeri girmek zamanıdır. Demokratik bir Anayasa özgür geleceğe açılan kapının kilidi olacaktır. Yeni Anayasa Anadolu ve Mezopotamya'nın bütün ulusal, kültürel, dinsel, mezhepsel ve dilsel dinamiklerini kucaklayan, herkese eşit yaklaşan, sosyal adaleti sağlayan, bütün demokratik hakları güvence altına alan; özcesi, ortak vatanı başta içinde kardeşçe yaşamamızı sağlayacak olan demokratik bir Anayasa olmalıdır...

M. Kemal'in görüşleri ve DTK'nın talepleri

HASAN ÖZGÜNEŞ (İSTANBUL KÜRT ENSTİTÜSÜ TARİH KOMİSYONU ÜYESİ)

Kürt sorunu I. Dünya Savaşı sırasında, Türkiye'de verilen Kurtuluş Savaşı sürecinde yoğun bir şekilde gündemdeki yerini korudu. Bu sorun üzerinde gerek işgalci güçler, gerekse M. Kemal yoğun şekilde taktik savaşı yürüttüler. Her biri Kürtleri yanına çekme çabası içerisinde idi ve diğer kesime karşı bir koz olarak da kullanmaya çalışıyorlardı. İşgalci güçler Kürtlere özerklik hatta gerektiğinde bağımsızlık, M. Kemal ise muhtariyet öneriyordu.

Biraz geçmişe bakmak...

M. Kemal Kürtleri bu kurtuluş savaşında yanında tutmak için on üç önemli Kürt şahsiyetine mektup ve telgraflar yollamıştır. Cemil Paşazade Kasım Bey'e gönderdiği mektubun bir paragrafında şöyle yazar:

"... Kürt kardeşlerimin hümiyeti, refah ve ilerlemesinin vasıtalarını sağlamak için sahip olmaları gereken her türlü hukuk ve imtiyazların verilmesine tamamen taraftanım..." (Atatürk'ün Bütün Eserleri, c. 2, s. 388-389)

- 'Ortak vatan' konusunda ise Amasya görüşmesi 2. protokol 1. maddede; "Ortak vatan Türklerin ve Kürtlerin yaşadığı yerdir." denir. Ayrıca şu sözler de M. Kemal'in

Meclis konuşmasındandır: "Hududu millimiz nedir deniliyor, elbette Türklerin ve elbette mukadderatımızla ortak çalışma yapmış olan Kürtlerin oturduğu yerler bizim milli hududumuz dahilindedir." (TBMM Gizli Celse, c. 2, s. 335)

Aynı metnin 2. paragrafından: "Bununla birlikte Kürtlerin gelişme serbestilerini sağlayacak tarz ve surette örfi ve toplumsal hukuka kavuşmaları dahi yerinde görülür..." (Amasya Mülakatı 2. Protokolü 22 Ekim 1919 -Tarihi Vesikalar Yeni Seri c.1, s. 3 ve 361)

- TBMM Vekilleri Heyeti vasıtası ile 'Kürt Meselesi' hakkında alınan ve El Cezire Komutanlığına gönderilen kardan: "Kürdistan hakkında BMM Vekilleri Heyetinin El Cezire Cephesi Komutanlığına Talimatıdır: 1- Adım adım bütün memlekette ve geniş ölçüde doğrudan doğruya halk tabakalarının ilgili ve etkili olduğu surette yerel idareler kurulması iş siyasetimizin gereklerindedir. Kürtlerin oturduğu bölgelerde ise hem iç hem dış siyasetimiz açısından adım adım yerel bir idare kurulmasını gerekli bulmaktayız. 2- Milletlerin kendi geleceklelerini bizzat idare etmeleri hakkı bütün dünyada kabul olmuş bir prensiptir, biz de bu prensibi kabul etmişizdir..." (TBMM Gizli Celse Zabıtları, c. 3, s. 550 vd.)

- 16-17 Ocak tarihlerinde Eskişehir'de yaptığı basın toplantısında gazeteci Ahmet Emin Bey'in sorduğu soruya istinaden verilen cevaptan: "... Dolayısıyla başlı başına bir Kürtlük tasavvur etmektense, bizim Anayasa gereğince zaten bir tür yerel özerklik oluşacaktır. O halde hangi ilin halkı Kürt ise onlar kendi kendilerini özerk olarak idare edeceklerdir... Şimdi TBMM hem Kürtlerin hem Türklerin yetkili vekillerinden oluşmuştur ve bu iki unsur bütün menfaatlerini ve kaderlerini birleştirmişlerdir. Aynı bir sınır çizmek doğru olmaz..." (M. Kemal ve Kürtler, s. 130 Abdurrahman Arslan)

- M. Kemal ve milletvekilleri Meclis kürsüsünde etnik kimliklere rahatça vurgu yapıyorlardı: "Meclisi alinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkez değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir fakat hepsinden oluşan İslami unsurlardır, samimi bir topluluktur." (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 3 Temmuz 1920, c. 1, s. 73)

Meclisin 22 Temmuz 1922 tarihli oturumunda da Siyaset Milletvekili Lutfi Bey şunları söylüyor: "Efendiler, bugün bendeniz Kürdistan mebusuyum... Kürdistan ahalisi ihaneti, isyanı kesinlikle aklına getirmemiştir. Efendiler, Fransız ordusunu Urfa'da mağlup eden hakikatte isyan telaki ettiği Kürt askerleridir, hakikatte Kürt aşiretleri sayesinde olmuştur. Nihat Paşa askerleri sayesinde değildir." (TBMM Gizli Celse Zabıtları, c. 3, s. 564)

Ve bugün...

Kısaca da olsa o dönemde Kürt sorunuyla ilgili vurgu ve görüşlere bu şekilde yer vermenin bugünü anlamak ve çözüm üretebilmek açısından yararlı olabileceği kanaatindeyim. 6-27-28 Ekim 2007 tarihlerinde yapılan ve Kürt halkı adına seçilmiş 500'ün üzerinde delegenin katıldığı Demokratik Toplum Kongresi'nde *Demokratik Cumhuriyet ve Kürt Sorununun Çözüm Perspektifi* doğrultusunda alınmış ve önerilmiş kararlar ise şunlardır:

1- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, bütün kültürlerin kendi varlığını demokratik ve özgür bir şekilde ifade etmesini ve gelişmesini kabul etmelidir.

2- Ulus kavramının etnik vurgularla değil, 'Türkiye Ulusu' ortak aidiyetiyle Anayasa'da yeniden tanımlanması. (Tüm kimlikleri kapsayan *Demokratik Türkiye Ulusu*) Ayrıca *Türk vatandaşı* yerine *Türkiye özgür vatandaşı* kavramının kabul edilmesi.

3- Anayasa'da "*devletin dili Türkçedir*" yerine, "*devletin resmî dili Türkçedir*" diye yazılması ve başta Kürtçe olmak üzere diğer dillerin eğitim ve yaşamın her alanında kullanılması, güvence altına alınması.

4- Anayasa'da kadın ve erkek eşit haklara sahiptir.

Devlet bu eşitliği yaşama geçirmekle yükümlüdür. Kadına pozitif ayrımcılık sağlanmalı ve bu imtiyaz olarak görülmemelidir.

5-Temel hak ve özgürlükler olan, inanç, ifade ve örgütlenmenin önünde hiçbir kısıtlayıcı yasal düzenleme olmaksızın anayasal güvenceye alınması.

6- *Demokratik Özerklik* modelinin anayasal güvenceye alınması ve Türkiye'nin 20-25 bölgeye ayrılması; her bölgenin o bölgenin en büyük şehrinin ismiyle anılması ve her bölgenin Meclisinin olması, temsilcilerinin seçim yoluyla belirlenmesi. Dış işleri, maliye ve savunmanın merkezi hükümetçe yürütülmesi, hukuk ve emniyetin yerel ve merkezi hükümetçe ortaklaşa yürütülmesi, diğer hizmetler olan eğitim, sağlık, kültür, sosyal hizmetler, çevre, tarım, balıkçılık, sanayi, imar, turizm, telekomünikasyon, sosyal güvenlik, mesleki eğitim, kadın hakları, gençlik, spor vb. hizmetlerin yerel yönetimlere bırakılması.

7- Anayasa'da resmî dil ve bayrak tüm Türkiye ulusu için geçerli olmakla beraber her bölge ve özerk birimin kendi renkleri ve sembolleriyle demokratik öz yönetimini oluşturmasını öngörür şeklinde yazılması.

8- Kürt halkının asli unsur olarak Anayasa'ya yazılması.

9-Anayasa'da siyasi partilerin demokratikleştirilerek barajın kaldırılması ve kendi kimliği ve diliyle siyaset yapmanın önünün açılması.

10- Geri kalmış bölgelere ekonomik pozitif destek sağlanması.

11- Kürtlerin, demokrasiziz, kadinsız ve Kürtsüz bir Anayasa'yı kabul etmeyeceklerini kamuoyunca bilinmesi.

Bu yapı federalizm ya da etnisiteye dayalı özerkliği ifade etmez. Üniter devlet yapılanması içerisinde merkezi yönetimle iller arasında kademelendirilmiş demokratik bir yeni idari takviyedir.

Görüldüğü gibi Demokratik Toplum Kongresi'nin temel yaklaşımlarında sıkça iddia edildiği gibi Türkiye'yi bölme talebi yoktur. Tam tersine çağdaş, özgür ve demokratik bir Türkiye hedeflenmektedir. Halkların kardeşliği ve eşitliği esprisıyla Kürt sorununun çözümü kolaylaştırılmıştır. En insani ve en temel evrensel haklar ve hukuk temelinde bir yaklaşım gösterilmiştir. 20. yüzyılın başındaki Atatürk'ün vaatleri dikkate alınarak kolaylıkla bu temel sorunun üstesinden gelmek mümkündür. Demokratik ve siyasal yöntem en insani yöntemdir. Kendisini insan ve Türkiye yurtseveri olarak görenlerin harekete geçme zamanı gelmiştir, aksi halde çok geç kalınacağı aşikârdır.

hasanozgunes@hotmail

Sorun, Anayasa değişikliği ile çözülür mü?

YÜCEL SAYMAN

1. Anayasa toplumsal yapılanmanın temel çerçevesini belirler ve bu çerçeveye uygun siyasi örgütlenmeyi oluşturur. Anayasa yer alan uygulamaya, işleyişe ilişkin kurallar toplumsal yapılanmanın temel çerçevesi ve buna uygun siyasi örgütlenme sınırları içinde kalarak belirlenir.

Önemli olan toplumsal yapılanmanın temel çerçevesinin ne olduğudur. Bu çerçeve değiştirilmediği sürece siyasi örgütlenmeye, uygulamaya ve işleyişe ilişkin Anayasa değişiklikleri de ancak bu değişiklikler, belirlenmiş toplumsal yapıya uygunsalar gerçekleşebilir.

Örneğin, toplumun yapılanması devlet biçimi olarak demokrasiyi benimsemeye elverişli değilse ve toplumun bu temelde yapılanması öngörülüyorsa anayasal düzenlemelerle toplumun demokratik örgütlenmesinin gereklerini kurallaştırmak olası değildir.

Örneğin, toplumun yapılanmasında eğitim ve sağlık toplumsallaşmanın bir boyutu olarak öngörülmemişse, herkes için geçerli eşit ve parasız eğitim olanaklarını, herkes için eşit ve parasız sağlık olanaklarını gerçekleştirecek etkin ve bağlayıcı, uyulmaması halinde müeyyide öngören düzenlemelere bel bağlanamaz.

Örneğin, toplumun yapılanmasında birey özerkliğini, egemenliğini, kendi kaderini bizzat tayin edebilme yetisini kaybediyorsa, bireyin nasıl olması, davranması, başkalarıyla birlikte nasıl ve hangi sınırlamalarla yaşaması gerektiğini düzenleyen anayasal hükümleri değiştirebilmek hayaldir.

Kısaca, var olan toplumsal yapılanmanın temelini değiştiren anayasal düzenlemelerin kabulü, bu yapılanma değişmedikçe olası değildir.

Eğer bir sorun toplumsal yapılanmadan kaynaklanıyorsa, bu sorunu yeni bir toplumsal yapılanmaya gitmeden, var olanı saklayarak getirilecek düzenlemelerle çözemeyiz. Olsa olsa, çözüm adı altında, sorunu özünü değiştirmeden farklı boyuta veya konuma sokan bir sonuç elde edebiliriz.

Ülkemizde toplumsal yapılanmadan kaynaklanan, bu yapılanmanın gerekli kıldığı, bizler ya da bana göre bir yığın sorunları, başkalarına göre doğal ve olması gereken durumları yaşıyoruz.

Toplumsal yapılanmamızdan kaynaklanan, bizlere ya da bana göre sorunları çözebilmek, giderebilmek için var olan toplumsal yapılanmayı değiştirmek gerekir; başkaları ise doğal ve gerekli gördükleri durumların süregitmesini sağlayabilmek için toplumsal yapılanmanın aynen korunmasını isteyeceklerdir. Bu bir mücadeledir.

Sonuç olarak ben, var olan toplumsal yapılanmamızdan kaynaklanan sorunların çözüleceği yeni bir toplum ta-

sanımından, dilerseniz toplumsallaşma ya da toplumsal yapılanma tasarımı deyin, yanayım.

Bu yazıda, kendimce sorunların çözülebileceğini düşündüğüm bir toplum tasarımının genel çerçevesini anayasal düzenleme biçiminde, kısaca açıklamaya çalışacağım. Umanım tartışmaya değer görülür.

'İnsanın özü' ihlal edilemez

2. İlk adımda şöyle düşünüyorum: 'Bir toplum tasarımı' dediğime göre, toplumsal yaşamın ve bunun siyasal düzeninin temeli ne olmalı? Bireyin özerkliğini ve bu özerkliğin toplumsallaşma sürecinde hiçbir unsurunu kaybetmeksizin var olabilesini güvenceye kavuşturmaktır.

Bu temeli kurabilme amacıyla Anayasa'nın birinci maddesini öneriyorum: "*Bireyin özerkliğini güvence altına aldığı ve kendi kaderini kendi iradesiyle belirlediği toplumsal yaşamın ve siyasi düzenin temelini insan türünün özü ve bu özde içselleşen maddi-manevi değerlerin ve özgürlüğün ihlal edilmezliği oluşturur.*"

Düşüncemi oluşturan gerekçelerimi şöyle özetleyebilirim: İnsan bir canlı varlık türüdür. Canlı varlık türü olarak insanı diğer canlı varlık türlerinden ayırt eden özelliği (özü), onun bireyde cisimleşen ve somutlaşan (yaşam, vücut, sağlık, vb.) maddi ve (yetenek, giz alanı, düşünce, inanç, özgürlük, vb.) manevi varlığının bütünselliği içinde (yani bireyin özerk kimliği temelinde), kendi gücüyle, bilgi, deney birikimi ve becerisiyle (yani bireyin egemenliği temelinde), tarihsel ve toplumsal olarak belirlenmiş ihtiyaçlarını gidererek bizzat geliştirebilmek (birey olarak kendi kaderini bizzat tayin edebilme) yetisidir. Kısaca, (birey olarak özerkleşen) insan üretim faaliyetinde bulunabilen ve kendi emekgücüne dayalı bu üretim faaliyetini kendi fiziksel (maddi) ve zihinsel (manevi) gelişmesine yöneltebilme yetisine sahip tek canlı varlık türüdür.

Önerdiğim birinci madde insan özünün ihlal edilmezliğini toplumsal yaşamın ve siyasal düzenin temeli olarak ele alıyor. Böylece 'insanın özü', insan türü içinde yer alan bireyin insan olma özünü koruyabilmek, geliştirebilmek için tarihsel-toplumsal süreçte ihtiyaç duyduğu özgürlükleri, hakları vurgulayan, bunları güvence altına alınmasını ve kullanılmasını öngören, ihlallerin değerlendirilmesinde esas alınması istenen 'amaç ölçü' oluyor.

Birey soyut bir varlık değildir. Her birey, diğerinden farklı (kadın, erkek, siyah, beyaz ya da san renkli gibi) konumları ve statüleri belli bir tarihsel zamanda belli toplumsal yapılanmada belirlenen biyolojik, yine tarihsel ve toplumsal süreçte değişebilen (kendini o dilden veya bu dil-

den ifade etmek, şu ya da bu etnik kökene ait olmak, belli bir dinin, mezhebin içinde yer almak ya da almamak, belli bir vatandaşlığı olmak ya da olmamak gibi) toplumsal özelliklere sahiptir. Birey yoksuldur/zengindir, hastadır/sağlıklıdır, çocuktur/gençtir/yaşlıdır, işçidir/işverendir, mülksüzdür/mülk sahibidir, bilim insanıdır, sanatçıdır, sporcudur, öğretmendir/öğrencidir, cinsel tercihleri öyledir/böyledir, siyasi düşünceleri öyle olur/böyle olur... Denilebilir ki, bireyin maddi-manevi varlığını onlarca, yüzlerce somut fiziksel ve zihinsel unsurdan oluşan bütünselliği, yani özerkliği ve egemenliği belirler. Birey maddi-manevi varlığını ancak bu somut unsurlar temelinde geliştirebilir.

'Birey' toplumsallaşarak anlam kazanır

3. Birey somuttur, ancak varlığını tek başına sürdürmez, başka bireylerle şu ya da bu düzeyde değişik ilişkiler kurar; kısacası birey diğer bireylerle kurduğu ilişkiler temelinde toplumsallaşır, varlığı bireylerin toplumsallaşmasıyla oluşan toplumda anlam kazanır.

Şu halde, bireyin kendisinin kurduğu ve siyasi yapısını oluşturduğu kurgulanan yapıyı anayasa diliyle, ikinci madde olarak önerebilirim: *Türkiye devleti, vatandaşlık bağı ile bağlı oldukları coğrafi sınırlar içindeki toplumu oluşturan her renkten, etnik kökenden, cinsiyetten bireylerin egemenliklerini, dil, felsefi düşünce, din mezhep, inanç, vicdan ve kanaat, bedensel, zihinsel, cinsel ve benzeri farklılıklarını koruyarak, birlikte huzur ve barış içinde, özgürce yaşamak amacıyla kurdukları demokratik cumhuriyettir."*

Hemen kabulleniyorum, önerdiğim düzenleme yaşadığımız anı belirleyen tarihsel-toplumsal süreçte belirlenmiş kavramları ve unsurları, değişime kapalı olmaksızın içeriyor.

4. Birey toplumsallaşma sürecinde egemenliğini de, tıpkı bireysel gücü gibi toplumsallaştırır. Bu süreçte bireysel gücün ve egemenliğin toplumsallaşmasıyla bireysel güç ve egemenlik kaybolmaz; bireyin üzerinde, onun kaderini tayin edebilme kudretini sağlayan bir başka güç, bir başka egemenlik var olmaz. Toplum egemenliğinin-gücünün, devlet egemenliğinin-gücünün meşruiyeti bireysel gücün-egemenliğin meşruiyetidir.

Bu düşünceden hareketle 3. maddeyi öneriyorum: *"Egemenlik bireylerin demokratik süreçlerden geçerek toplumsallaşan ve siyasallaşan egemenliğidir ve devlet organlarının kuruluş ve işleyişindeki meşruiyeti oluşturur. Hiçbir şekilde ve koşulda egemenlik çoğunluğun veya devlet organı da olsa bir kurumun egemenliği olarak yorumlanamaz, uygulanamaz."*

Özgürlüklerin özgürlüğü

5. Özgürlükler ve haklara ilişkin şöyle düşünüyorum:

Özgürlükler, toplumsallaşan bireyin toplum yaşamında ve siyasi düzende maddi-manevi varlığını geliştirebilmek, bunun için gerekli ihtiyaçlarını saptayarak giderilmelerini sağlayabilmek amacıyla kullandığı araçlardır. Özgür-

lükler bireyin özerkliğinin toplum karşısındaki zırhıdır, siyasi düzende mücadele araçlarıdır. Özgürlüğün güvenesi, özgürlüklerin özgürce kullanılabilmesidir.

Bireyin maddi-manevi varlığını geliştirebilmek için gerekli, tarihsel-toplumsal süreçte belirlenen, değişen ve çeşitlenen ihtiyaçlarını karşılanması için oluşturulmuş ortam, koşullar, karşılanmış ihtiyaçlar onun haklarıdır.

Bu düşünce temelinde, özgürlükler ve haklara ilişkin Anayasa'nın dördüncü maddesini öneriyorum:

Özgürlüklerin ve hakların niteliği: *Özgürlükler, toplumsal yaşamda ve siyasi düzende, bireyin kendi kendisiyle ya da başkalarıyla olan ilişkilerinde maddi-manevi varlığını geliştirmek, bunun için gerekli bireysel, toplumsal, siyasal ihtiyaçlarını belirleyerek giderilmelerini sağlayabilmek amacıyla kullandığı araçlardır.*

Toplumsal yaşamda ve siyasi düzende, bireyin maddi-manevi varlığını geliştirebilmesinde gerekli, değişen ve çeşitlenen bireysel, toplumsal, siyasal ihtiyaçlarından karşılanmış olanlar veya karşılanabilmeleri için oluşturulmuş ortam ve koşullar onun haklarıdır.

Özgürlüklerin ve hakların dokunulmazlığı: *Toplumsal yaşamda ve siyasal düzende, bireyin başkalarıyla olan ilişkilerinde tek başına ya da başkalarıyla birlikte yararlandığı özgürlükler ve bu özgürlüklerin kullanılması hiçbir şekilde ve hangi nedenle olursa olsun sınırlanamaz, engellenemez, kaldırılmaz veya yok sayılmaz.*

Bireyin tek başına veya bireylerin birlikte özgürlüklerini ve haklarını fiilen kullanırken gerçekleştirdikleri somut eylemler için, bu eylemler diğer bireylerin özgürlüklerini ve haklarını, toplumsal yaşamı ve siyasal düzeni fiilen özünden ihlal eder, sınırlar, engeller, yok eder nitelikte açık ve mevcut bir tehlike oluşturmadıkça bir yaptırım öngörülemez.

Yukarıdaki düzenlemenin uygulaması bakımından, aynı düzenlemenin çerçevesinde ve düzenlemedeki koşullara ve bu maddenin üçüncü bent düzenlemesine aykırı olmamak üzere, açık ve mevcut tehlikenin oluşmasını veya gerçekleşmesini engellemek amacıyla gerekli önlemler öngörülebilir. Önlemlerin uygulanmasında da aynı koşullar geçerlidir.

Özgürlüklerin ve hakların bağlayıcılığı: *Özgürlüklere ve haklara ilişkin bu madde düzenlemesi bireyleri, devlet organlarını, idare makamlarını ve diğer kurum ve kuruluşları bağlar."*

6. Bir gerçeklik yaşıyoruz ve sorunlara çözüm arıyoruz.

Sorunlarıyla boğuştuğumuz gerçekliğin ardında var olan toplumsal yapılanma yatıyor. Toplumsal yapılanmayı değiştirebilirsek yaşadığımız gerçekliği bir başka gerçekliğe dönüştürebiliriz. Bir başka gerçeklikte bugün yaşadığımız sorunlarla karşılaşmamak amacıyla düşündüğüm toplum tasarımı, toplumsal yapılanmanın temel çerçevesini anayasal düzenleme biçiminde yazdım.

Başta söylemiştim, umarım yazdıklarım tartışmaya değer bulunur.

Halk muhalefeti yoksa neden hak versinler ki?

MAHMUT ALINAK

Bilindiği gibi Kürtler Osmanlı'dan bugüne kadar Türk Devleti'nin hep sınır bekçiliğini yapageldiler. Ülkelerinin zenginlikleri (petrol, madenler, su kaynakları vb.) hiçbir zaman kendilerinin olmadı. Ulus olarak varlıklarını hep inkâr edildi. Savaşta, askerlikte, vergide, nüfus sayımlarında, kanunlara itaatte... Anayasa ve yasalarda yazılı pek çok görevleri vardır. Ama haklar ve özgürlükler söz konusu olduğunda varlıklarını hep görmezlikten gelinir. Ulusal hakları için seslerini biraz yükselttiklerinde ise bölücüdürler, vatan hainidirler!

Türk devlet yöneticileri ve Türk kamuoyu asırlardır Kürtlerin ve azınlıkların kardeş olduklarını söyleyegeldiler. Kürtleri ve azınlıkları kardeş görüyorlarsa, onların dilini yasaklamak hangi vicdana sığar?

Anayasa'ya göre Kürtler ve azınlıklar vatandaş olarak kabul edilmektedirler. Kürtler vb. vatandaş iseler, onların kimliği ve dili neden yasaklıdır? Bu kardeşlik nutukları birer siyasetçi yalanı değil midir? İngilizce ya da Rusça bir dilekçe yazsanız suç olmaz, ama Kürtçe ya da bir azınlık dilinden bir dilekçe yazsanız suç işlemiş olursunuz. Başbakan Tayyip Erdoğan'a Kürtçe bir dilekçe yazdım diye hak kimde biri Ankara'da, biri de Kars'ta iki ayrı dava açıldı. Daha pek çok insan Kürtçeyi kullandığı için mahkemelerde yargılanıyor.

Halkın seçtiği Sur Belediye Başkanı neden belediye başkanlığından düşürüldü? Bu ne biçim kardeşlik?

Türk halkı bizi hissetmelidir

Kürtler (Ezen Türk azınlığı ve onların Kürt işbirlikçilerini ayrı tutarak söylüyorum) Türk halkıyla demokratik ve özgür koşullarda yaşamayı enternasyonalist bir görev olarak görürler.

Bizler bu samimi duyguları taşırken, kardeş Türk halkından da kendisini Kürtlerin yerine koymasını ve Kürt halkının ulusal haklarını savunmasını bekleriz. Her iki halkın mutlu geleceği bu güçlü dayanışmanın kök salmasına bağlıdır. Haklar verildi diye bölünme olmaz. Türk halkı bir asırdır bu yalanla uyutuluyor, kandırılıyor. Asıl, haklar verilmediği zaman ayrılma gündeme gelir. Sosyolojik gerçek budur. Bu bilimsel gerçeği Türk devlet yöneticileri Türk halkından bugüne kadar hep sakladılar. Türk halkı Kürt halkıyla birlikte yaşamak mı istiyor? Öyleyse hem insan olmanın, hem de kardeş olmanın bir gereği olarak, Kürtlerin kendileri ile eşit ulusal haklara sahip olmaları için sesini yükseltmelidir.

Parlamentoda Türkçe konuşulurken, neden Kürtçe ko-

nuşulmuyor? Mahkemelerde, valiliklerde, kaymakamlıklarda, okullarda, tüm devlet dairelerinde, televizyonlarda Türkçe konuşulurken, neden Kürtçe konuşulmuyor? Bu mudur kardeşlik? Bu haklar verildiğinde Türk-Kürt birliği mi bozulacak? Kim inanır küf tutmuş bu asırlık yalana? Bu coğrafyada yaşayan 25 milyon Kürdün, Kerkük Türkmenlerine, Kibris Türklerine ve Bulgaristan Türklerine gösterilen ilginin hiç değilse yüzde birini de mi beklemeye hakkı yok?

Peki kim çözecek bu sorunu?

Devletin ve onu temsil eden siyasi partilerin Kürt sorununu bilinçli ve kasıtlı olarak çözmek istemedikleri bilinmektedir. Hatta pek çok yazımda ve açıklamamda belirttiğim gibi, Genelkurmay ve Hükümet, isteseler akan bu kanı bir günde durdurabilirler; ama istemiyorlar.

AB ve tarikatlara şirin görünme gayretiyle yapılmak istenen yeni Anayasa'yla düzen sadece makyaj tazeleyecek.

"Demokratikleşiyoruz" diyerek nasıl bir ceza kanunu çıkardıklarını gördük. Polise göz göre göre öldürme yetkisi veren bir iktidar, halkı esas alan bir Anayasa yapmaz, yapmak istemez.

Peki kim çözecek bu sorunu? Elbette bizler. Yani devrimci güçler. Yani Kürt, Türk... devrimci güçleri. Peki Türk halkı bu meselede ne kadar devrimcilerin yanındadır? Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük kentlerden durum nasıl görünüyor, bilmiyorum! Ama benim buralardan (Kars'tan) gördüğüm, Türk halkının -ne yazık ki- artık devletin yanında olduğudur. Kabul etmek gerekir ki, devlet Türk halkını yanına çekmekte epey başarılı oldu. Öyle ki, Türk halkı kendi sorunlarını bile düşünemez hale geldi.

Görmek isteyenler gelip buralarda birer askeri garnizona dönüşmüş olan yüzlerce Türk köyünü görebilirler. Bu söylediklerimi birkaç yıl önce başka biri söyleseydi onu kaçıklıkla ya da halk düşmanlığıyla suçlardım.

Ama değerli dostları, şimdiki durum ne yazık ki budur.

Bütün bunlara bir de Kürt işbirlikçilerinin devlet yanışlığını eklersek gerisini siz düşünün! Kökleri tarihin derinliklerinde olan Kürt işbirlikçiliği Kürt ulusal mücadelesini hep kundaklamış, hep arkadan vumuştur.

Bunları söyledim diye benim karamsarlık yaydığımı düşünenler varsa haksızlık etmesinler. Hiç karamsar değilim. Bütün bu elverişsiz koşullara rağmen ümit doluyum.

Kadro ve yön problemimizi çözüp halkı cezbedecek projeler geliştirebilirsek ve sistemin paslı çarkını durduran sivil pratikler ortaya koyabilirsek -tüm çetin koşullara rağmen- bu coğrafyayı özgürleştirebiliriz.

Bilinen şeyleri tekrarladığımı biliyorum. Ama bir gerçeği belirtmeden de geçemeyeceğim. Günümüz şartlarında Kürt sorununda anayasal bir çözüm mümkün değildir. Sürmekte olan tartışmalardan da bir çözüm çıkmaz. Hayallerle kapılmamalıyız. Bilindiği gibi Anayasa tartışmasını biz başlatmadık, AKP başlattı. Bu tartışma bizim yükselttiğimiz bir mücadelenin eseri olsaydı, o zaman özgürlükler Anayasa'da hak ettiği yeri alırdı. Ama ortada böyle bir şey yok.

AKP'yi ve Genelkurmay'ı silkeleyen ve özgürlükleri söke söke alan bir halk muhalefeti var mı? Böyle bir halk muhalefeti yoksa Anayasa'ya neden Kürtlerin haklarını teslim eden hükümler koysunlar?

AB istedi diye televizyonda yaptıkları Kürtçe yayını ne hale getirdiklerini görmedik mi? Yine AB istedi diye izin verdikleri Kürtçe dil dershanelerinin kapısına -çaresizce-kilit vurmadık mı? Bir halkın para vererek kendi dilini öğrendiği dünyanın neresinde görülmüşü!

Göz boyayıcılar

AB'nin gözüne girmek için yaptıkları bu şirinlikleri bazılanımız o zaman "devrim" diye nitelemiştik. Neyse ki bu sahte devrimlerin ömrü uzun sürmedi. AB'nin fonlarından para sızdırmak için yapılan demokrasi makyajı gerçeğin inatçı rüzgân karşısında pul pul dökülüp gitti.

Olmaz ya, diyelim ki -AB'nin gönlü hoş olsun diye- Kürtleri ima eden bir hüküm koydular Anayasa'ya. Kürtçe dil dershaneleri Kürtleri ne kadar özgürleştirdiyse Anayasa'ya koyulacak böyle bir hüküm de Kürtleri ancak o ka-

dar özgürleştirecek! Dikkat ettiyseniz, Kürtlerin haklarını belirten bir hükümden değil, Kürtleri ima eden bir hükümden söz ettim. Çünkü bunlar Kürtlere haklarını vermezler. Olsa olsa lütfedip bir imada bulunurlar. Ama Kürt sorunu gibi bin yıllık tarihten gelen devasa bir sorun imalarla çözümez ki.

Kürt sorununun 12 Eylül Anayasası'yla ortaya çıkmadığı bilinmektedir. Bu nedenle Kürt sorunu merkezli tartışmaların 12 Eylül Anayasası üzerinden yürütülmesi tümüyle zaman kaybıdır. Türkiye İşçi Partisi "Kürt halkı" dediği için 1974 yılında kapatıldığında 1961 Anayasası yürürlükteydi. Türk Ceza Kanunu'nun ünlü 141. ve 142. maddeleri Kürt sözcüğünü cezalandırırken 12 Eylül Anayasası daha ana rahmindeydi.

Anayasa'da bazı bireysel haklar tanınsa bile Kürt sorunu çözümlenmiş olmaz. Çünkü bu sorun bireysel haklar sorunu olmayıp bir ulusal sorundur. Ulusal sorun sadece kimlik, dil ve kültür sorunu da değildir.

Peki ne yapmalı?

Yapılacak çok şey var. Ama hiç değilse şimdi Kürt halkı ve onunla aynı kaderi paylaşan azınlıklar kendi sorunlarını alternatif bir Anayasa ile bir referanduma dönüştürebilirler. Dönüştürmelidirler. Türk emekçi halkının sorunları da bu alternatif Anayasa'ya dahil edilirse daha da güçlü bir çıkış gerçekleştirilebilir. Alternatif Anayasa Referandumu büyük bir atılımın ilk adımı olabilir.

alinakmahmut@hotmail.com

'Türk milliyetçisi' öz ve söz değişmeli

KAMİL TEKİN SÜREK

Sınır ötesi operasyon tartışmaları gündemin birinci sırasına oturunca, AKP tarafından ortaya atılan yeni Anayasa taslağı ve bu taslak hakkındaki tartışmalar gündemin alt sıralarına düştü. Fakat, her iki gündemin esası da Kürt sorunu idi.

AKP'nin hazırladığı yeni Anayasa taslağına karşı şiddetli bir saldırı ve eleştiri kampanyası başlatan milliyetçi-şoven cephe (askerler, CHP, sol maskeli milliyetçiler, bürokrasinin bir kesimi, YÖK, bazı üst düzey yargı mensupları, medyadaki bazı kalemler vd.) taslağın görece olumlu yönlerine saldırıyordu.

Anayasa değişikliği bir fırsat olabilir

Anayasa'nın 'Giriş Bölümü'nün değiştirilmesi, vatandaşlık tanımının değiştirilmesi, Türkçeden başka dillerle eğitim ve öğretim yapılabilmesini içeren değişiklik gibi bazı öneriler "bölücülük, devleti dinamitlemek, devleti yıkma

götürmek" vb. ifadelerle eleştiriliyordu. Zaten, milliyetçi cephenin eleştirdiği yerler dışında AKP'nin Anayasa değişikliği önerisinde demokratikleşme, yenilik, ilerleme açısından hiçbir olumlu düzenleme de yoktu. Hatta, bazı konularda 12 Eylül Anayasası'ndan dahi geriye gidilmişti.

AKP'nin Anayasa değişikliğini gündeme alması, ABD ve AB gibi emperyalist güçler ve işbirlikçi burjuvazinin baskısı ve desteği ve AKP'nin iktidarı güçlendirme isteminin sonucudur. AKP'nin taslağı incelendiğinde Türkiye'nin AB'ye katılmak için yapılması istenen zorunlu değişikliklerle işbirlikçi burjuvazinin Yeni Dünya Düzeni'ne uyum sağlama çabaları görülür. Gerçi, AKP istenen ve yapmak istediği değişikliklerin tümünü gerçekleştirme cesaretini gösterememiş ve Taslak'ta çok küçük değişikliklerle yetinmiştir. Örneğin, askeri vesayet hukuksal dayanaklarına dokunamamıştır. Genelkurmay Başkanlığı hâlâ Bakanlıkça "bağlı"dır; MGK ve Askeri Yargı varlığını korumak-

tadır. Askeri harcamalar Hükümet ya da Meclis tarafından denetlenememektedir vs...

Oysa, Anayasa değişikliği süreci, Kürt sorunu konusunda da bazı demokratik adımlar atmak için bir fırsat olabilirdi. Bu sırada, gündem değiştirildi ve sınır ötesi operasyon çığlıkları ve savaş tamtamları çalınmaya başlandı. Fakat, milliyetçi histeri yer yer saldırganlığa dönüşürken, bir taraftan da "bu iş sınır ötesi operasyonla çözülmeyecek", "Kürt sorunu, Kürt sorunu diyorlar, Kürtlerin talepleri nedir?" gibi sorular devletin bazı yetkili ağızlarından, medyadan vb. duyulmaya başladı. O halde, fırsat hâlâ kaçmamıştır. Muhtemelen bir süre sonra bitecek olan sınır ötesi operasyon kampanyasından sonra "Anayasa değişikliği ile Kürt sorunu konusunda bazı adımlar atılabilir mi?" sorusu gündeme gelecektir. Nitekim, zaman zaman Kürt sorununun gündemden çıkarılması için bazı demokratik adımların atılmasını (cılız bir sesle de olsa ve milliyetçi cephenin karşı saldırısı ile sesini hemen kesse de) savunan bir kısım liberaller, tekrar bu konuda konuşmaya başladılar.

Radikal Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni İsmet Berkan, geçenlerde bir TV tartışma programında "1923'ten bu yana T.C. Hatay sorunundan başka bir ciddi sorunu çözmüş müdür?" sorusunu dile getiriyor ve artık kronik sorunların çözümü için adımlar atılmasını savunuyordu. Aynı günlerde Jandarma ve Kara Kuvvetleri eski komutanı emekli orgeneral Aytaç Yalman, bir röportajda kelimesi kelimesine aynı olmasa da, "Kart kurt hikâyelerinin sorunu çözmekte yeterli olmadığını, asimilasyonun gerçekleşmediğini, Kürtlerin sosyal taleplerinin karşılanması durumunda sorunun bugünkü duruma gelmeyebileceğini" söylüyor. Bu sözler de, liberaller tarafından tezlerine destek olarak her yerde tekrarlanıyordu.

Bu çevreler ve geleneksel yöntemin sorunu çözmediğini itiraf edenler bugünlerde, "Önce terör sona ersin" ve "Kürtler ne istiyor?" sözlerini yinelemeye başladılar. Çatışmaların şiddetlendiği günlerde aynı çevreler yine aynı sözleri sarf etmiş, fakat "terörist" kabul edilen taraf ateşkes ilan ettiğinde ise çözüm tartışmaları bıçakla kesilmiş gibi sona ermişti.

Dün sorunun varlığını inkâr edenler, bugün çözüm önerilerini bilmezden geliyor.

Öneriler, talepler ve AKP taslağı

Oysa, Kürtlerin ne istediği aslında herkes tarafından biliniyor. Bazı Kürt politikacı ve aydınlar, DTP, EMEP, SDP ve bazı diğer parti ve örgütler, Türkiye Baş Meclisi vd. bu talepleri sık sık yazılı ve sözlü olarak sıralamıştı: İki taraflı ateşkes ve silahlann susması, bazı anayasal ve yasal değişiklikler ve demokratik katılımı öngören siyasi bir genel af...

Sözü edilen yasal değişikliklerin bazılan ise; Kürtçe eğitim ve öğretim, Kürt kültürünün geliştirilmesinin önündeki engellerin kaldırılması, gazete, TV, sinema, tiyatro vb.

alanlarda Kürtçenin serbestçe kullanılması, yerel yönetimlere daha fazla yetki ve sorumluluk verilmesi, yasalar ve Anayasa'daki "Türk Milliyetçisi" söz ve özün değiştirilmesi...

Örneğin, Anayasa'nın başlangıcında T.C.'nin Türk, Kürt ve diğer milliyetlerden Türkiye halkının ortak mücadelesi olan Kurtuluş Savaşı ile kurulduğuna vurgu yapılması, T.C. vatandaşlarının 'Türk' olarak tanımlanması yerine 'Türkiyeli' olarak tanımlanması, vatandaşlığın "Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür" biçimindeki tanımı yerine, "Devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır" gibi bir tanım getirilmesi, Kenan Evren'in açıklaması ile gündeme gelen fakat devletin yüksek kademelerinde de tartışıldığı anlaşılan ülkenin idari bölgelere ayrılması ve bu bölge yönetimlerinin yetkilerinin artırılması, yüzde on barajının kaldırılması, Siyasi Partiler Yasası'nın demokratikleştirilmesi vs...

Şimdi, AKP tarafından Anayasa değişikliği de gündeme getirilmişken, yukarıda özetlenen öneriler ve talepler Anayasa Değişikliği Taslağı ile birlikte tartışılmalıdır.

AKP bu konuda ne gibi değişiklikler getiriyor?

AKP taslağında Anayasa'nın giriş kısmında değişiklikler yapılmış ama Türk Milliyetçiliği vurgusu korunuyor.

Taslakta Vatandaşlık başlığı konusunda 82 Anayasası'ndan biraz daha farklı bir hüküm getiriliyor. 82 Anayasası'nın 66. maddesinde vatandaşlık, "Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür" biçiminde tarif ediliyor. Taslak ise, bu konuda üç alternatif sunuyor: (1) Devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır. (2) Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkese, din ve ırk farkı gözetilmeksizin Türk denir. (3) Vatandaşlık temel bir hak. Kanunun öngördüğü esaslara uygun olarak bu statüyü kazanan herkes Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır.

Görüldüğü gibi burada da tereddütlü bir yaklaşım ve her an geriye adım atmaya eğilimli bir tutum var.

Eğitim ve öğretim hakkı bölümünde Kürtçe eğitim ve öğretim ile ilgili bir değişiklik söz konusu. "Eğitim ve öğretim dili Türkçedir. Türkçeden başka dillerde eğitim ve öğretim yapılması ile ilgili esaslar, demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olarak kanunla düzenlenir." Hepsisi bu kadar. AKP'nin taslağı vatandaşlık tanımı ve Türkçeden başka dillerle eğitim ve öğretim hakkı ile yetinmiş.

AKP'nin Kürt sorununun çözümü için ciddi ve cesur adımlar atmayaacağı bugüne kadar izlediği politik çizgi ile anlaşıldı. Fakat, yukarıda söylediğimiz gibi, Anayasa değişikliği gündemi ile yapılan tartışmalar ve Kürt sorununun çözümü konusunun yeniden tartışılmaya başlanması demokrasi güçleri için iyi bir fırsattır. Başta Meclis'teki DTP Grubu olmak üzere, partiler, kitle örgütleri, aydınlar, sanatçılar vb. tartışmaya bütün güçleri ile katılıp, demokratik adımlar için halkın örgütlenmesi ve seferber edilmesi ni bu kez başarmalıdır.

Devletin amacı ve görevi

HÜSNÜ ÖNDÜL

Her defasında, yeniden, devlet bahsi açıldığında Hobbes'a ve Levithan'a dönmek zorundayız. Hobbes'ta bir zorunluluk olarak görülür devlet. Bir araç. Doğal durumda büyük balık küçük balığı yer. Büyük balıklar küçük balıkları toplum durumunda da yemesinler diye devlete devredilir bazı yetkiler. Öldürme yetkileriyle bile donatılır devletler. Bir araç olarak devlet –bugünkü devlet– 1600'lü yıllarda şekillendi daha çok. Bugünün devletleri tarihte en fazla 1600'lü yılların devletlerine benziyor. Hobbes'ın araçsal devleti, Marx'ın devletine de benzer. Birkaç fark var elbette. Marx'ın devleti geçiş dönemi devletidir. Yetkileriyle birlikte sönecek olan... Ama yine de proletarya ve halkın devleti olacaktır, varolduğu sürece. Devleti araç olarak düşünme fikri ve devletin bir amacının ve görevlerinin olması gerektiği fikri, otoriterliği, totaliterliği de davet etse (içerse de), insanlar devletten bazı beklentiler içerisinde olurlar.

Sosyalleşmenin ürünü olmalı bu düşünce. "Toplumcu düşüncenin yadsınamayan/aşılamaayan haklı etkisi" de denilebilir. Devletin belirli sınıf ve tabakalara dayanma olgusunu ihmal etme ve o sınıf ve tabakalarla ilişkisini örtme riski var, yurttaşın hizmetindeki araç tanımlanmasında. Ama yine de, yurttaşın hizmetindeki araç nitelmesi, pozitif bir bakıştır. İyidir.

Yazının başlığı geniş bir alana işaret ediyor ama benim amacım Anayasa tartışmalarında üzerinde pek fazla durulmayan bu konuya, devletin amacı ve görevi konusuna dikkat çekmek.

Devletin amacı ve görevi, 1961 Anayasası'nda da, 1921 ve 1924 anayasalarında da, 1982 Anayasası'nda yer aldığı biçimiyle yer almıyor. Elbette devlete yükümlülükler getiren düzenlemeler var anılan anayasalarda. Ama, şu anda yürürlükte bulunan 1982 Anayasası'nın 5. maddesinde yer alan düzenleme, önceki anayasalarda yok.

5. maddeye bir bakalım:

"Devletin temel amaç ve görevleri; Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve özgürlüklerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır."

1982 Anayasası'nın bu hükmü ile 1961 Anayasası'nın 10/2. maddesi hükmü kısmi paralellikler taşımaktadır.

10/2. madde şöyleydi: "Devlet kişinin temel hak ve hürriyetlerini fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti

ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar."

AKP için 6 bilim insanından oluşan komisyonun hazırladığı taslak metinde, devletin amacı ve görevi konusuna 4. maddede yer verilmekte ve şöyle denilmekte: "Devletin temel amaç ve görevi, insan haysiyetini korumak, kişilerin hak ve hürriyetlerini kullanmalarının önündeki bütün engelleri kaldırmak ve halkın huzur, güvenlik ve refahını sağlamak suretiyle insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaktır."

Devletin yurttaşla hukuku...

Konunun demokrasi ile, demokrasinin çoğulculuk ilkesi ile de bağı var.

Aynı zamanda devletin yurttaş ile kurduğu ve kuracağı ilişki ile bağı var.

Devlet yurttaşına 'ne' olarak bakmaktadır? Kimdir yurttaş? Kurulan bağ, dini midir, kan bağı mıdır, etnisiteye dayalı bir bağ mıdır, yoksa hukuksal bir bağ olup, anayasal vatandaşlık esasına mı dayanmaktadır? Bu sorulara, 2000 yılında, İHD için hazırladığımız çalışmada –Kopenhag Siyasal Kriterleri ve Türkiye (Mevzuat taraması)– yanıt vermeye çalışmıştık:

"Türkiye Cumhuriyeti, reel olarak tek bir etnik kökene dayalı insan topluluğundan meydana gelmemiş olmasına karşın, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları, vatandaşlık hakları söz konusu edildiğinde de, Türk etnik kimliğine bağlı olarak 'Türk vatandaşı' olarak nitelenmektedirler. Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlığının kastedildiği düzenlemelerde de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı veya Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşı denmemektedir.

Anayasa ve yasalarda vatandaşlık, bazı siyasetçilerin, bilim insanlarının ya da bürokratların, yargıç ve hukukçuların ileri sürdüğü gibi, vatandaşla devlet arasındaki hukuksal bağ olarak anlaşılmamaktadır. Türk soyu, Türklük, Türk ve Türkiye Tarihi, Türk kültürü, Türk dili, her Türk gibi nitelermelerin vatandaşlıkla ilgili olmadığı çok açık. Belirtilen durumda, sorun, vatandaşlığın nasıl algılandığındadır. Bu durumun somut analizi, Anayasa'dan başlayarak yapılmalıdır. Anayasa'nın 66. maddesi, madde başlığı ile birlikte şöyledir:

Türk Vatandaşlığı

Madde 66-Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.

Maddenin incelenmesinden, Anayasa koyucusunun "Türk kimdir?" sorusunu sorduğu anlaşılıyor. O nedenle,

madde başlığı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı değildir. Bir etnik kökenden gelmeyi ifade eden Türk sözcüğünü kullanıyor. Maddede, Türk tanımlanmaktadır. Türk, Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olmalıdır. Devlet de Türk Devleti'dir. Bu durum vatandaşlığın hukuksal bağ olarak algılanmadığını, vatandaşlığın etnik kökene göre belirlendiğini göstermektedir. Çünkü, vatandaşı olunacak olan, Türkün vatandaşı olmak ve Türk Devleti'nin vatandaşı olmaktır. Oysa sorun vatandaşlık sorunu olarak kavranırsa ve algılanırsa, maddenin başlığının ve içeriğinin, Türkiye Cumhuriyeti Devleti Vatandaşlığı veya yalnızca Vatandaşlık şeklinde düzenlenmesi gerekirdi. Böyle bir bakış açısı ise doğal olarak, Türkün kim olduğu ya da kime Türk denir sorusunu sormaz, kim Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin vatandaşıdır, kime Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin vatandaşı denir sorusunu sorardı. Soru gerçek anlamda hukuksal bağın saptanması ve amacını taşıdığı için de, madde içeriği şöyle düzenlenebilirdi:

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne (Türkiye Devleti veya Türkiye Cumhuriyeti'ne) vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türkiye Cumhuriyeti Devleti (veya yalnızca Türkiye Devleti veya Türkiye Cumhuriyeti) vatandaşıdır.

Görüldüğü gibi, yukandaki iki bakış açısı arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Yürürlükteki anayasal düzenleme, etnik köken bakış açısıyla düzenlenmiş düzenlemedir ve diğer yasalarda devlete yüklenen görevler ve çalışmalarla birleştirildiğinde, farklı dil, din, kültürlere sahip Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının bu özelliklerini korumaları ve geliştirmeleri doğrultusunda, hiçbir yasada devlete ödev yükleyen normatif düzenlemeye rastlanmadığı gibi; farklılıkların yasaklandığı, farklılıkların ifade edilmesinin de yaptırım altında olduğu görülmektedir. Ancak, Türkün dili, kültürü, müziği, sineması, folkloru, edebiyatı ve benzeri alanlar için devletin özel hukuksal düzenlemelere gittiğini ve kurumlaşmasının bulunduğunu da saptamak olanaklıdır. Bu doğaldır. Doğal olmayan, farklı dil ve kültürlerin varlığının yok sayılması, yok sayma ile de yetinilmeyip, yasaklama rejimine tabi tutulmasıdır...

Çoğulculuk ilkesinin doğal sonucu farklı dil, din, etnik kökenlerin varlığının kabulü, farklı düşüncelerin ifade edilmesi özgürlüğünün bulunduğu kabulü anlamına gelir. Yalnızca kabul değil, 'devletin temel amaç ve görevleri'nin de buna göre belirlenmesi gerekir. Belirtilen durum anayasal vatandaşlığın kapsamını da tayin eder. Anayasal vatandaşlıkta, devletin milli niteliği kaybolmaz. Milli nitelik, tek bir etnik kökene, topluluğa dayanmak olarak algılanamaz... Belirtilen durumda, anayasal vatandaşlık anlayışının benimsenmesi ile, devlete bugüne değin ihmal ettiği bir alanda yeni amaç ve görevler yüklemek gerekir. Örneğin, etnik ve kültürel çoğulculuk alanında, 'devlet Türkiye'nin çoğulcu etnik yapısını ve kültür çeşitliliğini, ülke bütünlüğü içinde korumak ve geliştirmek için gerekli tüm koşulları hazırlar ve uygun önlemleri alır, şeklindeki bir düzenleme gereklidir. Böyle bir düzenlemenin ve devletin

görev üstlenmesinin nedeni, Türkiye'nin çoğulcu etnik ve kültürel yapısıdır. Örneğin, Türkiye'de 1927-1965 yıllarında yapılan nüfus sayımlarında konuşulan dil (ana dil) istatistikleri yayımlanmıştır. Sonraki yılların istatistiklerinin hâlâ yayımlanmamış olması büyük bir eksiklik olmakla birlikte Türkiye'de, Türkçe, Kürtçe, Abhazca, Arapça, Amavutça, Çerkezce, Ermenice, Gürcüce, Kıptice, Lazca, Pomakça, Rumca, Süryanice, Tatarca, Yahudice, Zazaca dilleri konuşulmaktadır. Bu dillerin korunması ve geliştirilmesi için devlette bir çalışmanın gösterilmesi bir yana (Lozan'da azınlık olarak sayılan gayrimüslim topluluk hariç), yasaklayıcı ve cezalandırıcı hükümler bulunmaktadır. Aynı şekilde, din ve inanç özgürlüğü alanında da devlet terahte bulunmaktadır. Örneğin, Diyanet İşleri Başkanlığı'na genel idare içerisinde yer veren Anayasa'nın 136. maddesi, hem devletin laik niteliğinden bahsetmekte, hem de din hizmeti verecek bir kuruma yer vermektedir. Maddede, devletin dinler ve inançlar karşısındaki konumu görülmektedir. Ancak, anayasal kurum olarak yer verilen Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluş yasasının daha 1. maddesinde, İslam dini ile ilgili hizmetler vermek amacıyla kuruluşun gerçekleştirildiği yazılıdır. Diyanetin daha alt normatif düzenlemelerinde ve eylem ve işlemlerinde ise, İslam içinde de tefriğe giderek İslamın çeşitli mezhepleri içerisinde bir tek mezhep ve inanç yolu alanında hizmet ürettiği (Sünni, Hanefi), diğer inançlar ve mezhepler ile, İslam dışında farklı inançtan olan yurttaşlar için bir hizmet üretiminde bulunmadığı görülmektedir. Mevcut haliyle, anayasal ve yasal yapıya Türk-İslam sentezinin derin damgasını vurduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. O nedenle, Anayasa'nın, belirli bir ideolojiyi, fikri, dini ve etnik aidiyeti dayatan değil, yurttaşlarının kadın erkek tamamını, eşit ve denk olarak gören bir anlayışla ele alınması gerekir. Yukarıda yer verdiğimiz düzenlemelerdeki etnik vurgular çıkarılmalı, vatandaşlık haklarıyla ilgili düzenlemelerde TC Devleti ya da TC vatandaşları denmeli; farklı dil, din ve kültürleri yasaklayan ve aykırı davranışlar için yaptırım öngören hükümler ayıklanmalıdır. Türkiye'de anayasal vatandaşlık anlayışı hakim olmalı ve ulusun vatandaşları tamamından oluştuğu gerçeğine uygun düzenlemeler yapılmalıdır."

Devletin amaç ve görevlerinin belirlenmesi, kendiliğinden ve 'iyi, vicdanlı yöneticilerin vicdanı'na bırakılmayacak denli önemlidir. Devletin ne olduğu, nasıl olması gerektiği ile ilgisi her durumda yeniden sorgulanmalıdır. Demokrasi için yurttaş iradesinin belirleyiciliği esastır ve bu irade, özgür ortamlarda olanca yalınlığı ve belirleyiciliği ile görülmelidir. Tüm insanlar, diller, kültürler, etnisiteler, cinsiyetler eşit olmalıdır. Kültürler ve diller yalnızca eşit değil, eşdeğer kabul edilmelidir. Eşitlik gibi özgürlük de, adalet de vazgeçilmez ilkeler olarak kabul edilmeli ve içeriği ile de çağın anlayışına uygun yorumlanmalı ve uygulanmalı...

Kürt dili ve kültürü

yasal ve anayasal güvenceye alınmalıdır

FEHİM IŞIK

Diyarbakır'da Kürt sorununun ve yeni Anayasa değişikliklerinin uluslararası düzeyde tartışıldığı konferansın yapıldığı günün sabahında, katılımcılar ve izleyiciler Beytüşşebap'ta katledilen 12 köylünün ölüm haberini duydular. Bu şaibeli saldırganın ardından 21 Ekim Anayasa referandumu gününde de bu kez Çukurca ilçesine bağlı Dağlıca taburuna yönelik PKK eylemine ve yaşamını yitiren, esir edilen askerlere tanık olduk. Bu gelişmeleri, hezeyan düzeyine varan sokak eylemleri, saldırılar, linç girişimleri ve Türk ordusunun ağır operasyonları ile Irak Kürdistanı'nın işgaline varabilecek düzeydeki "sınır ötesi operasyon" tartışmaları izledi.

Yaşananlar öncesinde Türkiye yoğun olarak Anayasa'yı, daha çok da AKP'nin Anayasa değişiklik çalışmaları tartışılıyordu. Son gelişmelerle bu durum gündemden çıkmış, hatta faşizan eğilimlerin ağır bastığı halklar arası bir savaşın eşliğine gelmiş olsa bile, en nihayetinde Türkiye'nin bir Anayasa değişikliği gerçeği ile karşı karşıya kalacağını görmek mümkün.

Esas sorun burada başlıyor gibime geliyor: Türkiye, sorunlarını tam olarak kavrayıp yeni Anayasa'yı bu gerçeğe uygun mu değiştirecek? Ki böyle olması durumunda çatışmaların sonlanıp başın da egemen olacağı yeni bir sürece girileceği çok açık. Ya da tam tersi bir biçimde, sorunlara, esas olarak da Kürt sorununa yol açan nedenler görülmeyip 84 yıldır devam eden politika makyajları yeniden havanda su mu dövülecek?

Sonda söyleyeceğimizi başta söyleyelim: Hangi yol seçilirse seçilsin, Kürt sorunu esas olarak soruna yol açan nedenlerin ortadan kaldırılmasıyla çözülür. Yeni Anayasa çalışmalarına da, yaşanan çatışmalı sürecin sonlanmasına da, bunlarla bağlantılı diğer sorunların sonlanmasına da bu gözle bakılmalı...

Konumuz Kürt sorunu ve bununla bağlantılı Kürt dili ve kültürünün anayasal tanımı olduğu için sorunun kökenine ve esas nedene bakmakta yarar var.

Ortadoğu'nun en kadim uluslarından olan Kürtler nüfusu itiban ile de Ortadoğu'daki en geniş halk topluluklarından biridir. Ancak Kürtler, hâlâ kendi toprakları üzerinde özgür olmayan, özgür uluslar arasındaki yerini alamayan halklardandır da...

Bu durumun temel nedenini, Osmanlı'nın enkazı üzerinde inşa edilen Cumhuriyet'in kuruluş zihniyetinde aramak gerekir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan önce diğer halklar gibi kendi devletini kurmayı tercih etmek yerine, Türk halkıyla birlikte işgale karşı direnen Kürtler, kuruluş süreci ile birlikte "tek dil-tek devlet-tek millet" baskı ve dayatmalarına maruz kaldılar.

Sorunun temel nedeni, Cumhuriyet ile yaşıt olan bu baskı ve dayatmalardır.

Sorunu anlamak için bu baskı ve dayatmalara değinmek; belki de uzun uzadıya tahlil etmek gerekir. Çünkü bugün devlet tarafından sorunun temeli gibi gösterilen ve demokratik açılımların önünde engel oldukları iddia edilen Kürt hareketlerinin, ağırlıklı da PKK'nin, en fazla 30-35 yıllık bir geçmişleri var. Oysa Kürtlerin, en azından Türkiye Cumhuriyeti ile 84 yıllık bir sorunları var. Yani öz itiban ile bugün yaşananlar neden değil, sonucun bizzat kendisidir.

Elbet, demokratik anlayışın egemen olması durumunda bu çatışmalar yaşanmazdı. Yaşansa bile marjinal olmaktan öteye gidemezdi. Oysa silahlı mücadelenin Kürt toplumundan kitlesel destek almasının en önemli nedeni, toplum üzerindeki baskılar; Kürtlere yönelik red, inkâr ve asimilasyon politikalarıdır. Bu durumun sorumlusu ise bizzat devlet erkinin kendisidir.

Eğer sorunun sonuçlarına bakılmaksızın nedenlerine bakılırsa, çatışmalı dönemlerde de siyasal sorunun bizzat kendisi veya siyasal sorunla bağlantılı diğer kültürel kimlik sorunları da çözülebilir. Yönetim erkinin Kürt kimliğini tanıması, Kürt halkına dönük red, inkâr ve asimilasyon siyasetine son vermesi çözüme giden yoldaki taşları yerli yerine oturtur.

Şu çok açık: Çatışmanın bizzat kendisi sorun çözücü değil. Şiddetin getireceği çözümün çözüm olmadığı/olmayacağı açıktır. Buna rağmen birileri şiddet kullanmaktan yana olabilir; şiddeti kutsayabilir. Ya da bugünkü şiddet yanlısı yapılanmalar ve görüşler ortadan kalksa bile gelecekte şiddet kullanımını önemseyen, kutsayan yeni yapılanmalar ve görüşler ortaya çıkabilir. Bu durumda bile şiddeti gerekçe göstererek çözüme dönük tartışmaların engellenmesi, çözüme set çekilmesi egemen bakış açısının ırkçı, asimilasyoncu politikaları sürdürme istencinden başka bir şey değil.

Türkiye'de Kürt sorununun kendine has özellikleri var. Bu anlamıyla herhangi bir modeli birebir taklit etmek çok da gerekli değil. Elbet modellerden, deneyimlerden

yararlanılır. Ancak çözümün kendisi, Kürt sorununun tarihsel ve güncel gerçekliğine özgü olmalıdır.

Uluslararası belgeler... pratik örnekler...

Anayasa tartışmalarının kültür ve dil bağlamında nasıl karşılandığını algılamak için bazı temel uluslararası belgelerde dil ve kültür sorununun nasıl karşılandığına bakalım:

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde, kültür ve dil hakları temel insani haklar olarak algılanıyor. Birleşmiş Milletler Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 27. maddesinde ise, "Etnik ve dinsel azınlıkların yaşadığı ülkelerde, bu azınlıklara mensup bireyler, grubun diğer üyeleriyle birlikte kendi kültürlerini yaşamak, kendi dillerini ifade etmek veya kendi dillerini kullanmak haklarından mahrum edilemez" yazıyor.

Ulusal ve etnik toplulukların haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda bu belgelerin yanı sıra farklı belgelerde de önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Türkiye açısından bağlayıcılığı olan Avrupa Birliği (AB) belgelerinde de, dil ve azınlık hakları açık anlatımlarla ele alınıyor. Örneğin Avrupa Güvenlik ve İşbirliği teşkilatı (AGİT) tarafından 1990'da Kopenhag'da düzenlenen İnsani Boyut Konferansı belgesinde, dil kullanımı ile ilgili şu görüşlere yer veriliyor: "Katılımcı devletler, ulusal azınlık gruplarına mensup olan kişilerin resmî dili veya devletin dillerini öğrenme ihtiyacının yanı sıra, kendi ana dillerini öğrenmeleri ve kendi ana dillerinde eğitim almaları ve mümkün ve gerekli olan hallerde ve var olan hukuki mevzuata uygun şekilde, kamu otoriteleriyle iletişimlerinde kendi ana dillerini kullanmalarını sağlamaya çalışacaklardır."

Bunların yanı sıra Türkiye açısından bazı bölümlerine çekinceler konulsa da, bağlayıcılığı olan birçok uluslararası belgede, örneğin Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşmesi ve Avrupa Bölgesel veya Azınlık Dilleri Şartı'nda dilsel ve kültürel hakların kullanımı ve özellikle tehdit altında olan kültürel mirasın geliştirilmesi ile ilgili önemli adımlar atılmış; bunlar, birçok ülke tarafından kabul edilir hale gelmiştir.

Günümüzde birçok ülkede Türkiye'nin yaşadığı sorunlar ya aşılmış ya da aşılması için önemli adımlar atılmıştır. Dil ve kültür politikalarının uygulamasında, yerli halklardan öte göçmen halklara da dönük ciddi kazanımlar elde edilmiştir. Baskı altındaki kültür ve dillerin geliştirilmesi için özel, pozitif ayrımcı politikalar geliştirilmiştir. Ulusal veya dinsel azınlıkların taleplerine saygılı davranılmış, bu kesimlerin kendilerini geliştirmelerine olanak sağlanmış, dolayısıyla, bu ülkelerin bazılarında sorun tamamen ortadan kaldırılmamış olsa bile, hakların kullanımı yönünde kolektif bakış açısı esas alındığından, sorunlar önemli oranda çözülmüştür.

Bunlara örnek vermek gerekirse:

Belçika'da Fransızca, Flemenca ve Almanca resmi dil olarak kabul edilmiştir. 1970 Anayasası'na göre Belçika'da kullanılabilirlik bakımından dört dil bölgesi vardır. Bu dört dil bölgesinde nüfusun yoğunluğu ile bağlantılı olarak yerel ve ulusal dillerin, resmi kurumlarda, eğitimde, parlamento ve senatoda kullanımı önünde bir engel yoktur.

İtalya'da 25 farklı dil konuşulur. Bunlardan 12'si İtalyancanın lehçeleridir. Almanca, Ladince (Güney Tirol), Fransızca (Aostatal) ve Slowence (Triest) bölgesel resmi dillerdir. İlkokullarda ana dil, isteğe bağlı ama zorunludur. Ortaokullarda yerel dilde eğitim verilmesine yönelik düzenlemeler vardır. Bunların dışında, 1999 yılında çıkarılan kanunla anayasal güvenceye alınarak korunan azınlık dilleri ise şunlardır: Amavutça (Mezzogiorno), Franko-Provençalca (Aostatal, Piemont), Furlanca, Yunanca, Katalanca, Sardça (Sardinya), Zimbirce (Kuzey İtalya'da dil adaları biçiminde), Okzitanca (piemont).

İsviçre'de bölgeler dil esasına göre ayrılmıştır. Öğrenciler bağlı oldukları kentteki sisteme tabi olur ve bölgenin egemen dilinde öğrenim görürler. İsviçre Anayasası'nın 4. maddesi, "Ülke dilleri Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Retoromanca'dır" der. 70 maddede ise, "Federal resmi diller Almanca, Fransızca ve İtalyancadır. Retoromanca konuşan kişilerle ilişkilerde Retoromanca'da federal resmi dildir." yazılıdır. Jence dili ise 1997 yılında belli bir bölgeye bağlı olmayan İsviçre dili olarak kabul edilmiştir. Jence konuşanlar, nüfusun yüzde 0,5'ini oluştururlar ve tüm İsviçre'ye dağılmış bir biçimde yaşarlar. Ayrıca Zürih kantonunda dilsizlerin kullandığı işaret dili resmi dil olarak kabul edilmiştir. Federal Almanya'da eyaletler birbirinden bağımsızdır. Her eyalet kendi yasalarını oluşturur. Ancak göçmenlerin yoğun olduğu Kuzey Ren Westfalya, Bremen, Hamburg, Berlin gibi eyaletlerde ana dil dersleri yoğun bir biçimde verilmektedir. Bu eyaletlerde ana dil dersleri öğretmenlerini Eyalet Hükümeti tayin etmekte ve denetimini gerçekleştirmektedir. Kuzey Ren Westfalya eyaletinde ilkokuldan ortaokulun sonuna kadar 19 dilde ana dil dersleri veriliyor. Bu derslerin haftada en az üç saat olması gerekiyor. Ana dil derslerinin verilmesi için en az 15 velinin talep etmesi ve dili öğretecek öğretmenin bulunması ile ders araç ve gereçlerinin olması yeterlidir. Bu eyaletlerde bazı okullarda ana dil dersleri ikinci yabancı dil olarak verilmektedir. Aşağı Saksonya, Bremen, Hamburg ve Kuzey Ren Westfalya eyaletlerinde Kürtçe ana dil derisi olarak verilmektedir.

İsveç'te, evinde İsveççeden başka herhangi bir dili konuşan her anne ve babanın kendi çocuklarına ana dilinin öğretilmesini isteme hakkı vardır. Belediyeler de bu hakkın gereklerini yerine getirmek zorundadır. Devlet İstatistik Bürosu'nun 2002-2003 öğretim yılı istatistiklerine gö-

re, İsveç okullarında 138 ayrı dil konuşan öğrenci grupları var. Bu gruplardan 112'sine ayrı dilde ana dili eğitimi veriliyor. Kürtçenin ana dil dersi olarak verildiği ilk Avrupa ülkesi İsveç'tir. İsveç'te hem ana dil eğitimi, hem de ana dilde eğitim verilmektedir. Ana dilde eğitim alabilmek için en az beş kişilik bir grup oluşturmak yetiyor.

Bu örnekleri artırabiliriz. Ama bu boyutuyla esas görmek istediğimiz şudur: Artık ülkelerin önemli bir bölümünde dilin ve kültürel hakların kullanımı diye bir sorun ya yoktur ya da yok olmak üzeredir. Yani insanlar kendi dillerini ve kültürlerini, dilsel ve kültürel konum ve ağırlıklanıyla orantılı olarak özgürce yaşayabiliyorlar.

Dil 'kolektif' bir hakur

Dil sorununun yanı sıra, dilin toplum üzerindeki etkilerine ana dil bağlamında da bakmak gerekir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yapılan tanımlamada, sağlığın, yalnız bedensel veya toplumsal değil, aynı zamanda ruhsal iyileşmeyi de barındırması gerektiği ifade edilir. Ruhsal iyileşmenin, diğer bir deyimle kişilik oluşumunun önemli etkenlerden biri ise dildir. Dil, bireyin ruhi şekillenmesinde, diğer bir deyimle kişilik oluşumunda da etkilidir.

Psikologlar, dil bilimciler, dil ile kişilik oluşumu arasındaki temel bağı irdelerken, özellikle ana dil vurgusuna dikkat çekerler. Ana dil, bireyin fikir, dil ve kişilik yönünden gelişmesinde gerekli olan temel unsurlardan biridir. Ana dilini toplum içinde rahatlıkla kullanabilen bir insan diğer şeyleri de daha kolay öğrenebiliyor.

Ana dil sorununu ağırlıklı olarak yaşayan toplumlarda ana dil sorununun büyüklüğü ile toplumsal sorunların büyüklüğü arasındaki ilişki de bundan bağımsız değil.

Bu bağlamda Türkiye'deki mevcut durumu ele alınca, daha karmaşık bir ilişkiler ağına olduğunu görebiliyoruz.

Her şeyden önce Türkiye'de, Türkçe dışındaki tüm yerel, etnik ve ulusal diller yasaklandı. Cumhuriyet ile aynı yaşta olan bu yasaklar, geçmişteki gibi belirgin olmasa bile bugün de ağırlıklı devam ediyor. Bugün için bireysel dil sağından öte, dilin kullanım alanları ile ilgili ciddi ve etkili yasaklardan söz edebiliriz. Hatta günümüz için, dilin tamamen yasaklandığı dönemlerde bile bunca etkili olmayan bir asimilasyon sürecinden söz etmek mümkündür.

Dili kolektif bir hak olarak ele almayan bakış açısı, ana dil ile egemen dil arasında daha çocukluk döneminde baskılanmaya başlayan bir neslin oluşmasına yol açıyor. Bu durum, toplumsal rahatsızlığın artmasından öte bir işlev görmemektedir. Devam edegelen bu durum, yaşanan sorunu ortadan kaldırmayacağı gibi kamplaşmayı artıracak ve zaman içinde yalnız kişilik oluşumundaki bozukluklara değil, aynı zamanda yaşanan ciddi toplumsal sorunların daha da büyümesine yol açabilecektir. Dikkat çekmek ge-

reki ki bu gerçeklik yalnız Kürtler açısından değil, Türkiye'de diğer ulusal, etnik ve yerel dilleri konuşan halklar açısından da geçerlidir.

Türkiye'nin, yaşanan sorunun büyüklüğü ile ilintili olarak uzun vadede daha ciddi adımlar atması gereklidir ve bu adımlar atılmalıdır. Bir diğer deyimle, Türkiye'de sorun yalnızca dilin engellenmesi olarak algılanmadığından, özellikle Kürt sorununun çözümü ile diğer bireysel ve kolektif hakların kullanımına yönelik adımlar belli bir evrimsel gelişme içinde birlikte atılmalı ve soruna köktenci çözümler üretilmelidir.

Atılması gereken adımlar

Başta dediğimiz gibi sorunların çözümü için tek tip bir reçetemiz yoktur, olamaz da... Ama tüm reçetelerimizin olmazsa olmaz ilacı da hakların kullanımının ve geliştirilmesinin anayasal ve yasal güvencelerinin sağlanmasıdır.

Anayasal ve yasal güvencelerin sağlanması için atılması gereken adımları da şu başlıklar altında özetleyebiliriz:

- Toplumun çok dilli ve çok kültürlü yapısı Anayasa'da belirgin bir biçimde yer almalı; Kürtçe, ikinci resmi dil olarak kabul edilmeli; Kürt dili ve diğer ulusal azınlık dilleri eğitim-öğretim dili olarak yasallaştırılmalı ve Kürtçe başta olmak üzere tüm dillerin üniversiteler, diğer okullar, mahkemeler, resmi kurumlar ve basında özgürce kullanımı önündeki tüm engeller yasal düzenlemeler ile kaldırılmalıdır.

- Ülkemizin tarihsel ve kültürel dokusunun korunması ve bu dokuyu tehdit eden projelere son verilmesi için gerekli adımlar atılmalıdır.

- İsimleri değiştirilen yerleşim yerlerinin Kürtçe ve diğer dillerdeki isimleri iade edilmelidir.

- En başta da, üniversitelerde Kürt dili, kültürü, edebiyatı ve tarihi ile ilgili bölümler açılmalı, bu anlamda toplumu eğitecek eğitimcilerin yetiştirilmesi sağlanmalı, eğitim materyalleri hazırlanmalı; tüm bunlar için de pozitif ayrımcı olunmalı, ekonomik olanakların tümü devlet tarafından sağlanmalıdır.

Bu olanaklar sağlanınca, hangi çok dilli eğitim kavramının geçerli olacağını, hangi uygulamanın Türkiye için, Kürtler için, diğer ulusal, etnik ve dinsel azınlıklar için geçerli olacağını kendi toplum yapımıza daha uygun olarak bulabilir ve geliştirebiliriz.

* Metin kaleme alınırken, "Kürtler Ne İstiyor?" adı ile Kürt Kültür ve Araştırma Vakfı (KÜRT-KAV) tarafından 20-21 Ocak 2007 tarihlerinde düzenlenen sempozyumun, benim de yöneticisi olduğum "Kürt Dili, Eğitimi ve Kültürü: Türkiye'de somut durum, uygulamalar ve çözüm önerileri..." başlıklı ilk oturumuna sunulan tebliğlerden de yararlanılmıştır.

Federal ve kimlikler demokrasisi

İBRAHİM GÜÇLÜ

Türkiye'de Anayasa üzerine tartışmalar yeni değildir, on yılları kapsayan bir sorundur. Sorunun, sadece 1982 Anayasası olduğu, Türkiye'de genel ve yerleşik bir kanat olmasına rağmen, tarihsel hafızanın yanılgısından öteye bir şey değildir. Bu nedenle, gündeme giren Anayasa tartışması, on yılların sorunu olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ilkelerini, kurumlarını doğrudan ilgilendiren, başından beri yanlış kurgulanan bir devlet yapısının, onun dayandığı siyasal ve ideolojik sistemin yeniden yapılandırılması, yeniden tasarlanması ve senaryolaştırılması sorunudur. Bu nedenle, yeni Anayasa sorunu, kapsamlı, çok yönlü hayati sorunlardan biridir. Bu yeni Anayasa'nın, kapsayıcı, "sivil", "çoğulcu demokratik", "eşitlikçi", farklı ulusların ve etnik grupların, dinlerin ve mezheplerin, ideolojilerin ve fikirlerin, sosyal sınıf ve katmanların, yani herkesin anayasası olabilmesi için, en başta bazı prensipsel ve kurumsal yeni kavramlaştırmalar, yeni bir çerçeve anlayış üzerinde uzlaşma sağlamak gerekiyor.

'Sivil Anayasa' tanımı yeni bir tuzak mı?

AK Parti ve Hükümeti, 1982 Anayasası'nın askeri yönetim tarafından hazırlanmasından öykünerek, "sivil Anayasa" tanımından yola çıkıyor. Ama tartışmalar, Zafer Üskül'ün açıklamalarına karşı takınılan tavır, onun sesinin kesilmesi, düşünülen Anayasa'nın sivil ve çoğulcu olmasının teknik olarak düşünüldüğü ve öz olarak düşünülmeyişini ortaya koymakta. Anayasa'nın AK Parti tarafından tek başına, ya da AK Parti ile birlikte tüm partilerin onayıyla Meclis'te kabul edilmesi, Anayasa'yı sivil yapmaz. Hatta teknik bir sivil anlayış, tam da yeni bir tuzak oluşturur.

Biliniyor ki 1982 Anayasası, Türkiye halkları açısından ve evrensel planda meşruiyeti tartışmalı bir Anayasa'dır ve bu Anayasa'ya muhalefet etmek bugüne kadar olduğu gibi, oldukça kolaydır. Ama "sivil Anayasa" adı altında sivillerin hazırladığı bir "militer", otoriter ve totaliter bir Anayasa, büyük bir tehlike ve tuzak oluşturacaktır.

Gerçekten 'sivil' bir Anayasa, Türkiye'nin çoğulcu ulusal-etniksel, dinsel-mezhepsel, sınıfsal ve toplumsal, ideolojik yapısına uygun bir toplum paradigması ile, devleti ve rejimi yeniden tanımlamak/tasarlamak ve bunun için saydığımız bu unsurları doğrudan taraf kabul eden ve onların onayına dayanan bir Anayasa'dır.

Bir sözleşme olarak Anayasa ve Türkiye pratiği...

Demokratik anayasal rejimlerde anayasalar, toplumsal sözleşmelerdir. Bu sözleşmenin tarafları, bir yanda dev-

let diğer yanda vatandaşlar değildir. Eğer böyle olursa, önceden tanımlanmış ve vatandaşa rağmen yapılanmış bir devlet, hem de otoriter ve totaliter bir devletten bahsedilmiş olur. O zaman da, vatandaşın toplumsal sözleşmesinden değil, devletin vatandaşa dikte ettiği, kendisini meşrulaştıran bir belgeden bahsedilir.

Anayasa'nın gerçekten bir toplumsal sözleşme olması için, Anayasa'nın yapılmasında bireylerin, bireylerin oluşturduğu etnik ve ulusal, dinsel, mezhepsel, toplumsal/sınıfsal, ideolojik ve siyasal grupların taraf olması, bunların kendi aralarında bir sözleşme yapmaları gerekir. O sözleşme ile bireyler ve topluluklar, aynı zamanda kendi devletlerini de tanımlamış olacaklardır. Neticede devleti gerçekten de bireyler ve topluluklar yeni bir toplumsal sözleşme ile tanımlayarak ve yapılandırarak, vatandaşın güttüğü, vatandaşın hizmetinde olan devlet ortaya çıkacaktır.

Türkiye pratiğinde, 1921, 1924, 1960, 1982 anayasalarının toplumsal sözleşmeler olmadığı, bireyler ve topluluklar arasında yapılan anayasalar olmamasıyla açıktır. Türkiye'de anayasalar, devletle bireyler arasındaki bir sözleşme gibi lanse edilir. Oysa devlet elitinin, Lozan Antlaşması ve Türk ulus ve üniter devlet ideolojisi Kemalizm'e dayanarak, devleti vatandaşa ve bireye rağmen yapılandırmasının yani otoriter ve totaliter devletin belgesel ifadesidir. Bu nedenle, toplumun bütün ulusal ve etnik (Türklerin de elit dışındaki kesimleri), dinsel ve mezhepsel, toplumsal ve sınıfsal, ideolojik renkleri dışlanmış, hatta inkâr edilerek mahkûm edilmiştir. Devlet, ulus ve etnik toplulukların değil, bunlar devletin hizmetinde olmuştur. Bu bağlamda, devlet ulus, diğer ulusal ve etnik toplulukları asimile ederek yeni bir ulus oluşturmuştur.

Bu nedenle, devlet, Türk ulus, Sünni Müslüman, Kemalist ideolojiye dayalı, vatandaşın güdüldüğü, tebaa kabul edildiği bir devlet olmuştur.

Türkiye'de tarihsel çatışma kaynağı olarak anayasalar...

1921, 1924, 1961 ve 1982 anayasaları karakter olarak Türkiye toplumunun gerçeklerine dayanmayan tanımdan yola çıkarak oluşturuldu. Böyle olunca da, bu anayasalar, Kürtleri bir ulusal topluluk olarak, diğer etnik grupları, İslam dışındaki dinleri, sünni dışındaki mezhepleri, Kemalizm dışındaki ideolojileri, sivil ve asker elit dışındaki toplumsal kesimleri yok sayarak, düzenlediler.

Bu nedenle, tarihsel ve son bulmayan toplumsal, siyasal çatışmalar başladı. Kürtler, Anayasa'da dışlandıkları/ötekileştirildikleri ve hakları tanzim edilmedikleri için,

bugüne kadar ayaklanmaya devam ettiler. Kemalizm ideolojisine göre anayasalar düzenledikleri ve Kemalizm dışındaki ideolojiler meşru kabul edilmedikleri, dışlandıkları için farklı ideolojilere sahip olan kesimler, komünistler ve diğer ideolojik gruplarla çatışma kaçınılmaz oldu. İnanç özgürlüğü olmadığı, devlet dini/Kemalist din dışındaki İslam dini ve diğer dinler dışlandığı için, devletle dinciler çatışması 80 yıldır devam ediyor.

Türkiye'deki "Anayasa sorunu", sanıldığı gibi, sadece askeri darbeler sonrası bir sorun değildir. 1982 sonrası bir sorun, hiç değildir. Türkiye'de Anayasa sorunu, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşundan sonra, üstelik de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna temel alınan Lozan Antlaşması ile başlayan bir sorundur. Lozan Antlaşması, Türkiye'ye bir tanım getirdi. Bu tanım üzerinden hareketle bir Anayasa hazırlandı.

Yeni Anayasa, yeni bir toplum ve sistem öngörmeli...

Yeni Anayasa'nın hazırlanması için, öncelikle yeni bir toplum, devlet ve sistem tasarımı/senaryosu üzerinde anlaşma sağlamak gerekir. Türkiye'nin yeniden tanımlanması gerekir. Türkiye'deki üniter, ulus devlet tanımı değişmeli. Türkiye'deki devletin Türk ulus devleti olmayacağı, Türk ulusunun, Kürt ulusunun ve diğer etnik grupların, dini ve mezhepsel toplulukların, farklı toplumsal kategorilerin ve sınıfların, farklı düşüncelerin devleti olacağı konusunda bir uzlaşma sağlanmalı. Bu da Kürtlerin anayasal kabulünü zorunlu kılar.

Türkiye'deki sistemin, üniter, tekçi, otoriter, totaliter yapısına son verileceği, federal ya da konfederal, demokratik, çoğulcu, katılımcı, bireysel ve grupsal/kolektif özgürlüklere dayalı bir sosyal/siyasal sistemin yapılandırılmasının kabul edilmesi gerekir. Bu da, Kürtlerin, kendi toprakları üzerinde, Kürdistan'da, kendi kendisini yönetmesini öngörür. Kürtçenin resmi ve eğitim-öğretim dili olmasını tescil eder. Temsil, Yürütme ve Yargı organlarının, kuvvetler ayrılığı prensibine göre yeniden yapılandırılmasını temel alır. Yasama Meclisi ve Yürütme Organı Hükümet, yeni toplum ve siyasi sistem senaryosuna göre bir karakter kazanır. Meclis ve Hükümet Türklerin ve Kürtlerin, diğer etnik grupların Meclisi ve Hükümeti olarak yapılandırılır. Bireysel haklar yanında, kolektif/grupsal haklar güvenceye alınır. Küçük bir azınlığın hegemonyası değil, halkların çoğulcu temsili iktidarının gerçekleşmesine göre bir düzenleme yapılmış olur.

Bu düzeyde köklü değişiklikler benimsenmeden yapılacak bir Anayasa, bugüne kadar var olan anayasalardan farklı olmayacak. İhtiyaca cevap vermeyecektir.

Anayasalar ideolojik metinler değildir, bu nedenle ideolojilerden bağımsız olan, insanlığın tarihsel düşünce ve ideolojik faaliyeti sonucu ortaya çıkan, ortak düşünce değerleriyle belirlenecek nötr, kimliksiz, sınıfsız, "renksiz"

metinler olmalıdır. Türkiye'nin çoğulcu gerçeklerindeki yeni bir Anayasa'nın belirlediği devlet yapısı, üniter ve tekçi olmayan, tüm uluslardan, etnik gruplardan, ideolojilerden, dinlerden, mezheplerden, kültürlerden ve dinlerden bağımsız, düzenleyici, bütün kesimlerin temsilini öngören bir devlet olmak zorundadır.

Doğal, bireysel ve kolektif haklar konsepti...

İnsanın ve insanların oluşturduğu toplulukların doğal ve mutlak hakları vardır. Bu hakların herhangi bir devlet, rejim tarafından yasaklanması, kabul edilmemesi, dengeleri altüst eden bir sorundur. Demokratik bir Anayasa'nın, herkesi (birey ve topluluk anlamında) kapsayan bir Anayasa'nın ortaya çıkması için, doğal haklar kategorisini benimseyen bir Anayasa olmak zorundadır. Bugüne dek Türkiye'de hazırlanan anayasalar doğal olan haklar kategorisini gözeterek hazırlanmış anayasalar olmamıştır. Bu nedenle inkârlara dayalı bir Anayasa konsepti ortaya çıkmıştır. Kürtlerin kendi doğal ve topluluk/grup kimliği inkâr ve ret edilmiştir. Kürtlerin, Türkiye'deki diğer etnik, dinsel, mezhepsel, ideolojik, sınıfsal toplulukların doğal hakları benimsenmediği için otoriter ve totaliter anayasalar Türkiye'nin kaderi olmuştur.

Kürtler, diğer etnik topluluklar, birey oldukları kadar bir topluluk oluşturmaktadırlar. Bu ulusal ve etnik toplulukların, hem bireysel ve hem de kolektif hakları gözetilerek yeni Anayasa yapıldığı zaman demokratik ve kapsayıcı bir Anayasa ortaya çıkabilir.

Devlet-vatandaş ilişkisi ve egemenliğin paylaşılması...

Demokratik ve kapsayıcı bir Anayasa'nın hazırlanması ve benimsenmesi için, devlet birey ilişkisinin ve egemenlik kavramının doğru tanımlanması gerekir.

"Egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletindedir" sözü Türkiye'nin çoğulcu gerçeklerine aykırı olduğu gibi, hiçbir zaman da Türk milletinin de olmamıştır. Yeni Anayasa oluşturulurken, hak ve adalete uygun bir egemenlik tanımı yapılması gerekir. Bu tanımda, egemenlik sadece Türk milletiine ait olmamalıdır. Egemenlik, içerde Türkler, Kürtler, diğer etnik topluluklar, diğer toplumsal kesimler ve topluluklar tarafından paylaşılan, dışarıda da global dünya ve Avrupa Birliği ile paylaşılan bir tanıma kavuşturulmalıdır.

Federal ve kimlikler demokrasisi tasarımı...

Türkiye'de mevcut demokrasi anlayışı ve paradigması ile demokratik, yeni, sivil ve kapsayıcı Anayasa oluşturulamaz. Bu nedenle, yeni bir demokrasi tasarımının, evrensel demokrasi ilkelerinin güdümünde yeniden yapılması gerekir. Türkiye'nin çoğulcu yapısına uygun olan, rasyonel, yönetebilir, adalet ve eşitliği inşa edecek, toplumsal barışı sağlayacak demokrasi de, federal/kimlikler demokrasisidir.

Yeni Anayasa tartışılırken, belki de en başta gelen konu, tartışılması ve çözümlenmesi gereken sorun, bu sorundur.

Türkiye Cumhuriyeti, BM'nin üyesidir. AB'nin üyesi olmak istemektedir, bunun için müzakere sürecindedir. Bunun dışında birçok uluslararası platforma ve kuruluşa, AGİK'e ve benzeri kuruluşlara üyedir. Yeni Anayasa hazırlanırken, BM Beyannamesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, diğer uluslararası sözleşmeler, AİHM Kararları da, referans kabul edilmelidir.

AB devletlerinin anayasaları, teknik ve içerik olarak mutlaka incelenmeli ve onlar Türkiye'nin çoğulcu yapısına uygun bir işsellikle ele alınmalıdır.

Anayasal vatandaşlık...

Anayasal vatandaşlık kavramı, 1970'li yılların başlarında Alman siyaset bilimci Dolf Stemberger tarafından, Almanya bağlamında kullanıldı. Stemberger, Almanya'da ırki ve Alman milleti unsuruna dayalı olarak yapılan vatandaşlık tanımının, hâkim Alman etnik tanımını ifade ettiğinden ve Nazi geçmişi çağrıştırdığından, bu tanımdan vazgeçilmesini, daha kapsayıcı, bütün farklı azınlıkları ve yabancı toplulukları dışlamayan bir vatandaşlık tanımının yapılmasını öneriyordu.

Anayasal vatandaşlık, Türkiye Cumhuriyeti gibi çok uluslu ve etnikli topluluklar için daha çok anlamlı bir vatandaşlıktır. Bu vatandaşlık tanımı, etnik ve ulusal, dinsel ve mezhepsel, kültürel bir öğeye dayanmaz. Bu anayasal vatandaşlık tanımında, öncelikli ve imtiyazlı herhangi bir ulus ve etnik grup yoktur. Yani Türkiye'de vatandaş olan herkesin Türk kabul edildiği bir anlayış, Türk ulusal ve etnik yapıya tanınan imtiyaz, anayasal vatandaşlık konseptine aykındır. Anayasal vatandaşlıkta çoğulcu değerlerin kabulü mutlaklıktır. Bu nedenle, devlet, toplumu oluşturan gruplara karşı eşit mesafede ve tarafsız durur. Bütün grupların kolektif hakları güvence altına alınır.

Anayasal vatandaşlığın başka bir özelliği, ulusal ve etnik toplulukların gizli ve açık biçimde asimile edilmesinin, baskılanmasının, sindirilmesinin kesinlikle yasaklanmasıdır. Vatandaşlığa, "toplumu homojenleştiren", tekleştiren, bir etnik ve ulusal topluluğun üstünlüğünü sağlayan bir enstrüman olarak bakılmaz, aksine bireyin ve toplulukların farklılıkları hukuki güvenceye bağlanır. Bu da çağdaş, çoğulcu, katılımcı demokratikleşmeyi hem öngörür ve hem de kurumsallaştırır. Devlet, vatandaşın hizmetinde olan bir devlettir. Devlet, ulusal ve etnik topluluklardan, dinlerden, mezheplerden, sınıflardan, ideolojilerden özerktir. Başka bir deyimle devlet, tarafsız ve ulus-üstü bir devlettir.

Federalizm...

Devlet, bireylerin, farklı ulusal ve etnik, dinsel ve mezhepsel, toplumsal ve sınıfsal, düşünce sistemlerine sahip

olan toplulukların birlikte yaşamlarını idame ettirmek için oluşturdukları bir siyasi sistemdir.

Hem tek uluslu ve hem de çok uluslu toplumların yapısına en uygun, en rasyonel, en üretken, en çağdaş, en demokratik devlet biçimi konfederal ve federal devletlerdir. Federal devletler, çağdaş, çoğulcu, katılımcı demokratik temeller üzerinde yapılırlar ve güç kazanırlar. Tek uluslu Almanya'da federal demokratik bir devlet vardır. Belçika'da çok uluslu bir federal devlet vardır. Kanada çok uluslu federal bir devlet ve Avustralya'da tek uluslu, farklı yabancı grupların oluşturduğu federal bir devlet söz konusudur. İspanya'da hukuken üniter, fakat fiilen federal bir devlet vardır. Irak devleti de, Kürtlerin, Arapların, Asurilerin, Süryanilerin, Türkmenlerin, birlikte kolektif haklarına sahip bir şekilde yaşadıkları federal bir devlettir. Kürt sorunu gibi tarihi, önemli ve merkezi sorunları olan Türkiye, İran, Suriye için model olma özelliğine sahiptir.

AB'nin önünde de federal, konfederal ve başka tür bir siyasi statü yapılması gündemde olduğu için Jürgen Habermas anayasal vatandaşlığı daha yakıcı ve yaygın bir şekilde gündeme getirmiştir. Hem tek uluslu ve yabancı toplulukların yaşadığı modern toplumlarda, hem de çok uluslu birlikte yaşam alanlarında en uygun vatandaşlık "anayasal vatandaşlık" olabilir.

Bu bağlamda da, Federal devletlerin vatandaşlığı, kaçınılmaz olarak anayasal olmak zorundadır. Bazı kesimlerin, anayasal vatandaşlığı, Kürtlerin kolektif haklarının karşısına çıkarması, ayrı bir çözümsel alternatif gibi göstermesi, üniter ve ulus devlet mantığının bir sonucudur. Mevcut olan statükonun Kürtler ve diğer topluluklar aleyhine devam ettirmesini istemekten başka bir şey değildir.

Yeni Anayasa mı yapılıyor, mevcut olan mı değiştiriliyor?

Hazırlanan Anayasa'nın hazırlanış metodu, devletin önceden tanımlanmış paradigmasının değişmezliğini, ön şart biçiminde, hareket noktası olarak seçmiştir.

Yeni Anayasa taslağının hazırlanmasından ve içeriğinden anlaşılıyor ki, yeni bir toplumsal sözleşme yapılmıyor. Devlet, tek taraflı, siyasi ve sivil egemen eliti de yanına alarak, meşruiyeti içeride ve dışarda pazara çıkmış Anayasa'yı yenileyerek kendine yeni bir çehre, sevimlilik kazandırmak istemektedir. Bu sözleşmede, Kürtler ve diğer etnik topluluklar yine taraf değil.

Devlet, Türk ulus ve üniter devlet karakterini olduğu gibi koruyor. Türkler adına elitik egemen ve hegemonik kesimler, kurucu unsur olmaya devam ediyor. Kürtler ve diğer topluluklar, bireyler, devletin kurucu unsuru kabul edilmiyor. Kürtlerin varlığı ve kolektif hakları Anayasa'nın sınırlarının dışında tutuluyor. Halk deyimleriyle söylenecek olursa, durum "eski tas ve eski hamam"ı anlatıyor.

ibrahimgudu21@gmail.com

Anayasa ve ötesi...

VEYSİ SARISÖZEN

Türkiye sosyalist hareketinin zayıflamasının ilginç sonuçlarından birisi, sol liberal aydınların, özellikle 22 Temmuz seçimlerinde AKP'yle ittifak kurmasıdır. Bu ittifak, sözü edilen aydınlardan bazılarının AKP saflarından TBMM'ye girmeleriyle sonuçlandı. Bunun anlamı, sol liberal aydınların sosyalistlerden yalnız uzaklaşmakla kalmamaları, sosyalistlerin de içinde yer aldığı demokrasi güçlerinin tam karşısına geçmiş olmalarıdır.

Sol liberallerin AKP ile kurdukları ittifak, bilindiği gibi bu partinin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde askeri vesayet rejimine rağmen bazı adımlar atmış olmasından ve AB sürecinin ancak AKP ile birlikte sonuca ulaştırılacağına dair duyulan inançtan kaynaklandı. Bu aydınlar, AKP saflarında yer alarak, 12 Eylül Anayasası'nın yerine, "yeni" ve "sivil" bir Anayasa yazımında, görünüşe göre önemli görevler aldılar. Seçimlerden hemen sonra, "yeni ve sivil" Anayasa'yla ilgili toplumda yaratılan "umut" bu aydınların varlığına dayanıyordu.

"Umut" kısa sürdü. Daha "yeni ve sivil" Anayasa'nın "taslak taslağı" bile ortaya çıkamadan, askeri vesayet rejiminin ve Kürt sorununda çözümsüzlüğün güçleri hareket geçti. 12 Eylül Anayasası'nın ilk üç maddesinde hiçbir değişiklik yapılamayacağı, yapılmasının bile teklif edilemeyeceği bu aydınlara bilinen yöntemlerle anlatıldı. Sonuç ortada. Bugün "yeni ve sivil" Anayasa'dan değil, savaştan söz ediyoruz.

Sol liberal şaşkınlık...

Türkiye bu "umut" ve "umutsuzluk" sarmalını uzun bir süredir yaşıyor. 2002 seçimlerinden önce yaşanan ekonomik kriz koşullarında AKP'nin seçim "zaferi" böyle bir umuda yol açmıştı. AB'den müzakere tarihi almak için bir dizi kısmi reform yapıldığı ve müzakere tarihi alındığı zaman, bu umut mutlak bir iyimserlikle sonuçlanmıştı. Ama bu gelişmeyi bir süre sonra tam tersine bir gelişme izledi. Cumhurbaşkanı seçimi eşliğinde Türkiye bir anda "AB'ye üyelik süreci"nden darbe sürecine sıçradı. Her yerde darbeden söz edildiği bir sırada, 22 Temmuz seçimleriyle umutlar yeniden yeşerdi. Büyük bir coşkuyla kollar sıvandığı, 12 Eylül Anayasası'na karşı yeni ve sivil Anayasa hazırlığı başladı. Sol liberal çevreler "seçim devrimi"nin heyecanından henüz kurtulmadan ise, Türkiye bu defa kendisini, bir ucu iç, öteki ucu bölgesel savaşa açılan bir "savaş sürecinin" içinde buldu. Sol liberal yazarların yazılarını izleyenler onların nasıl bir umuttan umutsuzluğa, sonra yeniden

umuda sürüklendiğini kolayca görebilirler; "Kriz süreci"nden "AB sürecine", "AB sürecinden" "darbe sürecine", "darbe sürecinden" "Anayasa reformu sürecine" ve "Anayasa reformu sürecinden" "savaş sürecine" gidip gelen Türkiye'de, sol liberaller şaşkınlık içindedir.

Sol liberaller ya da *İkinci Cumhuriyetçiler* bilindiği gibi teorik bakımdan, liberallerle sosyalistler arasında bir yerde bulunuyorlar. Pratikteki varoluşları bakımından ise liberallerden söz ederken, ihtiyatlı olmak gerekiyor. Çünkü Türkiye'de nasıl bir "sosyal demokrat" akımdan söz etmek mümkün değilse, tarihsel kökü Prens Sabahattin'e dayandırılmak istenen liberal akımdan da söz etmek aynı ölçüde zor oluyor. Bunun nedeni Türk kapitalizminin tarih sahnesine gecikmiş olarak ve daha en başından devletçi, hatta tekelci bir hüviyetle çıkmasıdır. Bu tarihsel özellik, Türk kapitalizminin "liberal" aşamayı atlamasıyla sonuçlanmıştır. Aynı zamanda Türk kapitalizmi 1990 başlarına kadar tekelci olduğu halde emperyalist aşamaya sıçrama olanağı bulamamış, uzayan tırnağın parmağa batması gibi, dış pazarlara açılmayan sermaye, kendi iç pazarını tekelci sömürüyle yağlamamış, işçi sınıfının mücadelesi o nedenle "reformlarla refah" hedefine hiçbir zaman inandıramamıştır. Bu ise Türkiye'de sosyal reformizmi perspektiften mahrum hale getirmiştir. Türkiye'de Batı tipi bir liberal ve sosyal demokrat akımın anlamlı bir şekilde politika sahnesine çıkamayışı bir rastlantı değildir.

Günümüzde AB'yle entegrasyonu savunan sermayenin sözcüleri, zaman zaman "liberal" bir üslupla kendi çıkarlarını savundukları için, sosyalist hareketten umut kesen kimi aydınlar, kendilerince militarizmle bu sermaye arasında bir ayırım yapmakta ve onların "neo liberal" programlarında yer aldığını düşündükleri "demokratik" öğeleri desteklemektedirler. Onlar, örneğin özelleştirmeyi, askeri ve sivil bürokrasinin elinde sandıkları devlet sektörüne yol açan kamulaştırmaya göre daha demokratik bir eğilim olarak göstermektedirler.

Bundan da önemlisi, geçmişte sosyalist hareketle şu ya da bu şekilde temas gelmiş olan bu aydın çevreler, bilinen nedenlerle sosyalizmi gerçek bir amaç olarak görmekten uzaklaştıkları için amaçlarına AB yoluyla ulaşmayı gerçekçi, ama aynı zamanda "*Üçüncü Dünyaçalığa*" göre daha "*demokratik*", hatta "*sol*" bir seçenek sayıyorlar.

Temelsiz bir 'iyimserliğin' temelleri

Böylece karşımıza çıkan tablo bir hayli berrak gibi gö-

rünmektedir. Bir tarafta AB hedefi, öte tarafta ise "içe kapanmacılık"... Bir tarafta "ılımlı İslam"la sol liberallerin ittifağı, diğer tarafta askeri vesayetçi güçlerin cephesi... Bu, Marksist açıdan, varolanların tasvirini aşmayan ve hiçbir bilimsel analize dayanmayan basit bir tablodur. Kısaca bu tasvir edilen tablonun altındaki gerçeği açığa çıkarmaya çalışalım.

Sol liberaller bütün bu çelişkili süreci açıklama yeteneğine sahip değiller. Yüzeysel bir analiz sonucunda, onlara göre bütün bu olup biten çelişkili gelişmeler, "değişim güçleriyle tutucu güçler arasındaki mücadele"yle açıklanabilir. Bu yazarlara bakılırsa, gelişmenin sonucu belli olmuştur: "Tutucu güçler son çırpınışlarını yaşıyor."

"Yeni ve sivil" Anayasa sürecine yön vermek isteyen sol liberallerin bu iyimserliğinin temelsizliğini açıklamak, anayasa reformunun akıbeti hakkında doğru sonuca varmak bakımından büyük bir önem taşıyor.

Türkiye'de yaşanan bütün bu çelişkili politik süreçlerin ekonomik temeli Türk kapitalizminin bölgesel emperyalizmidir. Emperyalizmin en kestirme tanımı "emperyalizm tekeli kapitalizm" tanımıdır. Türk kapitalizmi tekeldir. Onun geçmişi Osmanlı yan sömürgeciliğinin damgasını taşıyor. Cumhuriyet yerli kapitalizmi devlet eliyle yaratmıştır. Bu kapitalizm yeni sömürgeciliğin etkileri altında gelişmiştir. Devletçilikten tekelliliğe yükselmiştir. Bütün bu ve konumuz dışındaki özellikleri onu

kendi pazanına sıkışmış bir tekeli kapitalizm olarak sınırlamıştır. Ve onun küresel emperyalizm düzeyine yükselmesini pratik olarak imkânsızlaştırmış, bölgesel çapta kalmaya mahkûm etmiştir.

Birinci sektörden (üretim aracı üreten sektör) yoksun ve ikinci sektörü de dışa bağımlı olan bu kapitalizm, tekeli olduğu için, kendi iç pazanını yağlamıştır. Soğuk savaş yılları boyunca bu kapitalizm Amerikan yardımlarına dayanarak yıkımdan kurtulmuştur. Bu yardımlar Sovyetlere karşı "kanat ülkesi" olmanın karşılığı olarak alınan bir tür rüşvet sayılmalıdır.

Türk tekeli kapitalizmi maksimum kâr elde etmek için dış pazanında uzayan tımağın, dar gelen ayakkabı yüzünden parmak etine batması gibi kendi iç pazanını kanatmıştır.

Bu durum Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla değişmiştir. Bir anda, sahipsizlik anlamında bakir muazzam bir pazar ortaya çıkmıştır. O andan başlayarak da bu pazarların paylaşım süreci başlamıştır. Başlangıçta "tekin" olmayan bu pazarlara Türk tekeli sermayesinin "vurucu güçleri", tıpkı Amerikan kıtasını ele geçiren maceraperestler gibi saldırmıştır. Bunlar Türk gladyosu ile mafyanın iç içe geçmesinden oluşan sergerdelerdi. Köprü başlarını bunlar tutmuştur. Modern tekeli sermaye bu yoldan yeni pazarlara açılmıştır. Burada ayrıntılarına giremeyeceğimiz bu

süreçle birlikte Türkiye, bölgesel emperyalist aşamayı, artık potansiyel olarak değil, fiilen yaşamaya başlamıştır.

Emperyalizmin politik sonuçları biliniyor. Türk bölgesel emperyalizminin stratejik yönelimi, bir yandan "küresel sermaye"nin "modern" entegrasyon süreçlerine katılmak ile klasik emperyalizmin pazar kavgasına topyekün girişmek gibi ikili bir yönelimdir. Somut olarak bu, AB ile entegrasyon, Ortadoğu'da, Kafkasya'da, Balkanlar'da bölgesel güç merkezi olmaktır.

İşte, bu ekonomik temel, bugün sol liberalleri şaşkına çeviren çelişkili gelişme sürecine neden oluyor. Türkiye aynı anda bütünsel ve kendi içinde çelişkili bu stratejik yönelimin sonuçlarını yaşıyor. AB ile üyelik için "yeni ve sivil" bir anayasa gerekiyor, bölgede güç merkezi olmak için de militarizmin "andıçları" şart oluyor. Bu iki çelişkili yönelimi yürütmenin yolu olarak ise, parlamenter rejimle, askeri vesayet rejiminin iç içe yaşaması kaçınılmaz hale geliyor. İşte AKP ile Genelkurmay arasındaki çekişmeler, uzlaşmalar, yeniden çatışmalar, Türkiye'de demokrasi umutlarının bir kabarması ve bir sönmesi, Türk bölgesel emperyalizminin doğası gereği meydana gelen ve bizce şaşırtıcı olmayan olgulardır.

Anayasa, çelişkili süreçleri yansıtmaktadır

Emperyalist emperyalisti anlar. AB'nin emperyalist devletleri Türkiye'nin bütün zorluklarını ve bu zorlukları aşma yollarını görüyor, anlıyor ve Türkiye'ye karşı politikasını buna göre çiziyor. Avrupalılar Türkiye'de askeri vesayet rejimini ve Kürt sorununda çözümsüzlüğü eleştiriyor. Eleştirdikten sonra da, Türkiye'nin bu sorunları aşabilmesinin, ancak onun bölgede güç merkezi haline gelmesiyle ve bölgede bir Amerikan "başınının" gerçekleşmesiyle olacağını, bütün bunlar gerçekleşene kadar da, Türkiye'nin sürekli olarak muhtemel bir iç savaş ve bölgesel savaşlar içinden geçebileceğini, o nedenle Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin, olsa olsa yirmi-otuz yıl sonra gerçekleşebileceğini saptıyor.

Avrupa'nın çıkarı, Türkiye'yi AB üyeliğine alarak sınırlarını savaş bölgesine kadar genişletmekle bağdaşmıyor. Ama aynı zamanda Avrupa, Türkiye'yi de, büyüyen ve gelecekte bölgede güç merkezi olabilecek bir pazar olarak yitirmek istemiyor. O nedenle AB, Türkiye'yi, tıpkı Beyaz Rusya, Ukrayna ve Moldavya'yı Rusya ile arasında bir tampon bölge olarak tuttuğu gibi, Kafkasya ve Ortadoğu ile arasında bir tampon bölge olarak elinde tutmayı hedefliyor.

"Yeni ve sivil Anayasa" reformu süreci, ne yazık ki, büyük bir hızla kaleme almak zorunda kaldığım, o nedenle muhtemelen düşüncelerimi yeteri olgunlukta ifade edemediğim yukarıdaki bölgesel emperyalizm analizi ışığında

kavranabilir. Bana göre Anayasa'nın içeriği, Türkiye'nin içinden geçtiği tüm çelişkili süreçleri yansıtabilir.

Demokratik anayasanın ön şartı...

Bütün bu tabloda durumu daha da karmaşıklaştıran faktör, bilindiği gibi Kürt sorunu ve onun temelinde ortaya çıkan Kürt isyanıdır. Bölgesel emperyalist yayılmacılığın karşısında güçlü bir işçi sınıfı ve kendi "ulusal" emperyalizmine karşı uzlaşmaz bir mücadele veren enternasyonal bir sosyalist hareketin çıkamadığı bugünkü koşullarda önümüzdeki dönemi belirleyecek olan faktör, Kürt isyanının nasıl bir yönelim alacağıdır. Çünkü bu isyan giderek Türkiye'nin sınırlarının dışına taşıyor, İran'ı kapsıyor ve Irak Kürdistanı'nda etkili bir iç faktör haline geliyor.

Sol liberaller, en başta belirttiğimiz gibi, sosyalizmden umut kesmenin ve hareketimizdeki görünüşteki zaafların sonucunda bugün AKP ile bir ittifak içine girdiler. Şu sıralar onlar, girdikleri bu ittifaktan kuşkuya da düşmüşlerdir. "Şartlı" dedikleri ittifakla ilgili tereddütleri giderek artıyor. Ama, onları yeniden bu ittifaktan umuda sürükleyecek, sonra yeniden karamsarlığa yuvarlayacak çelişkili süreç de devam ediyor. Sorun şudur: Sosyalist hareket, görünüşte zayıftır. Ama unutmamak gerekir ki, bu hareket, Türkiye'de bütünsel, ancak Batı'da ve Doğu'da eşitsiz gelişen tek bir devrimci sürecin organik parçasıdır. Metropollerde, işçi sınıfı içinde bugün yaşanan zorluklar ve zayıflıklar, Kürt coğrafyasındaki yükselişten ayrı olarak ele alınamaz.

Bütünsel olarak bakıldığında ve kafalar sosyal-şoven önyargılardan arındırıldığında, Türkiye sosyalist hareketinin Kürt özgürlük hareketiyle birlikte, dünya emperyalizminin birbiriyle kavgaya tutuştuğu, bölgesel emperyalist ülkelerin birbiriyle savaşa hazırlandığı bölgemizde muazzam bir devrimci gücü temsil ettiği kolayca görülür. Metropollerdeki zayıflığı aşmanın ilk ve temel adımı, hareketimizin bölgedeki bu muazzam ortak gücünün bilincine varmaktır. Bu bilince varmanın yolu ise, bu ortak gücün örgütsel bir çatı içinde somutlanmasından geçiyor. Bütün bileşenlerin kendi bağımsız örgütlerini koruduğu, buna karşılık güçlerini bir "Çatı Partisi"nde birleştirdiği gün, sol liberal aydınları umutsuzluk içinde AKP'yle işbirliğine sürükleyen ortam bir çırpıda zayıflayacak, bu aydınların yarattığı illüzyona kapılan demokrasi yanlı güçler, onların etkisindeki emekçi kitleler gerçek devrimci odağın nerede olduğunu somut olarak görebilecektir.

"Yeni ve sivil Anayasa" üstüne masa başında pek çok şey söylenebilir. Ama Türkiye'de bir Anayasa reformu, ancak ve ancak ortada sözünü ettiğim, birleşik ve eşitsiz gelişen devrimci sürecin organik bileşenlerinin, tüm bölge çapında ortak devrimci mücadelesinin bir "yan ürünü" olduğu zaman, ancak o zaman "demokratik" denmeye hak kazanabilir.

Anayasa taslağı yazmayalım... Taslak yazılan devrimci sürece çekmek için güçlerimizi birleştirelim...

Diyarname

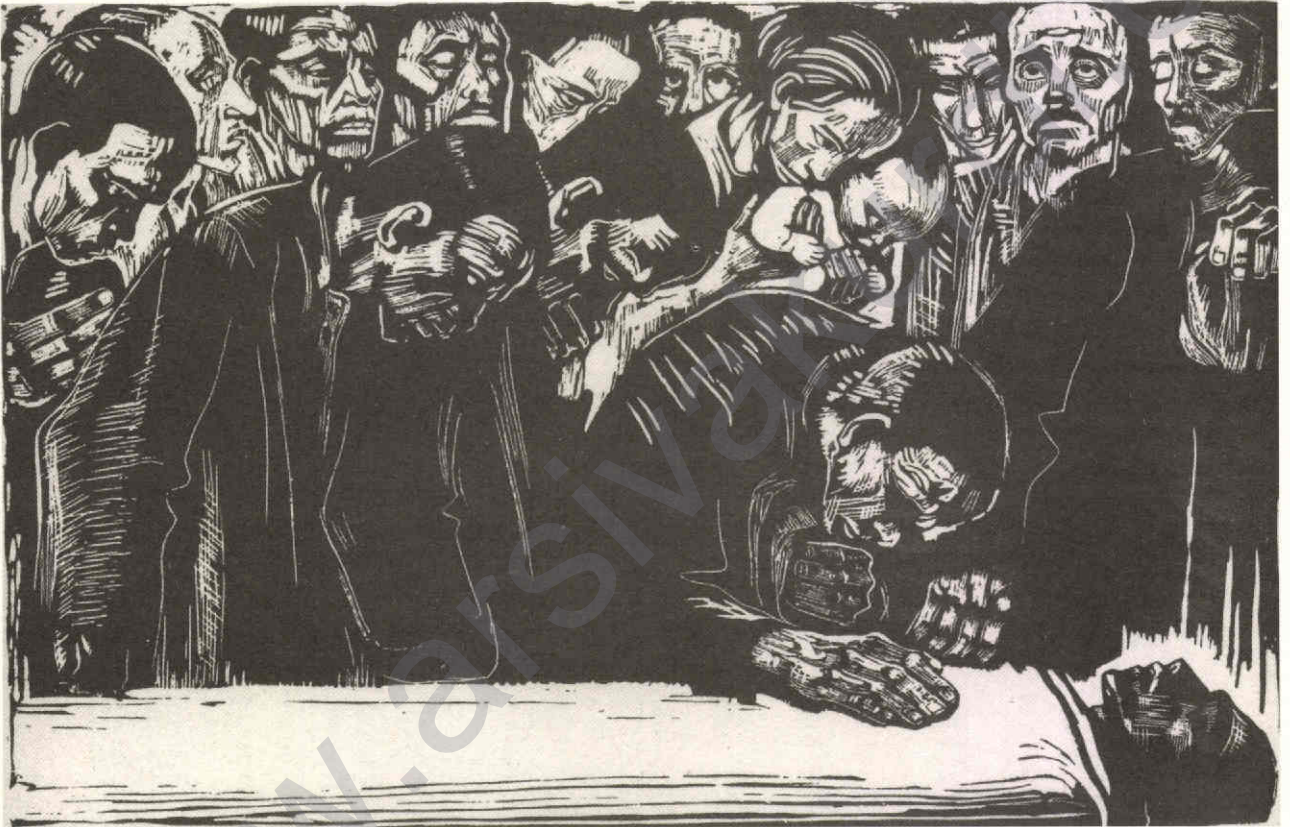
Malpera nûçe çand û hunerê
Kültür, sanat ve haber sitesi
Web site for news culture and art

Hay ji diyarê xwe hebin, nûçeyên xwe ji Diyarnameyê bixwînin

www.diyarname.com

Şehîd namirin, bav dimirin!

WERGER: DAWUD RÊBIWAR

Dema ku bavê min mir hê 12'ê Rezberê nehatibû; li ser îxbarekê dertê operasyonê û *yekîneya* wî li 'çolterê (kîrsal)' rastî komekê tê. Li ser banga wan a ku 'guleyan bernedîn em şivan in' dema ku bavê min dizivire û ji *bolukê* re dibêje 'agir bes' bi sê guleyan bi xedari birîndar dibe. Li gor dayika min bi hinceta ku xwîna bavê min nerije nava helikopterê, wî hilnadin. Li nexweşxaneyê bavê min lava ji wan dike û dibêje, 'du zarokên min hene, çi dibe tiştêki bikin'. Di encamê de ji ber ku zêde xwîn jê diçe dimirin. Di heman pevçûnê de onbaşî û leşkerek ligel sê teroristan dimirin. Dişa li gor gotina dayika min hê ku bedena bavê min sar nebûbe hevokên wekî sisê ji wan, sisê ji me

têne bilêvkirin. Ew pevçûn a herî mezin a heya wê demê bûye. Qeydên filman ên TRT'ê hê ji li mal li deverêki dimînin. Wekî xewnekî tê bîra min ji cenaze, bi balafireke leşkerî ya kargo çûna me ya cihêki, dûre bi helikopterekî neqilkirina me ya bo 'memleketê me'.

27 sal derbas bûn. Zarokatî, xamatî û ciwantiyeke bê bav bihuri. Gelek caran ez ji bavê xwe hêrs bûm. Çi dema ku min bi dayika xwe re şer dikir, ez ji bavê xwe diqehirim 'bê ka tu çîma çûyî, te em bê bav hiştin'. Min nedikarî ez hevokên ku tê de peyva bav derbas dibin saz bikim, heta dema ku mijar yekî din bûya jî. Ji bilî diya min dema ku yekî ji min re digot, 'lawo, kurê min' dilê min dişewitî; komplekseke xerîb a

sêwîtiyê bû bawer im. Dema ku ez biçûk bûm min fêma nedikir bê ka bavê min çima miriye, min digot; ez mezin bibim ez ê bibim leşker û tola bavê xwe hilinim. Dûre min lê nêrî ku dawî li mirin û sondên tolhildanê nayê. Li herême ne şivan man, ne mera, ne heywan man, heta ne jî gundî. Lewre êdî dibe ku leşker bi gotinên 'guleyan bernedîn em şivan in' nayên xapandin. Lê bi merasîman spartina şehîdan a jî bo axê berdewam kir, her jî bo çi be? Paşê hêdî hêdî min fêma kir ku canên ku jî bo tolhildana yên mirî tên dayîn jî bo mirinên din bidin wekî senedekê. Herikîna xwîne nasekine; êş, bêbavî, malbatên ku bêewlad dimînin bi awayekî geometrîk zêde dibin. Ji bo çi, ev hemû êş û jan çima?

Berdela emreki ku bê bav derbas bibe çend hektar erd e? Kî dikare jî min re eşkere bike bê ka şehîdbûna bavê min xizmeta çi dike? Yan mirina bavê min a di sala 1980'yî de bêwate bû, yan jî mirina yên ku li dû wî béeleqe bû.

Cînarên min bi awirên tewanbarkirî li min dinêrin, jî ber ku min bi balkona mala xwe ve al nedaliqandîye. Nizanin ku min ala tirk a li malê li dîkaneke bi pereyan nekiriye, an jî jî rojnameyekê wekî promosyon nestendiye; jî tabûta bavê min dane me. Ka ez wê alê çawa daliqînim. Hem aleke çend metreyî, meşeke çend kesî, gotar(nutuk)eke çi qas hamasî dê bikaribe êşa min kêma bike?

Na, min al nedaliqand, ez ê nedaliqînim jî.

Min reya xwe da HADEP'ê jî û da serbixweyan jî. Ji ber ku êdî ez dizanim ku ev şer ne çare ye; heke ku bi çekê çêbibûya dê di nava 27 salan de rawestiya ev doza xwîne. Heke dê rê li ber parçebûna vî welatî bê girtin, ev yek dê ne bi çekan, dê riya bi hev re axaftinê, hewldana fêmkirina jî ramanên hev û din û bi riya siyasetê pêk were. Nexwe dê he gelek zarok bê bav mezin bibin, dê he gelek dê-bavêşa herî mezin, bi qehra jiyîna bêtir a jî zarokên xwe, bijîn.

Bêtune nekin qerîn, ez êdî dizanim, belkî jî bo milyonan şehîd namirin lê jî bo me hinekan bav, law û bira dimirin, hem jî wisa dimirin ku tu demê dawî li êşa jî ber mirina wan nayê.

Yên din çawa dikin ez nizanîm lê eger dîsa bavekî min hebûya, min dê tu demê ew fedayî vî welatî nekirin. Wekî ku Cemal Sureya dibêje,

'Ma qet bavê we şehîd bû, ê min carekî bû; ez kor bûm; êdî nabînim bê ka ev xwîn hemû çima diherike...' ❀

EZ JU XEZALE BIYA

ez ju xezalê biya serê koyande
ca u mekanê mî
serê nê koyan bi
vazdêne şiyêne a serê
amêne u na serê
serê zinarê ra vindetê
matê vaşeyê mendêne
zerreyê qilaşê kemerî de se veciyo
çarê çino
ez gere biresî ê vaşî buri
zerê mî de heni verdêne ra
kırawî gına çîmanê mî ra
histirê mî zê şiliye
ko u deşti bi çuçikê (milçike) payizi
fırr dayî şî

rojê,
dî asinê serdini
nayı peyê vile mî ra
asin zê gayê de bori qorra
zerreyê mî de çiyê vısiya
royê mî onciya goni mî de biyê zuya
canê mî bi serdın ez merda şiya
vanekê; merdena mî dımê aşmê nêvêciya
şewe biya dî letê şermayiya

ez ju xezala halê xo de biya
çîmanê mî de deşti
helmê mî de tiji vêciyêne
wa heq pîrnikanê ê goniweranê
nêçirvanan ra biyaro
guna mî bibo marê de şiya
bıpılısiyo vilê inan ra

mî vayı ra waşt
teliyê kengerî ra
na merdena mî xo vira mêkerê
zerarê mî kamirê bi hela vacê
no hard u asmen
çîmanê minê rındekan de şeqêtiya şî

ju omide mî mend
na nêheqiyê bero vatene
wa şanikande benokî bêro vatene
omide mî şimayê
insanê zê insanan

Onlar, can gözleriyle gören âşıklar

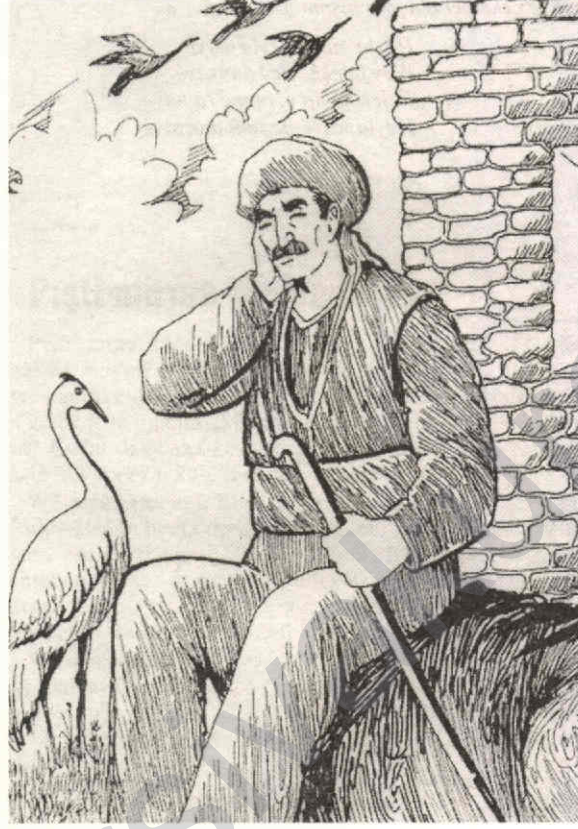
MEHMET BAYRAK

Tarihten bu yana birçok halk âşığının âmâ yani kör ve ümmi olması son derece ilginç ve anlamlıdır. Eski kaynaklarda ve Şairnamelerde, birçok âmâ ve ümmi yani okumaz yazmaz âşığa rastlıyoruz: Kör Ömer, Kör İbrahim, Kör Mustafa, Kör Hamza, Kör Bektaş, Kör Muhammed, Kör Sefer, Kör Aleksan, Kör Çazar, Kör Harbi, Kör Tüccari, Kör Zarri gibi. Sondaki beş âşık Ermeni kökenlidir. Günümüzde salt İç Toroslar'dan Âşık Şah Turna, Kör Fatma, Kör İbo, Kör Mısto gibi birçok örnek bulunduğu gibi; yine aynı kültür ortamından çıkmış ve Türk halk şiirinin en büyük âşıklarından kabul edilen

Âşık Veysel de bu geleneğin bilinen örnekleridir. Müzik alanında da, dünyaca ünlü birçok âmâ müzisyenin varlığı, dikkatimizden kaçmamaktadır.

Birçok âşığın bu durumu yaşıyor oluşunun, köy yerinde yapacak başka işi olmayan ve algılama duyu-ları gelişkin olan insanların saza ve söze yönelmesiyle ilgili olduğunu düşünüyorum. Ümmi, yani okumaz yazmaz, ancak son derece güzel şiirler söyleyen birçok âşığın varlığı da, araştırmacıların dikkatinden kaçmamaktadır.

Halk âşıklarının; sazlarıyla sanatlarını icra etmeleri, bir bölümünün anadan doğma kör olması, halkın onları yarı-kutsal kişilikler olarak görmesi, çoğunun ümmi olması, yani okur-yazar olmaması, ancak ustalarından sözlü dersler almaları, bir bölümünün kendi kendine okuma-yazma öğrenmesi, ellerinde sazlarıyla daha çok gezgin bir hayat sürmeleri; köyden köye, yayladan yaylaya, obadan obaya dolaşarak yaşamlarını sürdürmeleri, bu coğrafyada yaşayan âşıklık geleneğinin ortak özellikleridir.

Bunlar genellikle mani, koşma, türkü ve manzum destanlar icra ediyorlardı...

Dengbêjler şahı, Evdalê Zeynikê

◆ Kürt edebiyatında da birçok örneğine rastlanan sözlü halk edebiyatında âmâ âşık geleneğinin en ünlü örneği, halk arasında "şah-ı dengbêjan" yani "dengbêjler şahı"; ve kendisinden çokça yararlanan ünlü romancı Yaşar Kemal tarafından "Kürtlerin Homerosu" olarak adlandırılan Evdalê Zeynikê'dir.

Evdalê Zeynikê, Yaşar Kemal'in eserlerinde önemli bir yer tutar. Yine Kürt romancı Mehmed Uzun da onun üstüne bir

roman yazmıştır: *Rojek ji rojan Evdalê Zeynikê (Evdalê Zeynikê'nin Günlerinden Bir Gün)*. Araştırmacı Ahmet Aras ile Ahmet Çamlıbel'in ise onun üstüne birer araştırma-incelemeleri vardır.

Yaşar Kemal'in *Yer Demir Gök Bakır* adlı romanında Evdalê Zeynikê şu kimlikle karşımıza çıkar: "İki gözden de yoksun büyük bir âşık kişi. Dağa taş, kurda kuşa türkü söyler... Bir akarsu akmaktan hiçbir vakit usanmaz, akması hiçbir zaman durmazsa Abdal'in sözü kesilmez, türküsü durmaz. Bu Evdalê Zeynikê'nin de hiç görmediği, elini dokundurmadığı bir sevgilisi var..."

Araştırmacı Ahmet Aras, yıllarca alan çalışması yaparak, bu âmâ dengbêjin halk arasında sözlü gele- nekte yaşayan destanlarını derlerken, Evdalê Zeynikê'nin tarihi kişiliğini de belirlemiştir. Buna göre, Evdalê Zeynikê 1800'lü yılların başlarında doğar ve 110 yıl gibi uzun bir yaşam sürdürdükten sonra 1913 yılında ölür. Onun tarihi kişiliğiyle ilgili kimi belirlemeleri, Ahmet Aras'tan dinleyelim:

"Evdalê Zeynikê'nin yaşadığı dönemde hâkim olan

kişi Sürmeli Mehmet Paşa'dır. Mehmet Paşa Doğubeyazıt'taki İshak Paşa'nın torunudur. Ailesi Kars, İğdir ilinde hüküm sürmüştür. 1865 yılında Osmanlı Devleti Adana'daki Kozanoğlu İsyanı'nı bastırmak üzere asker gönderirken, Sürmeli Mehmet Paşa'dan yardım istemiş. Mehmet Paşa 400 kişilik süvariyle Kozan üzerine gitmiş ve Evdalê Zeynikê'yi de beraberinde götürmüştür. Savaş süresinde birçok Türkmen yerinden edilmiş. Savaş sonrasında ise kolera hastalığı çıkmış, birçok insan hastalıklardan ölmüş.

Bu arada, ünlü Türkmen ozanı Dadaloğlu ve Kürt ozanı Evdalê Zeynikê bu trajik olayı paralellikle dile getirmişlerdir. Dadaloğlu (Ferman Padişahınsa, dağlar bizimdir) derken; Evdalê Zeynikê "Wey Xozanê" deyip duygularını dile getirmiştir. Bu savaş sonrasında Evdalê Zeynikê sağ kurtuluyor, ama Sürmeli Mehmet Paşa orada ölüyor ve Evdalê Zeynikê'nin yaşamı bu ölümlerle bir trajediye dönüşüyor, çok yoksul düşen Evdalê kör oluyor."

(Ahmet Aras, Efsanevi Kürt Şairi Evdalê Zeynikê, Evrensel Basım Yayın, İst. 2004, Kürtçe bas., Deng yay. 1996)

Araştırmacı Müslüm Yücel, "Düşünce Dünyamızı Aydınlatan Körler" konulu bir yazısında; "Bizim kör şairlerimizin yazdığı şiirler bir çağlayan gibi Ortadoğu atlasına nasıl dökülüyorlardı? O elle dokunmayan, ayakla yürümeyen, kulakla işitmeyen, gözle görmeyen şairleri şimdi kim biliyor?" diye soruyor haklı olarak.

(Özgür Politika, 15.11.1997)

Araştırmacı Rohat Alakom ise, "Kör ozanların ülkesine açılan bir roman" olarak nitelendirdiği, Mehmed Uzun'un yazdığı romanı değerlendirirken, şunları söylemektedir:

"Beş duyu organından birisini erken yaşta yitiren Evdalê Zeynikê her ne kadar göremiyorsa da, o dünyanın inceliklerini, tilsimini, girdisini-çıkışını bilen, iç dünyası zengin ve temiz birisidir. Kürt sözlü halk edebiyatının en güzel parçalarından birisi olan Evdalê Zeynikê Destanı yanında, onun büyük Kürt ozanlarından, aşıklarından birisi olduğunu söylemek gerekir."

(Rohat Alakom, Evdalê Zeynikê'nin Günlerinden Bir Gün, Bergeh, Sayı:8/1991)

Kimi araştırmacılar tarafından bir "Halk Filozofu" olarak da nitelendirilen, yaşamı efsanelerle karışmış Evdalê Zeynikê, üstüne yazılan roman ve araştırmaların yanında, günümüzde ressamların tuvallerinde hayat bulduğuna ve günümüz dengbêjlerine kaynaklık ettiğine göre, artık ölümsüzleşmiş demektir...

Erbilli Kürt Şairi Garibî

Osmanlı ansiklopedik eserlerinde, Hicri

1210/Miladi 1794 yılında öldüğü bildirilen Garibi ise Erbilli olup, asıl adı Yusuf Garibi Efendi'dir. Âma olduğunu bir gazelinde şöyle açıklar:

Bu Yusufî hüsnün gamı gam-ı hicrinde Garibi

Yakub gibi mahrum-u sevda-yı basar oldum

Yaşamı hakkında fazla bilgi sahibi olmadığımız

Garibi'nin 130 sayfalık divanı, Osmanlı'nın Bağdat Valisi Müşir Gözlüklü Reşid Paşazade Rüşti Bey tarafından basılmıştır. Garibi de, geçmişteki birçok Kürt şairi gibi, şiirlerini dönemin moda dili olan Osmanlıca ile yazmıştır.

Divanın başında "Haza Kütüb-ı Garibi Âma Yusuf Efendiyü'l- Erbili" yazılı olduğunu, edebiyat tarihçisi İbnülemin M. K. İnal bildirmektedir. (Bkz. Son Asır Türk Şairleri, 3. bas. Dergâh yay. İst. 1988)

Aşağıda verdiğimiz gazel örneği bile, bir âma şairin ulaştığı düzeyi göstermeye yetmektedir. ❀

Gazel

Sevda-yı zülf-i yârı giriftar olan bilir

Zincir-i aşk-ı Kays'i dil-efkâr olan bilir

Benden sorun havasını ol mâh-tal'atın

Kadr-i cemali talib-i didar olan bilir

Almaz nesimi feyz-i seher çeşm-i habdar

Ol devlet-i saadeti bidâr olan bilir

Tir-i nigâh-ı mestini ol şuh-i âfetin

Amacgâh-ı gamze-i hunhar olan bilir

Ey dil cefa-yı keşmekeş-i dam-ı hüsnünü

Gerden be-tavk-ı zülf-i sitemkâr olan bilir

Ol sade levh-i bülheves anlar mı kıymetin

Kalayı süslü yar-ı haridar olan bilir

Şimdi Garibi aşk katı müşkil olduğun

Ol âfet-i zamane giriftar olan bilir

Werger, vekirina deriyê cîhanên di hundirê zimanan de ye

ARAM GERNAS

Werger, danûstendina navbera zimanên cuda ye. Vekirina deriyê cîhanên di hundirê zimanan de ye. Di van cîhanan de têgihîştina felsefa jiyanên cuda, fam û firasetên wan, ramanên wan, şirovekirin û hunera ravekirina wan e. Bi zimanekî din pêşkêşkirina şeweya rastiyê ye. Hevdiya û hevnasîna bedewiyên nenaskirî yên kulturên cuda ye. Zelalkirina dirok, serborî û hemû hêjayiyên ku insan afirandine ye. Nasîna hostayên edebiyatê û berhemên wan ên cudareng û cudatam e û hevnasîna bi xwendevanên cudaziman û cudaçand e.

Averû, deranîn, bêje, gotinên pêşyan û qalibgotinên zimanan xwedî maneyên xweser in û bi riya wergerê werçerxîn û perspektîvên nû dide zimanên din. Lewma ji mirov dikare bibêje ku werger, ji bo ziman û kulturên ji hev cuda werçerxandin û perspektîvên nû

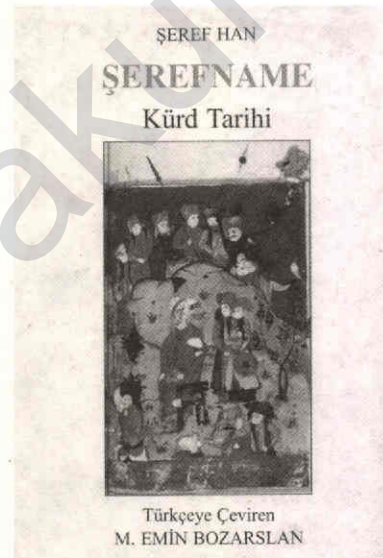

ye. Danûstendina huner e, fantazî ye, raman e, ken û giri ye. Û bi kurtî têgihîştin û eşkerekirina raman, nivîsar, çavdêrî û şirovekirinên biyaniyan e der heqê min de, der heqê xwe de, der heqê dinyayê de.

Girîngiya wergerê

Girîngiya wergerê ji ihtiyaciya hemû cure agehiyan tê, ji ihtiyaciya danûstendina siyasî, çandî û aborî tê. Ji ihtiyaciya ilm û zanîne tê û bi kurtî hemû cure pêwîstiyên ku insan werdiçerxîne, pêşve dibe û nêzî hev dike tê. Werger xizmetek mezin e ji bo rewşenbîriyê. Eger ez fikrek ji yekî biyanî werbigirim û fikrekî xwe bidim wî/ê, em her du ji dibin xwedi du fikiran. Yanî ev tê wê manê ku, werger danûstendina fikir û ramanan e.

Bi wergera "Dirok" a Homeros (B.I. 450) em der heqê gelên mintiqê û pêşyan kurdan de, der barê jiyanê wan a civakî, çandî û baweriyên wan ên olî agahî werdigirin, xwe digihînin çavkaniyêke dirokî der heqê gelê kurd û pêwendiyên wan ligel gelên din. Disa 400 sal berî niha Şerefxanê Bedlîsî bi zimanê farisî tarîxa Kurdistanê nivîsiye. Bi wergera wê, em xwe û tarîxa xwe ji nêz û ji nû ve nas dikin. Her wiha bi riya wergerê em xwe digihînin "Romeo û Juliet" a Shakespîr û hunera bilind a yekta-honandî û bi evîna Romeo û Julietê ser-

mest dibin, digihînin tam û hêza peyvên. Eger ne bi wergerê be, em ê çawa bizanibin ku Lewis Henry Morgan çi nivîsiye di berhema xwe ya "Civata Kevin" de. Em ê çawa bizanibin ku mirovahî ji kîjan pêngavên jiyanê derbas bûne û bi werçerxandinekê çawa gihane

serdema me ya îro. Em ê çawa hay ji hunera ziman a edebî hebin ku em Yaşar Kemal, Gorkî, Ehrenburg, Puşkin, Tolstoy û hwd wernegerînan zimanê xwe. Em ê çawa hay ji hunera peyvên, fantaziyan û lihevanîna wan hebin ku em Ahmed Arîf, Pablo Nerûda, Omer Xeyam wernegerînan; em ê çawa hay ji Marks, Darwin û ilm û felsefa wan a ji bo mirovahiyê hebin...

Ev ihtiyacî ku wekî nan û av in ji bo me, didin xuya ku werger parçeyêke temamkarê jiyanê ye û bêtir wê nabe. Bi kurtî hemû bûyerên derveyî me, çi bi nîvîskî çi ji bi devkî, mijarên wergerê ne û ihtiyaciya bîdestxistina wan, girîngiya wergerê baş diyar dike.

Ziman û metoda wergerê

Berî her tiştî divê mirov karibe zimanê wergeran-

din û yê wergerê, ango karibe her du zimanan baş bi kar bîne. Karê wergerê ne tenê wergerandina peyv û hevokan e, ew her wisa bikaranîna ziman e, danasîna kultura li paş wî ye, lihevanîna forma hevoksaziyê ye û pêzanîna maneya rastî ya averû, deranîn û gotinên di wî zimanî de ye. Gelek kesên zîrek ên pîrzman hene lê wergêrî bala wan nakişîne û daxwazek wan jî ji bo wergerê tune. Meyla hinekan hebe jî di wergerê da qels in û nikarin ziman formule bikin. Ango, ji gevilê wergêriyê bêpar in. Ev tê wê manê ku zimanê axaftinê û nivîsandinê ne wekî hev in. Mirovekî dikare di axaftinê xwe yê rojane da gelek zîrek be, lê nivîsandin û lihevanîna ziman hunerek divê, gevil (qabiliyet) divê.

Di wergera berhemekî de ji berê ve gengşiyek berdeham dike. Gelo wê werger li gor kîjan teknik û şeweyê bê kirin? Wê werger peyv bi peyv, ango li gor maneya peyvan a ferhengî bê kirin? Wê werger hevok bi hevok, ango li gor maneya ji hevokê dertê be? Yan jî wê werger li gor mane û mebesta ku nivîskarê eslî da-ye berhema xwe bê kirin. Di destpêkê de her kesekî ku dest bi karê wergerê dike, qelsî û şaşiyên xwe hene. Jixwe mirov nikare wergerek sedî sed serketî bibîne, lê mirov çî qas nêzî maneya rastî bibe, çî qas karibe nêzî mebesta nivîskar bibe, çî qas karibe wergerê bi tam û lezet bide û bi zimanekî zelal formule bike ew qas mirov bi ser dikeve. Lewma jî, ez dibêjim ne peyv bi peyv, ne hevok bi hevok lê bi wergera maneya ku nivîskarê berhemê daye çîroka xwe wergêrê bike. Bi kurtî, em wergera mane û mebestê hildibjêrin.

Di wergerê de taybetmendî û formên cuda yê xwêser ên zimanan hene. Li vê derê yekser ev pîrsa han dertê pêşberî mirov. Gelo em ê wergerê li gor taybetmendî û forma zimanê biyanî bikin an jî li gor zimanê xwe bikin? Bersîva vê pîrsê gelek zelal e. Divê wergêr taybetmendî û forma her du zimanan jî bizanibe û zimanê wergerê li gor taybetmendî û forma xwe ya serbixwe bike. Wekî mînak, "sivri bir burun" a tirkî li gor maneya ferhengî bê wergerandin, dibe "pozekî tûj". Xuyaye ku "pozekî tûj" li forma pêşkêşkirina zimanê kurdî nayê û maneya xwe ya rastî wînda dike. Form û wergera rastî çî ye? "Pozekî zirav û dirêj" e. Mînakek din, "aynasîzlar" a tirkî bi maneya xwe ya ferhengî dibe, "kesên bê neynik", lê mebest ne ev e û swêdî maneyekî din e, yanî "aynasîzlar" di mana polis da ye û kesê ku jî polisan aciz in vê rengdêrê bi kar tînin. Disa, eger mirov "jandarmalar köyü bastı" wekî "Jendirmeyan pêlî gund kir" wergerîne, xuyaye ku wê tiştêkî neyê fam kirin, lê eger tu bêjî "jendirmeyan avêt ser gund" her kurd dizane ku ev tê çî maneyê. Mînakek jî ji zimanê swêdî: "Ropa inte hej förän du kommit över än". Eger mirov bi awayekî ferhengî wergerîne, dibe "Heta tu ji

cuhê derbas nebî banga silavê nede." Gelo ev werger li kurdî tê û mebestê tîne ziman? Eşkere ye ku nayne ziman. Bersîva wê ya kurdî "Heta tu negihîji devê çem, dawdelingê xwe hilnede" ye. Ji ber ku her zimanek xwedî çandêke taybetî, raman û kevneşopî û formeke xas e. Ji ber ku her zimanek, xwedî rêyeke ravekirinê ye û xwedî uslûbeke pêşkêşkirinê ye. Ez ê bi nimûneyekê vê pîrsê zelal bikim û piştê çend nimûneyan li dû hev rêz bikim.

"Minareyi çalan kılıfını hazırlar." Ev deranîna tirkî di mana tedbirgirtinê de ye. Lê eger mirov rîya pêşkêşkirina vê deranînê ya di kurdî de nizanibe û bi mana ferhengî wergerîne, wê bibe "Ê ku minarê bidîze wê jê re pêçekek bibîne." Dema kurdekî rastî wergerek wiha bê, wê yekser nerazîbûna xwe nîşan de û bêje di kurdî de mirov wiha dibêje:

Yê cêra çêdike, çembilan jî pê vedike" (mimkûn e ku gelek gotinên di vî manê de hebin, lê ez ji bo her mînakek nimûneyek didim)

Êdî bêyî ku yek bi yek bikevim şirovekirinê, ez ê çend mînakên din jî tirkî û swêdî bidim da ku xwendevan der barê diwariyan da serwest bibin.

- Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. (tirkî)

Wekî devê meşkê baran dibariya.

- Kıraldan fazla kıralcı (tirkî)

Malê axê diçe, canê xulam diêşe.

- Sabreden derviş muradına ermiş (tirkî)

Xwediyê sebrê milûkê Misrê

- Kasta aldrig sten i glashuset (swêdî)

Ji serê xwe mezintir xeber nede

- Här ligger en hund begraven (swêdî)

(Li gor mijarê) "Binê zimanê te şil e" / "Rim di têrê de nayê veşartin" / "Seravê zane bi navê çî xwariye".

- Lura som katten kring het grät (swêdî)

Xwar rûnê rast xeberde

- Borta bra hemma best

Mala pîrê gora pîrê

Ji mînakên jor jî xuya dibe ku, her zimanek rastiyê li gor taybetmendiyên xwe pêşkêş dike. Lewra di her zimanekî da barê maneya ku dikeve ser terman, peyvan, deranînan, gotinê pêşyan, qalibgotinan û hwd. di zimanek din de dikare bi awayekî din be û di danberhevokê de dikare sedî sed hev negire. Ji ber vê yekê wergereke hêsan û herikandî rastî diwariyan tê.

Hema bêje di her zimanî de peyv an lêkerên wisa hene ku, tîne gelek maneyên ji hev cuda. Wekî mînak, "dikmek" a tirkî ger tu ji bo kurdî wergerinê di pênc maneyên ji hev cuda de tê gotin: 1- Dirûtin. 2- Şavberdan. 3- Çandin. 4- Bi ser gewriya xwe ve berdan (av û tiştên vexwarinê). 5- Çikilandin û hwd... Ev tê

wê maneyê ku, divê wergêr hay ji hemû mane û formên peyvan hebe. Eger hay jê nebe, kare bi wergerekî şaş mebestê serûbin bike.

Di ziman û metoda wergerê de, hesasiyeta herî mezin di wergera şîer û romanê de dertê pêşberî mirov. Çinkî di şîer û berhemên hunerî de sembol cihekî girîng digirin, peyv û averû dikevin kirasekî din û maneyên xwe diguhurin, şair an nivîskar ji qalibên ziman dertên da ku li ser xwendevanan bandorek peyda bikin.

Her wisa di wergerê de carna mirov rasti peyvek an averûyek wisa tê ku di zimanê te de tune, lewma ji mirov mecbûrê ravekirineke dirêj dibe û bêguman wergereke wiha hem xwendevan aciz dike hem jî hêza maneya xwe winda dike. Gelek caran jî, term û averûyên ku di zimanekî de hene lê di zimanekî de yan tunene yan jî yên heyî bi maneyek tam bersiv nadin.

Zimanê orîjînal û zimanê duyem

Pirseka ku gelek caran dikeve rojevê, mijara zimanê yekem û duyem e. Ango wergera ji zimanê orîjînal an jî zimanê yekem e. Bêyî ku mirov bikeve hîl-bijartînek, yekser ez dibêjim ku wergera ji zimanê yekem rastirîn şêwe ye. Digel vê rastiyê, ez di wê baweriyê de me ku wergera ji zimanê duyem jî ne şaş e. Wekî tê zanîn, gelek şaxên wergerê hene. Şaxa ku dikeve baldariya me, wergera berhemên edebî ne, anga helbest, roman, çîrok û piyes in. Nivîskar an wergêrên ku berhemên edebî werdigerînin, hem bi wêjenasiya xwe hem jî bi gevilên xwe yên xas ên wergêriyê xwedî maf in ku ji zimanê duyem jî wergerînin. Kes nikare zor bide wan ku ew ji zimanê yekem wergêriyê bikin. Eger wergêr zimanê yekem zanibe, bê pirs û gengeşî wê jî wî zimanî wergerîne lê eger nizanibe û pêwîstî bi wergera wê berhemê hebe, divê rojek zûtir ew berhemê wergerandin. Ji ber ku hejmarê wergêrên baş ne gelek zêde ne û ev ne pêdiviyên ewiqandinê ne. Îstatîstîkên li dinyayê jî nîşan didin ku wergerên ji zimanê duyem di seriya % 70'yî de ne. Min bi xwe jî "Romeo û Juliet" a Shakespeare ji zimanê Swêdî wergerand. Ez di wê baweriyê de me ku wergera wê ya Swêdî gelek bi rêk û pêk bû lewma jî ez bi dû zimanê yekem (îngilîzî) neketim. Ya girîng ew e ku berhem bi wergerekî têkûz, herikbar û maneya ku nivîskarê berhemê daye bê wergerandin.

Li aliyê din bi navê wergêriyê kes hene ku jî zimanê yekem werdigerînin lê hem teknik, hem jî ziman û metoda wergerê gelek xirab in. Bêguman wergerek xirab, gili û angaşten li ser zimanê yekem bêmane dike. ❀

KULÎLKÊN NEWROZÊ *

Li welatê min

Bi salan e diajo û tê

Şerê felatê

Klamên şervanên azadiyê

Kemîn û destlêgerîn

Di zik hev de

Mirin û evîn

Hazir e gule di çapiliyê de

Berî ku tivîl ji hêlînê bifirin

Şûla di zikê makê de tê kuştin

Her şev

Bi ser de girtinek

Her şev

Pejna potîn û singûyan

Diyar dikin ciyên muştexiyan

Tifik ditemirin

Kevirên gora dikevin

Xew li zarokan diherimin

Zemar û lorîn in

Em li dû wan dimirin

Her bahar

Ji nû ve dibîşkin

Li kêlaka kendalan li pala çîyan

Bi guşî û rêşî kulîlkên newrozê.

Alî Bîçer

Werger: Selîmê Ahmed

* (1980-1990 Cezaevî Şîir Antolojisi Sorun - Melsa Yayınları)

tengezariya kewê

YAQUB TILERMENÎ

ji bo hrant dink û hemû koçberên ku erbabê pêñûsê ne...

I.

kewê hêlîna xwe li ser guliyê mêwê daniye.

serê wê di bin baskên wê de ye.

ketiye xeweke giran.

kew...

mêw...

xew...

II.

çavên xwe vekiriye kewê. temaşê kiriye li derdorê. bêhneke neasayîbûnê kişandiye pişikê xwe.

lingekî xwe rakişandiye. baskekî xwe heta dawiyê vekiriye.

lingê din jî rakişandiye. baskê din jî vekiriye. bi nikulên xwe perikên xwe bi cih kiriye. serê xwe ber bi pêş ve dirêj kiriye. ling û baskên xwe rakişandiye. hemû gewdeyê xwe vesihandiye.

ji ser mêwê xwe bera erdê daye kewê. mîna balafirê hesinî û li kêleka avê daniye. çend caran nikulên xwe li avê xistine, mîna hehecikan silav daye rojê. bi vexwarina avê re li valabûna zikê xwe hayil bûye, dîsa ber bi jor ve bilind bûye.

çûye...

çûye...

çûye...

bêyî ku li dû xwe, bêyî ku li bajarên rojhilatî bi-nihêre çûye...

III.

li biniya xwe nihêriye. sê çar malên dûrî hev ditiye. li jêra xwe nihêriye, bi dehan malên ku xwe sipartine hev ber bi çavên wê ketiye.

ji jor ve temaşê kiriye, li malên nizm û avahiyên ber bi ezmên ve bilindbûyî seyr kiriye.

kewê li ser bajarê mezin her du baskên westiyayî bêyî ku li hey bixe bêliv hiştiye, dageriyaye ber bi kucyeyê fireh û tijî mirov.

daketiye ber pencereya qatê yekemîn ê avahiyekê. silavek daye hundirê odeyê. mirovê li hundirê odeyê bi bişirin silav lê vegerandiye û serê xwe dîsa çemandiye ber xwe. bi pêñûsê hin xetên reş li ser rûpelekê rêz kiriye.

kewê bi dawxaza pêwendiyê nikulê xwe li camê xistiye. mirovê li odeyê jî cihê xwe rabûye, ber bi pen-

cereyê ve meşiyaye, rûpela ku xetên reş li ser nişani wê daye. kewê bi xwendina qaçibxo kêfxweşiya xwe araste kiriye. mirovê li odeyê jî bi vekirina camê û bi dayîna hin hûrikên nên dostaniya xwe zexim kiriye.

ji wê rojê û pê ve kewê her xwe li ber heman pencereyê daniye?

her bi nikulê xwe daxwaza vekirina camê kiriye?

her bûye derdkêş û guhdarê mirovê ku çiroka xwe jê re vegotiye:

"çavên min ne li ser van xakan e, çavên min li binê van xakan e, çinku ez dixwazim li wê derê werim veşartin"

kewê bi heyirîn li mirovê odeyê nihêriye, jê re gotiye:

"ez ê sibê jî te re nameyekê binim."

IV.

di 19'ê meha duwazdehan de li derdora saet didu û nîvan kew û hezkiriyê wê ji jor ve daketine ber pencereyê.

bala kewê kişandiye ser cama vekirî, hezkiriyê wê. bi hev re ketine odeyê, xwe li ser maseyê danîne.

bala kewê kişandiye ser rojnameya vekirî, hezkiriyê kewê. kewê dest bi xwendinê kiriye:

"belê ez dikarim xwe di nava tengezariya giyanê ke-wekê de bibînim; lê ez dizanim ku li vi welatî mirov dest kewan nadin. kew dikarî di navenda bajêr de jî, di nava qerebalixiyên mirovan de jî jiyana xwe bidomînin. belê hebekî bi tirs, lê ew qasî jî bi azadiyane"

her du kewan jî ber kêfxweşiya nivîsê li hundirê odeyê teqlê dane xwe. hemû alavên hundir li bin guhên hev xistine. bi dengê sê berikan di pencereyê re firiyane derve.

li ser peyarêkê mirovek li ser dev ramedandî ye, şetek xwîna sor li bin serê wî herikiye. her du lingên wî li ber hev in û di binê pêlavek wî de qeliştekek.

û saet 14 û 59 xulek.

V.

kewê nameya xwe li ser bedena giyanekî barkirî daniye.

mirovekî ku serdev li ser peyarêkê ramediyayî.

mirovekî ku her du lingên wî li ber hevdu.

mirovekî ku di binê pêlaveke wî de qeliştekek heye.

mirovekî ku giyanê wî di qeliştekekê re bi mixabinî li mirovatiya reben nihêriye... ❀

Geçmişle yüzleşmek...

AYTEKİN YILMAZ

Bundan yaklaşık 3 ay önce, daha önceden tanışık olmayan birkaç insan bir araya gelerek Yüzleşme Derneği'ni kurduk. Aramızda yazar, akademisyen, gazeteci, eğitimci, öğrenci, aktivist, eski hükümlü ve hayatın içinden birkaç insan... Bazılarımız derneğin kuruluş toplantısında ilk kez karşılaşıyorduk... Benzer çalışmalar genellikle tanıdık, dost, arkadaş çevresiyle başlar. Biz ise 'Daha İyi Bir Gelecek İçin... Yüzleşme!' sloganıyla başlayan bir derneğin, toplumun tüm kesimlerine açık olması gerektiğini; yaklaşımımızın da bizi önyargılardan uzak tutacak, daraltıcı ve sekte tutumlara düşmemizi engelleyecek avantajlardan biri olabileceğini düşündük.

Bizim gibi ülkelerde gündelik hayatta pek karşılığı yoktur ama biz istemesek bile, insanın insanla yüzleşmesi gündelik hayatta her an devam ediyor. "İnsan yüze bakar" sözü anlamlıdır. "Onun yüzü yok bakmaya" ya da "yüzü kızardı", "yüzsüzün biri" gibi sözler de çok kullanılır. Ama ben, "birbirimize bakacak yüzümüz olsun" sözünü çok anlamlı bulurum. Yüzleşme Derneği'nin asıl amacının da bu olduğunu düşünüyorum. Asıl mesele bakacak ve bakılacak yüzü olmakta...

Geçmişle yüzleşmeyi bugün ve yarından bağımsız düşünemeyiz. Geçmişe tutulacak olan ayna daha iyi bir gelecek içindir. Bu nedenle yüzleşmeyi dün-bugün ve yarın olarak işletmek daha anlamlı olacaktır. Bugün ve yarından bağımsız olarak ele alınacak bir geçmiş, masal anlatılarından öte bir anlam taşımayacaktır. Beni bu çalışmaya iten de, geçmiş değil gelecek kaygısıdır... Geçmiş son derece sorunlu ve şaibeli bir toplumun huzura kavuşması düşünülmemelidir. Bugün Türkiye'nin sorunlarının ağırlığı geçmişin tutsağı olmasından kaynaklanıyor. Ama aynı Türkiye geçmişi sürekli işleten bir ülkedir. Geçmişini işleten ülkelerde geçmişle yüzleşme çok zor gerçekleşir. Söz konusu ülkelerde bunları toplumdaki karşılığı o toplumun kutsalları ve kahramanları üzerinden işletilmektedir. Türkiye gibi ülkelerde kutsallar çok kutsal, kahramanlar çok kahraman ve değerli olanlar çok değerli! Bu kadar kutsal ve değerlisi olan bir toplum geçmişle yüzleşmede zorlanır. Çünkü insan, kutsalının hatasını görmek istemez...

Geçmişle yüzleşme girişimi bu kutsal olana, değerli olana dokunmak zorundadır. Aksi durumda geçmişin yükü işlemeye devam edecektir. Peki bu kadar kutsal ve değerlisi olan bir toplum geçmişle hiç mi yüzleşemez? Bu sorunun cevabını başka ülkelerin

deneyimlerinde görebiliriz. En yakın zamanda Güney Afrika ve Latin Amerika ülkelerinden Şili ve Arjantin yaptı bu yüzleşmeyi.

"Türkiye neden yapamıyor?" sorusunun cevabı için kapsamlı şeyler söylenebilir. Ama hiç zorlaştırmamız gerekmiyor. Bu çok zor gibi görünen sorunla, basitten karmaşığa doğru yol almak daha akılcı bir yöntem gibi gözüküyor. Birçok sorun gibi bu sorun da adıyla çağrılmadı bu ülkede. 'Geçmişle Yüzleşme' konusunun Türkiye'de konuşulması 3-5 yılı geçmez. Mithat Sancar'ın çabalarının dışında akıl yürüten kimseler ve kurumlar yok gibi. Yüzleşme Derneği bu yönüyle sorunu ilk kez adıyla çağıran bir kurum oldu... Artık bu ülkede geçmişle yüzleşmek isteyen bir dernek ve kimseler var. Ne toplumun ne de devletin aman aman istediği bir girişim değil henüz... Her dönem değil ama bazı dönemlerde küçük gibi gözükken bir girişim büyük sonuçlara yol açabilir. Haklı gerekçelere dayanan bir girişimdir ve bu haklı gerekçeler toplumda henüz karşılık bulmuş değil; ama zaman içinde soru işaretleri yaratabilir.

Özür ve telafi girişimi

Bu bilinç ve anlayışla çalışmalarını sürdürecektir olan derneğimiz, *Özür ve Telafi Girişimi* adıyla geçmişte yaşanmış olayların yeniden ele alınmasını iş edinecek. Resmî ideoloji dışı bir yaklaşımla çalışmalarını *'Yeniden tarih'* çalışma grubu adıyla sürdürecektir. Resmî tarihle yüzleşmeden geçmişte yaşananların gün yüzüne çıkartılmayacağı bilincinde olan derneğimiz, özel olarak cumhuriyet tarihi, genel olarak da batı merkezli oryantalist tarihi yeniden değerlendirme ihtiyacı duymaktadır. Egemen resmî tarihi merkezci, inkârcı, dışlayıcı ve ötekileştirici bulmaktadır. Her zaman çok iyi mükemmel 'biz'in karşısında kötü bir 'öteki' yaratılmıştır. *'Yeniden tarih'* le bu merkezci ve ötekileştirici anlayışların deşifresi yapılmaya çalışılacak. Bu deşifre için yüzleşmeler yapılacak. *'Değerli olan'* ile *'değersiz olan'* arasında çok büyük uçurumlar yaratılmıştır. Bu kadar 'değerli' olanın, 'kutsal' olanın gerçek değeri yüzleşmeler sonucunda gerçek anlam ve değerine kavuşturulacaktır.

Cumhuriyet tarihi boyunca yaşanan olaylar sonucunda haksız yere düşüncelerinden dolayı insanlar dışlandı ve cezalandırıldı. Devlet tarafından idam edilenlerin adlarına, sonraki yıllarda, aynı devlet kurumları tarafından okullar, caddeler ve havaalanları yapıldı. Bunlar yapılırken kimseden özür dilenmedi. Özür

dilemeyi sevmeyen devlete birilerinin hatırlatması gerekiyor. *Özür ve Telif Girişiminin* bu konuda girişimleri olacak. Geçmişte yapılan hataların telif edilmesi ni önemseyen derneğimiz bu kapsamda sadece haksızlıklara uğramış, dışlanmış ve cezalandırılmış olanın haklarını aramakla yetinmeyecek, bununla birlikte, hiç hak etmediği halde düşünceleriyle ve yaptıklarıyla insan haklarının gelişimini engellemiş, haksız yere cezalandırmalar yapmış ama buna rağmen 'değerli' olmuş kişilerden, itibarı geri istenecek... Bu ikili girişime *iade-i itibar* ve *itibar-i iade* diyoruz. Türkiye'de her iki özellikte de çok sayıda siyasetçi ve devlet adamı var. Uzak ve yakın Türkiye tarihi bu örneklerle dolu. Zamanı ve sırası geldikçe bunu yapmaya çalışacağız. Tersyüz edilerek işletilen bir geçmişle başka türlü yüzleşilemez. Bazen 'geçmiş bugündür' diyoruz. Oysa geçmişin geçmişte kalması gerekirdi. Geçmişin işletildiği ülkelerde geçmiş hiç geçmeyecektir. Her daim tarih tekerürden ibaret kalacaktır!..

Hakikat ve uzlaşi komisyonları gibi iddialı bir girişim birçok nedenden ötürü başlangıçta işlevsel olmayabilir. Bu komisyonlarda toplumun mağdur kesimlerinden insanlar olabileceği gibi, devletin de olması gerekir. Bunun en çarpıcı örneği Güney Afrika deneyimidir. Burada hakikat ve uzlaşi komisyonları devlet tarafından kuruldu ve desteklendi. Türkiye'de şartlar bunu mümkün kılmıyor. Devlet, buna benzer çalışmaların hiçbirinde olmak istemediği gibi reddetmektedir. Geçmişinde de böylesi bir alışkanlığı bulunmuyor. Peki toplum ve mağdurlar ne durumda? Asıl talebin toplumun mağdur kesimlerinden gelmesi gerekiyor. Geçmişte yaşanan olaylarla yüzleşme talebi mağdurlar tarafından çok seslice dillendirilmeli. Ve bunu demokratikleşmenin olmazsa olmazı olarak görmelidirler. Kürtler birçok bakımdan mağdur olmalarına rağmen geçmişle yüzleşme gibi bir konuda pek hazırlıklı gözüküyorlar. Henüz bunun kurumsal araçlarını yaratmış değiller. Devletin katı inkârcı tutumu bir neden ama bu durum sivil alanda yapılması gerekenlerin önünde engel olmamalı.

Buna benzer nedenlerden ötürü hakikat ve uzlaşi komisyonları gibi iddialı bir girişimden kısa zamanda sonuç alınması beklenmemelidir. Bir ülkenin geçmişiyile yüzleşmesi süreci uzun zaman alabilir ama sabırla, inatla takip edilmesi gerekir. Biz bu yolun adımı *Özür ve Telif Girişimi* olarak düşündük. Başlangıçta büyük sözler yerine küçük ama zamanla kapsamlı sonuçlar doğurabilecek girişimler yapılabilir. Devlette ve toplumda soru işaretleri yapacak çalışmalar yapabiliriz. Bir toplumun dönüşümü önce soru işaretlerinin çoğalmasından başlar. ❀

JINA KU BERÎ QEDEHEK ŞERABÊ VEXWE MIR

xetimand
qerîmî nêrînan
werimî kena min
av pê girt
teqîya êşa min
birîn çêbû

çend gornebaş û
tu çûyî...

hê poşmaniya te venerîşayî bû
tu nexeniqî
xwîna te bêtir pîsî pêgirt
wisa derket û çûyî..

hingaftin kete erzani
çend rê man
çendîn xapandin
wan tirsên wêrek
netirsîn ji çavan
ji çavên neyê têgihîştin
natirsin ew

bengîniya xêşim
veqentina gandêr hê serbilindtir
bo negirêdanê li dû xwe biçûk xist
rastiya xwe ya herî azwer
kovanê herî tolaz
reviyayî çend kelîyên bê dawî
bo serdemek dest û çav pêçayî

min perdeya odeyeke bê bêpencere
çirand
sehneya pêşî qedîya
awirên bê serencam
man li cem min serborî

çerxên bi jehr jêbir
hêviyên mayî yên terkeserê
rijand qedehek şeraba tal
newayên maweyan
dilirizî hêviyên te
tu wisa çûyî û mir

Serhad B. Rênas

Nusaybin (Nisêbîn) Akademisi

ANİ CEYLAN HAZINEDAR

"Nasturilerin büyük metropolitlik kenti (Nusaybin), canlı olarak surlarının içine, ilk ilahiyat fakültesinin metafizik derslerin işlendiği bir üniversitenin girdiğini gördü"

J. LABOURT

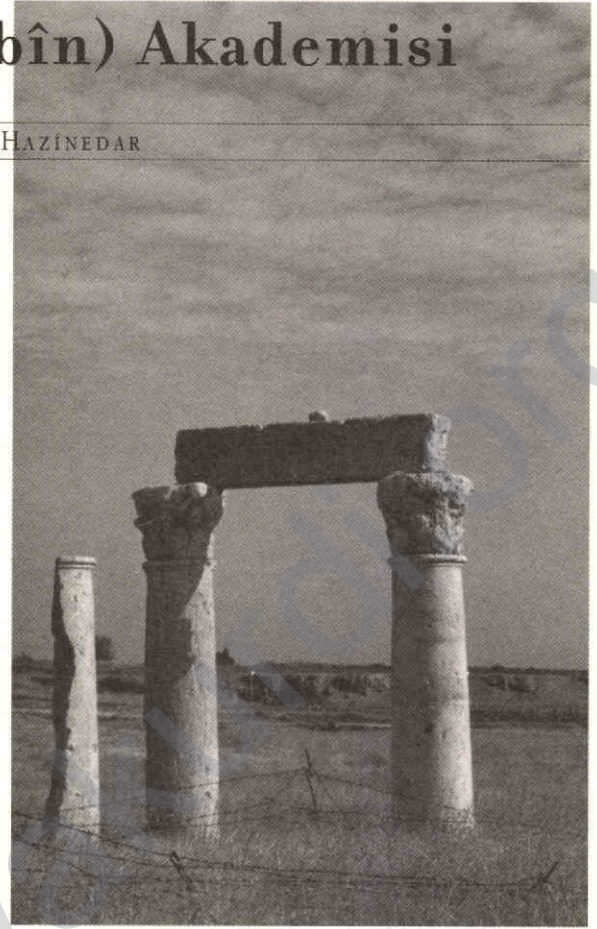
Hocam Doç. Dr. Kaan Harun Ökten'e...

Adını Antik Yunan'dan alan 'Akademi', Aristoteles ve Platon zamanında daha çok metafizik ve ahlak derslerinin okutulduğu okullara verilen bir isimdi. Bundan yıllar sonra Makedonyalı Büyük İskender'in (M.Ö. 356-323) Helenizm adını verdiği, Yunan kültür ve uygarlığını yayma siyasetinde büyük önem verdiği akademiler, İskender'in ele geçirdiği yerlerde ilk kurduğu ya da kurdurttuğu kurumların başında gelir.

Helenizm ve Süryaniler

Büyük İskender'in Asya ve Afrika kıtalarını ele geçirmesi, Yunan kültür ve uygarlığının Doğu'da yayılmasına neden oldu. İskender'in asıl amacı ele geçirdiği memleketlerin kültürleri ile Yunan kültür ve uygarlığı arasında bilimsel ve kültürel eklektizm sağlamaktı. Bu amaç doğrultusunda başta Mezopotamya olmak üzere, bu memleketlere birçok Yunanlı bilim adamı ve filozofu yönlendiren ve bu filozoflarla yerel kültürdeki inançları ve gelenekleri kaynaştıran bir kültür politikası doğrultusunda, Doğu'da birçok kent bilim ve felsefe akademilerine İslamın ortaya çıkışından çok daha önce sahip olmuş bulunuyordu. İçinde İskenderiye, Urfa (Urhoy), Harran, Gundişapur (Bet-Lapat) gibi tarihi akademilerin bulunduğu bu kentler, özellikle 5. ve 6. yüzyılda felsefi ve bilimsel üretim açısından büyük bir ivme kazandı. Bahsedilen kentlerin yanında, ismini bilmediğimiz yaklaşık 50 akademi bu yüzyılların kültür merkezleri işlevini görüyordu. Kurucularının çoğunun Süryani olduğu bu akademiler, Yunan kültürü ile Mezopotamya kültürü arasında önemli bir köprü işlevi görmekteydi. Bu eklektik düşün mirası; Helenistik kaynakların Süryaniceye çevirisinden Kitab-ı Mukaddes yorumuna, Stoacı ve Yeni Platoncu düşüncelerin öğretilmesinden bu eserlerin Arapçaya aktarılmasına kadar pek çok düşünsel harekette öncü bir konum edinmiştir.

Büyük İskender'in bu Helenistik yayılma siyaseti

Mezopotamya topraklarına girmekte pek zorluk yaşamamıştır. Öyle ki; İskender'in kurdurttuğu İskenderiye Akademisi'nde Yunanca o kadar yerleşmiş bir konumdaydı ki, İskenderiyeli Yahudiler bile Tevrat'ı İbranice değil Yunanca okuyorlardı. Bu Helenistik yolculuğun hızlı ve başarılı geçmesinin en önemli nedenlerinden biri, Helenizm uygarlığının Yunan felsefesi yanında Mısır ve Doğu'nun mistik düşüncesine de fazlaca yer vermiş olmasıdır.

Akademilerin kurulduğu topraklar tarihsel olarak Nebati halklarının yaşadığı topraklar olmasının yanında, paganist Süryanileri de barındırıyordu. Ashında bir nevi çok seslilik olarak da görülebilecek bu durum, akademilerin düşünsel zenginliğinin en önemli kaynaklarından biri olarak görülebilir. Her biri ayrı alanlarda ürün verip, bilginler yetiştirmiş olsa da bu akademilerin okuttuğu ortak dersler de mevcuttur. Başta Hermeneutik bilimi olmak üzere akademilerde okutulan dersler şunlardı: Yeni ve Eski Ahid yorumu, Hat, Gramer, Şiir, Dünya Tarihi, Felsefe, Tıp, Fizik, Astronomi, Coğrafya, Matematik, Kimya, Mantık, özellikle Aristoteles eserlerinin çevirisi ve yorumu...

Bu dersler, bazı akademilerde tek bir uzmanlık

alanına yoğunlaşarak, zamanın siyasal ve sosyal bilimlere okutan akademilerine dönüşürken, bazıları da bu dönüşümü sadece ilahiyat alanında gerçekleştirerek zamanın ilahiyat fakültesi işlevini görmüştür.

Bu akademilerden en önemlisi ve Süryani kültürü açısından bu önemi bugüne kadar koruyanı İ.S 300 yıllarında kurulup, yaklaşık 7. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüş olan Nusaybin Akademisi'dir.

Nusaybin Akademisi ve

Nasturi Aydınlanması

M.S. 2. ve 4. yüzyıllarda Urfa kralları tarafından kurulmuş olan Urfa (Urhoy) Akademisi ile bağlantılı olan ve öğretmenlerinin çoğu Zenon'un 471 yılında bu akademiyi kapatmasından sonra Nusaybin'e sığınan bilginlerden oluşan Nusaybin akademisi, Hıristiyanlık felsefesinin kaynaklarını oluşturacak birçok çalışmanın ilk yapıldığı merkezdir. Hıristiyanlık öncesinde pagan Süryanilerin, Yahudilerin; Hıristiyanlık sonrasında ise Nasturilerin merkezi konumundan olan Nusaybin'e pek çok kaynaktan bu özelliklerinden dolayı Wa Mdinat d Sukole (Bilgi Kenti) de denilmiştir.

Antakya Akademisi'nin de kurucusu olan Mor Yakub tarafından Nusaybin'de ilk Hıristiyan Süryani Akademisi olma unvanını taşıyan bu okul, daha çok Mor Yakub'un öğrencisi Mor Afrem ile adını duyurmuştur. Bu akademide yaklaşık 28 yıl ders veren Mor Afrem, günümüze kadar gelememiş birçok esere imza attığı söylenebilir. Tarihe, dine bağlı ahlaki kişiliği ve Heretiklere uyguladığı katı kurallarıyla geçmiş bir isimdir. Yaptığı Kitab-ı Mukaddes (Eski Ahid) yorumlarının sadece bir bölümü günümüze kalmış olan Mor Afrem'in bu yorumlarda sembolik bir dilden kaçınarak, daha çok Antakya ekolünün kullandığı açık seçik yorum biçimini tercih etmesi de onun bir düşünürden çok ahlaki bir kişilik olduğunun önemli göstergesidir. Bundan dolayı Mor Afrem, Süryani tarihinde önemli bir din adamı olarak görülse de, onun düşünsel mirasa pek bir katkısı olduğunu söylemek mümkün değildir.

Akademiye en parlak günlerini yaşatan ve Süryani bir bilgin olan Barhadbeshabba'ya, "Urfa'nın ışığı söndü; Nusaybin'in ki parladı" dedikten Afrem'den sonra akademinin başına geçen Narsay'dır (399-502). Önceleri Urfa Akademisi'nde öğretmenlik yapan Narsay, bu akademinin kapatılması sonucu etrafındaki Nasturi bilginleri de alarak Nusaybin'e gitmiştir. Bu tarihten itibaren bir felsefe akademisi işlevi gören Nusaybin, bunun yanında Nasturiliğin doğu-

daki kaynakları ve yayılması konusunda birincil kaynak olma işlevini bugüne kadar sürdürmüştür.

Narsay okulun başına geçince, aynı dönemlerde tüm Hıristiyan dünyasına yayılmış olan Kristolojik (İsa'nın kimliği üzerine yoğunlaşan Hıristiyan teolojisi) tartışmalar, onun kişiliğinde Nusaybin Akademisi'ne de girmiştir. Narsay'ın hocası olan ve Nasturiliğin kurucusu olan Nastur, sonraki yüzyıllarda Hıristiyan dünyasında büyük bir kopuş yaratacak, birçok konsilin toplanma nedeni olacak ve bahsettiğimiz akademilerin bir çoğunun kapatılmasına neden olacak İsa'nın tabiatı ile ilgili tartışmayı ilk açanlardan biridir.

Nastur'a göre, İsa yaradılışı itibarıyla çift doğalıdır. Onun bedeninde insani ve tanrısal öğeler bir araya gelmiştir. O hem Tanrı'nın hem de Meryem'in oğludur. Nastur'un ortaya attığı bu görüş Hıristiyanlık tarihi boyunca pek çok tartışmayı bünyesinde barındırmış ve büyük kopuşlara neden olmuştur. Nastur'un bu görüşleri ortaya atmasındaki temel kaynak, Mepsuestiya piskoposu Theodor'un söyledikleridir. O, İsa'yı bir insan gibi görüyor ve onu Platon ya da Epikür'den ayırmıyordu. Nastur, buradan yola çıkarak çift-doğallık sorununu ortaya attı. Meryem'in sadece saf bir insan doğurduğunu görüşünün temelini oturtan Nastur; Mesih'in 30 yaşında vaftiz olduğunu ve ancak bu yolla tanrısal bir özelliğe sahip olduğunu savunmuştur. Tüm bunlardan dolayı İskenderiye okulunun savunduğunun tersine, Meryem'e Teotokos (Tanrı'nın annesi) denilemeyeceğini, onun ancak Kristokos (İsa'nın annesi) olabileceğini ortaya atmıştır.

Nastur'un bu görüşleri uzun bir dönem boyunca Süryaniler arasında büyük bir hızla yayıldıysa da, 431 yılında Efes'te toplanan Konsil'in, Nastur'u bu görüşlerinden dolayı aforoz etmesi ve ondan Patriklik rütbesini geri alması sonucunda yandaşlarını kaybetmiştir.

Bu görüşlerin Urfa Akademisi sonrasında Narsay aracılığıyla Nusaybin Akademisi'nde temsili, bu akademiyi tüm bilim ve felsefe dünyası içinde ayrıcalıklı bir konuma getirdi. Nasturi olmayanların giremeyeceği ve bu konuda çok sert kuralları olan Nusaybin Akademisi, Kitab-ı Mukaddes yorumu konusunda da diğer akademilerden ayrılıyordu. Daha çok sembolik yorum yöntemini seçen bu akademi, bu yorumlarda da kaynak olarak Aristoteles (Organon) ve Porfyrius'un (İsagoji) çalışmalarını merkeze alıyordu.

'Bilgi kenti'ne çöken karanlık

Uzun süre hâkim olan bu görüşlerden sonra aka-

deminin başına Hnono'nun geçişiyle beraber başlayan karışıklıklarla birçok insanın aforoz edilmesi ve sürülmesi sonucu akademi bir daha toparlanamamıştır. Hnono, akademiye Narsay tarafından sokulan paganist karakterli felsefenin insanları tapınmadan uzaklaştırdığı ve mucizelere inanmaktan alıkoyduğu gerekçesiyle, Narsay'ın kişiliğinde Nasturiliğe karşı büyük bir savaş açtı. Hnono ile birlikte etkisi azaltılan Narsay'ın görüşleri, o zamana kadar "Kutsal Ruhun Citarı", "Doğu'nun Dili", "Öğretmenler Öğretmeni" olarak anılan bu büyük bilginin ve bu bilgi kentinin karanlığa gömülmesine neden oldu.

Narsay, Hnono'nun dediği gibi paganist karakterde bir felsefeye sahiptir. Bunu, onun doğa hakkındaki görüşlerinde görmek mümkündür. Büyük bilgin bu sorunu Nur ve Güneş imgelerine başvurarak açıklar. Buna göre güneş, ışık ve sıcaklığı yansıtır. Bu ikisi de güneşin kendisinde bulunur. Güneş, ışık ve ısı özünde birdir ama fenomenal olarak bir çokluğu barındırır ki, bu üç biçimde yansır. Böylece Baba, Oğul ve Ruh tek bir cevherdir.

Narsay'ın Teodise sorunu üzerine söyledikleri de onu diğer akademi bilginlerinden ayrıcalıklı bir yere koyar. Narsay'a göre Tanrı her şeyi yoktan var etmiştir, insanın özündeki kötülüğün kaynağı başka bir madde veya heyula değildir. Narsay'a göre kötülük rölatifdir ve insanın özünde de kötülük yoktur. Temelini Aristoteles'te bulabileceğimiz bu düşünce Nusaybin Akademisi'ndeki Süryani ve Helenistik düşün kaynaklarının birleşimi açısından da oldukça çekicidir.

Akademinin eğitim programına bakıldığında Narsay'ın görüşlerinin bu programlara yansımaları da görmek mümkündür. Akademideki ilk makam Raban'dır. Türkçeye eğitimci olarak çevirebileceğimiz bu kişiler, eğitim ve maddi işlerden sorumlularıdır. Tarih, coğrafya, matematik, belâğat bilimlerinde de eğitim veren akademinin en önemli dersi tefsirdir.

Tefsirin öncelikli bilim olması dolayısıyla akademi-deki en büyük unvan da *Mfaşgono (Yorumcu)* unvanıydı. Aynı zamanda akademinin de başkanı olan yorumcu, teoloji dersleri başta olmak üzere Kitab-ı Mukaddes yorumu ve Nasturi inancına yönelik ritüelleri düzenlemekle de yükümlüydü.

Helenistik kültür ve Süryani düşüncesini bir araya getiren ve bu birliktelikten pek çok önemli eserin çıkmasını sağlayan Nusaybin Akademisi bir yandan Aristoteles başta olmak üzere İslamiyetle

birlikte ortaya çıkan pek çok çevirinin ilk elden sahibi olurken, diğer yandan Hıristiyan dünyasında bugüne kadar varlığını sürdürmüş olan Kristolojik tartışmaların ilk mekânlarından biri olma özelliğine sahiptir.

Günümüzde küçük bir grup olarak tanınan Süryaniler; Hı-

ristiyanlığın Doğu topraklarında oluşumu ve yayılmasında birincil kaynakların sahipleridirler. İsa'nın Tanrı'nın oğlu hatta tanrı olma düşüncesinden önce onun doğasını sorgulayan ve bu yönde Hıristiyanlık felsefesini oluşturacak kaynakların yaratıcılarından olan Süryaniler, yüksek dereceli bir ilahiyat fakültesi olan Nusaybin Akademisi'nde bu yönde pek çok eser vermişlerdir. Savaşlar ve yağmalardan dolayı günümüze ancak birkaçı kalabilen bu eserler, sonrasında İslamın temel kaynakları olmuş ve günümüzde varolan Yunan, Arap-İslam ve Çağdaş Batı Düşüncesinin temelini oluşturmuştur. Süryani uygarlığının yorumu aynı zamanda İslam uygarlığının da yorumudur ve bu uygarlığın yarattıklarını bilmeden, İslam uygarlığını bilmek de olanaklı değildir. ✻

anicebe@yahoo.de

KAYNAKÇA

* Doru, Nesim, *Doğu'dan Batı'ya Köprü Süryaniler*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2007.

** Şer, Adday, *Nusaybin Akademisi*, Yaba Yayınları, İstanbul, 2006.

*** Wright, William, *A Short History of Syriac Literature*

Mor Afrem

Barış gazeteciliği lüks bize!

ESRA ARSAN (YRD. DOÇ. İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ)

Ülkede bir çatışma veya kriz durumu hasıl olduğunda, çok satan popüler basından ve sansasyonel tv kanallarından uzaklaşıp, alternatif medyaya yöneliyorum. Yaygın medyanın "baskın söylemi", fazlasıyla polemiksel, olgulara dayanmayan, partizan, ırkçı, cinsiyetçi ve daima resmî devlet söylemini yeniden üretir nitelikte. Bu baskın söylemi, daha çok Kürt meselesi, siyasal İslam, Kemalizm ve ordu ile ilintili mevzularda gözlemlenmek mümkün.

Oysa ki, alternatif medya, marjinalize edildiği, geniş halk kitleleri tarafından (ne yazık ki) kabul görmediği ve bir anlamda (neyse ki) yok sayıldığı için, akli başında enformasyona ve analizlere ulaşabilmek için doğru adres. Benim alternatif medya kanallarımın birisi de İstanbul'da aylık olarak yayımlanan RED dergisi. RED –reddiyeden geliyor–, küçük bir ekip tarafından çıkartılan, sol bir yayın. Yaygın medya içeriğinde rastlamadığımız "sınıf", "grev", "işçi", "eylem" sözcüklerinin sıklıkla yer aldığı, yarı-profesyonel bir dergi. Uzatmayayım, buradan bir alıntıyla bu yazıya girmek merhamım... Derginin son sayısında Hakan Gülseven tarafından kaleme alınan bu yazıda, "geçtiğimiz günlerde medyada yaşanan ve 'normal' okurların kolay kolay sezemeyeceği bir olaya" dikkat çekiliyor. Gerisi izninizle, uzun da olsa, Hakan Gülseven'in kaleminden:

"Hürriyet'in ve dolayısıyla Ertuğrul Özkök'ün son gözdelerinden Soner Yalçın ile, 'iliştirilmiş' gazeteci Cüneyt Özdemir'in ortak internet sitesinde bir klip yayınlandı. Bu arkadaşlar, yememiş, içmemiş, asker cenazeleri görüntüleri eşliğinde Radikal yazarı Yıldırım Türker'i hedef gösteren bir klip hazırlayıp sitelerine koymuştu. Evet, tam da milliyetçi histerinin her yanı sarıdığı, provokasyon kokularının yükseldiği anda... Akliselim sahibi biri de telefon açıp, bu işlerin iyi işler olmadığını, Yıldırım Türker'i açıkça hedef gösterdiklerini, o

klipi kaldırmaları gerektiğini söylemiş. Klip siteden kalktı kalkmasına ama birdenbire dedikodu mekanizması işlemeye başladı. E, medyada dedikodu olur da, son dönemin magazin tosunu Oray Eğin eksik kalır mı? Muhtemelen yakın dostları Soner Yalçın ve Cüneyt Özdemir'den almış haberi, hemen Akşam gazetesindeki köşesinde üstü örtülü bir biçimde Yıldırım Türker'e saldıran, ordu poh-pohlayan bir yazı yazdı. 'Askere saldırganın sağladığı rant' başlıklı yazıdan bir alıntı: 'Mesela o yazarlardan biri yıllardır bir klişe tutturmuş ve hamaset edebiyatının üzerine bir kariyer inşa etmiş. En büyük özelliği askere olan düşmanlığı olmuş. Sözlerinde somut hiçbir şey yok, ama formülü belli: Bir düşman bellenecek ve ona körü körüne saldıracak. Ve çoğu zaman bu Türk Silahlı Kuvvetleri oluyor.'"

Akıl, mantık ve vicdan süzgeci rafa!

Oray Eğin'in kastettiği yazı, Yıldırım Türker'in PKK'ya esir düşen 8 Türk askerinin teslim alınmasından önceki bir yazısı. Türker, bahsi geçen yazısında (Sekiz genç esir, 29 Ekim, Radikal) şöyle diyor: "Bu konuda konuşmaktan hiç hoşlanmıyoruz. Bu sekiz genç adam bambaşka bir uzaya ışınlanmış gibi; sanki aramızda bildiğimiz hiçbir mesafe birimiyle ölçülemeyecek bir uzaklık var. Onlar şehit olmadı. Onlar için topluca gözyaşı dökmek, hayatları için kaygılanmak birçok savaşsever için mümkün değil."

Burada dikkat çekilmesi gereken nokta, "savaşse-

verlik" tir zannımca. Türker de, aslında yaygın medya dışında kalan "öteki medya" gibi, savaşsever medya için marjinalize edilen, sözleri görmezden gelinen, lakin, bir o kadar da olgusal gerçekliğe ve vicdan filtresine dayandığı için, Oray Eğin gibi genç savaşçı neferler tarafından lekelenmeye çalışılan bir kalem. Gazeteciliğin normatif idealine baktığımızda, hep bir "gerçek-

lik", "doğruluk", "tarafsızlık" vurgusu görürüz. Oysa ki, rasyonel hukuki otorite sistemini oturtamamış tüm ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de gazetecilikte akıl, mantık, vicdan süzgecinden geçmiş haber ve yorumlara rastlamak güç. Türkiye gazetecilik geleneğinde varolan kemikleşmiş zihniyet, güce ve güçlüye tapınmak, hegemonyacı taleplere körü körüne boyun eğmek üzerine kurulu. Bu açıdan bakıldığında, büyük basınıımızın ülkenin güneydoğusunda olup bitmekte olan olayları algılayış ve yansıtış biçimiyle, farklı algı biçimlerine karşı ortaya koyduğu tepkileri ve savunma mekanizmasını anlamak daha kolay olabilir.

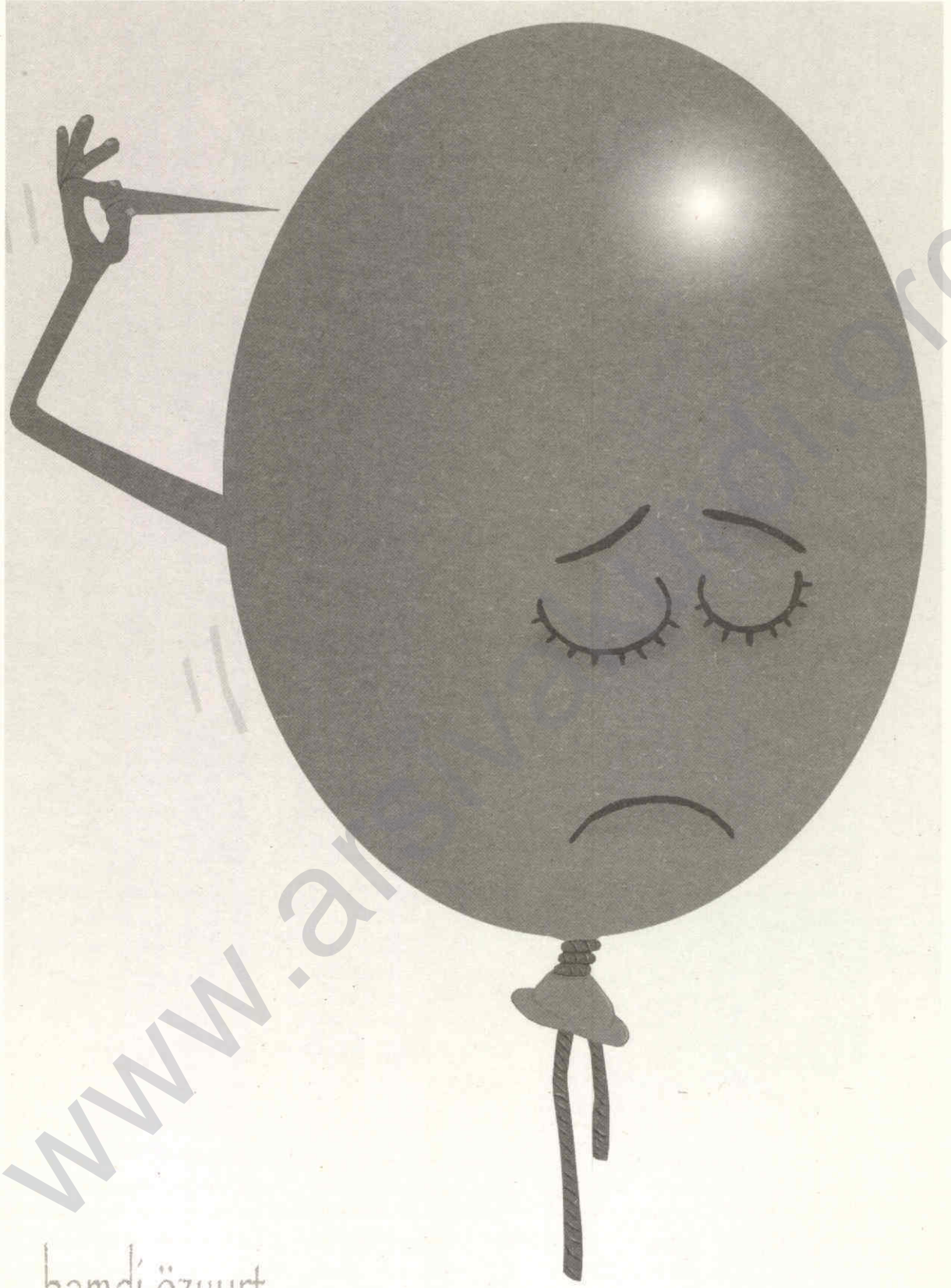
Medya, 'linç'in ideolojik aracı

Hemen bir parantez açıp, büyük medyanın gündem belirleme gücü kadar, ikincil derecede gündem oluşturma potansiyeline de dikkat çekmek lazım. Şehit cenazeleri haberlerinin gündeme düşmesiyle hemen arkasından gelen milliyetçi, ırkçı medya söylemine baktığımızda, eleştirilen, lanetlenen şeyin sadece "bölücü terör"le ibaret kalmadığını, yaygın medyanın ikincil ve üçüncül hedeflere yönelik nokta atışlarını ustalıkla yaptığını görmek mümkün. Bunlardan birisi, hiç kuşkusuz, "terör eşittir PKK, PKK eşittir Kürtler (hemen arkasından tüm bunlar eşittir DTP)" söylemidir. Bu söylem, Zeynep Gambetti'nin geçmişte bir makalesinde çok güzel izah ettiği "linç kültürü"nü harekete geçirmiş ve Türkiye'nin belli şehirlerinde Kürt yurttaşlara (ve bu bahaneyle solculara) yönelik şiddet eylemleri, linç girişimleri, saldırılar gerçekleşmiştir. Bu linç girişimlerinde yaygın medyanın rolü, sadece tahrik etmekle sınırlı değildir. Aynı zamanda medya, devletin ideolojik aygıtı olarak belli bir etnik kökene sahip vatandaşlara yönelik eylemleri meşrulaştırır nitelikte yayın yapmıştır. Bunu yaparken, aynı yukarıdaki örnekte olduğu gibi, kendisinden farklı görüş beyan etme cesaretini gösteren gazetecileri de hedefe oturtmuş ve onların başına gelebilecek her türlü musibeti bekler vaziyet almıştır. (Biz bu filmi maalesef Hrant Dink'in katledilmesi öncesi de görmüştük değil mi?) Belli hedeflere yönelik şiddetin içselleştirilmesi, olağanlaştırılması, meşrulaştırılması ve harekete geçirilmesi zemini, yaygın medya aracılığıyla yapıldığında sonu nerelere varır, onu tarih kitapları pek güzel izah eder, açıp arada sırada bakmakta fayda vardır.

'Suç' meşrulaştırılıyor

Şimdi, son günlerde moda olan şey, çeşitli üniversitelerde gazetecilik dersi veren bizim gibi hoca-

lara "barış gazeteciliği" anlattırmak... İyi güzel de, barışı anlatmadan önce savaşın veya çatışmanın temellerine inmek, nedenlerini analiz etmek, sorgulamak gerekmez mi? Gazeteciliğin en temel soruları olan kim, ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden sorularını sorarken, konuya ilişkin sadece tek tarafın, yani resmi görüşün yanıtlarına yer vermek yerine, karşıt düşüncede olanların argümanlarını da anlamaya çalışmak gerekmez mi? Bizde olan ise tam tersi. Savaşırken ölen genç askerler üzerinden milliyetçi duyguları harekete geçirerek oy toplamaya çalışan siyasetçilerle, ölmeyen ama esir düşen askerler geri alındığında "kurtulmalarına hiç de sevinemedim", diyen bakanların olduğu bir ülkede, bu irrasyonel ve kışkırtıcı söylemi alkışlayan ve her gün yeniden üreten bir basın olması kaçınılmaz. Türkiye basınıının paradigması maalesef ortaya çıkışından bu yana akıl, mantık ve vicdan dengesinin "güç"ten yana ağır basması üzerine kurulu. Bütün bu olumsuzlukların yanında, basın emekçileri arasında profesyonelleşme gerçekleşmediğinden, ülkemizde yapılan gereğinden fazla yerel kalmış bir gazetecilik. Türkiye'nin güneydoğusunda olup bitmekte olanların küresel güç odakları ve küresel çıkarlarla bağlantısını kuramayan, kasaba politikalarıyla, polisiye/askeri önlemlerin sürmekte olan çatışma ortamını sona erdirebileceğini sanan "mahalle kabadayıları" edasında köşe yazarlarımız, genel yayın yönetmenlerimiz var. Bu küresel dünyada yerel kalmış gazetecilerimiz, kışkırtılması en kolay duygulardan olan milliyetçi duygular üzerinden kamuyu galeyana getirirken, bu ülkedeki hegemonyaya olan bağlılıklarını da bir kez daha tescilliyorlar âdeta. Ama hayat başka şekillerde akıyor belli ki. Yine Yıldırım Türker'in dediği gibi, "Karanlık bir kışa giriyoruz. Daraldık, ufalandık. Ölüm haberleri geliyor. Ölümler sayılıyor durmadan. Zafere yazılan ölümler. Yasa sayılan ölümler. Dilimize kilit vurmaya ant içmiş ölüm. Ölümün sözcüleri. Yoksul cenazeleri gösterişli törenlerle kaldırılıyor. Linç kışkırtılan öfkeli yoksullar düşman belletildikleri yoksullara saldırıyor, onların evlerini taşıyor, dükkânlarını yağmalıyor. Karakollarda tekdir edilip serbest bırakılıyorlar. Hassasiyetleri resmi kabul görüyor, öfkeleri meşru." Bu suçların meşrulaştırılması sürecinde büyük basının rolü büyük. Hatta bazen tek kışkırtıcı unsur basın. Gazeteciler, çatışmalarda taraf olarak yer aldığı, varolan gerçekliği farklı boyutlarıyla, tarihsel perspektiften, dengeli, adil ve eleştirel bir şekilde ele almadıkları müddetçe, bu ülkede barış gazeteciliğini anlatmak fazla lüks kaçır gibi geliyor bana. ❁

hamdi özyurt

Ölüseviciler!

TEVFİK TAŞ

PKK tarafından esir alınan askerlerin serbest bırakılması Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin'i pek sevindirmedi. Adaletin sayın bakanı sözünü esirgmeden konuştu: "Kurtulduklarına pek sevinmedim."

Yani, "ölselerdi daha iyiydi" dedi.

Fotoğraf tam olarak şudur: Bir ülkenin adaletinden sorumlu olan bir kişi, çocukları ölümün ağzından alınmış ana-babaların gözüne baka baka şunu söylüyordu: Çocuklarınız kurtarıldığı için siz şimdi davul zurna çaluyorsunuz ama... biz sizin oğlanların ölmesini istiyorduk aslında... İşe bakın ki bu sizin çocuklar bir anlamda ilahi emrimize uymayıp, esir düştüler ve sonra da, özellikle Demokratik Toplum Partisi'nin çağrısı ve girişimleriyle kurtarıldılar.

Bir ülkenin adaletinden sorumlu olan bir kişinin bu denli münasebetsiz olabilmesi için, bazı nedenlerinin, hastahklarının, takıntılarının olması gerekir. Örneğin adaletin sayın bakanının son derece kindar bir dindar olduğunu söyleyebilirim. Ama bu dediğim, askerlerin kurtarılması için çaba sarf eden tarafın DTP'lerinden ötürü, bir adama, askerlere "neden ölmediniz" dedirtmeye yetecek bir neden değildir sanırım. Bilemiyorum belki de ben gereğinden çok iyimserim!..

Bir adamın, çocuklarına kavuşma sevinci içindeki ailelerin, sekiz gencinin yaşamı bağışlanmış bir halkın yüzüne karşı "Allah kahretsin, neden öldü ki bu hergeleler" der gibi, öyle buz gibi bakışlarla bakabilmesi için, o adamın insanı insan yapan bazı önemli değerlerinin ölmüş olması ya da vampirleşmeye doğru evrim geçiriyor olması gerektiğini, düşünüyorum. Ama sonra bu düşüncemin yeterli olmadığı çı-

kıyor ortaya. Örneğin bu sayın adalet bakanlığı koltuğuna sıçrayan bir önceki bakanın da, benzer özelliklerde olduğu, ondan öncekinin de pek sevilir olmadığı gibi; bu davranışın tekil bir haslet olmadığını anımsıyorum.

Adaletimizden sorumlu sayın bakanın "ölmediklerine pek sevinmedim" demek yerine, bu genç insanların yaşamaları ve ailelerine geri verilmeleri için çaba

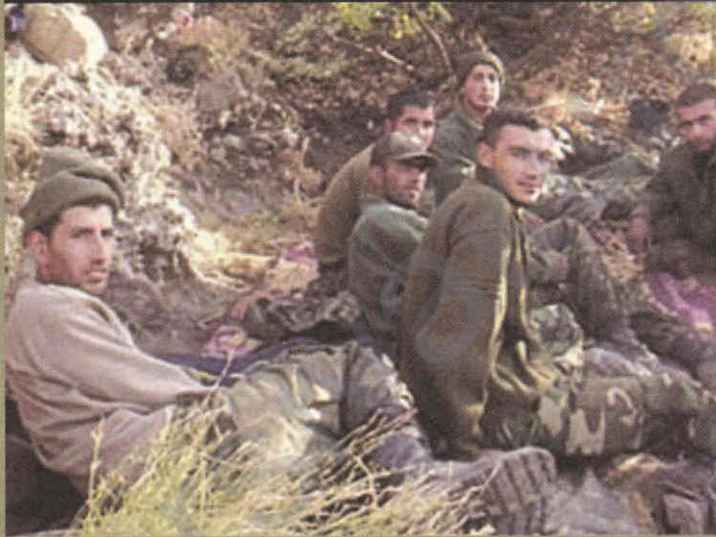
gösteren ve bunu başaran DTP'li parlamenterlere nezaket gereği teşekkür etmesini beklemek doğal bir davranıştır. Bir bakan bu denli doğal bir davranışı neden göstermez, diye sordüğümde, soruma muhatap seçtiğim bu şahsı yeterince tanımadığımı ayımsadım. Örneğin böyle zamanda teşekkür edebilmek belli bir görgüyü, toplumsal

sağduyuyu, yaşamın kıymetine değin bazı değerleri ve bütün bunları yerli yerinde gösterecek zekâyı gerektirir..

Ben bu bakanda bunların var olup olmadığını bilmiyorum.

Adalet kavramının kapitalist dünyada nelerin simgesi olduğuna ilişkin birçok kere yazıldı, çizildi, bu nedenle bunun üzerinde durmak istemiyorum. Gelgelelim, "mülkiyetin temeli olan" bu adaletin bakanlığını yapan adamın, bu mülkiyet yüceltme işini gereksiz bir savaşı körüklemekten yapabileceği gibi bir olanağı daha varken, ölüme ve kana müracaata yönelmesi için patolojik bakımdan nekrofilya (ölü sevicisi) olabileceğini olasılıklarım arasına koyuyorum. Ancak sonra bu patolojinin bir adam için değil, bazı başka adamlar için de belirleyici olduğunu bulguluyorum.

Onlar şimdi tutuklu!

Evet, ölüsevicilik hayli zamandır bir ülkenin neredeyse tek değeri haline getirilmeye çalışılıyor. Ölüsevicilik. CHP'si MHP'siyle, bir sığınak, bir varolma biçimi, bir ayakta kalma direği, bir geçim kapısı gibi işleniyor.

Ölüseviciler, toplandıkları savaş meclisinde "bu ölümler yetmez, daha çok, daha çok gerekir," dediler. Çünkü ancak ölüseviciliğin yüceldiği bir toplumu yönetecek kapasiteleri var. Çünkü bir ülkeyi doyandırmaya yaşamak isteyen gençlik kuşaklarını yönetmek, başka bir akıl, insan inceliği, bilim ve barış çabası gerektirir...

Ölüseviciler sekiz askerin yaşamasından o denli incinmişler ki, bu gençlerin, sokakta gösterilecek "şehit mertebesine" ermemiş olmaları bu adamları öyle kızdırdı ki, çocukları hapse tiktılar... Eminiz ki artık daha rahattırlar. Ve yine, anmadan geçemeyelim, sağ kurtulan askerlere ilişkin olarak, "tabut içinde

gelselerdi daha iyi olurdu" şeklindeki "dokunaklı" sözleriyle ölüsevicilikte katettiği yeni aşamayı yansıtan ünlü Doğu Perinçek de, şimdi Van Askeri Ceza ve Tutukevi'ndeki tutuklu askerlere gönül rahatlığıyla gardiyanlık yapabilir artık!

Ben bu coğrafyanın bir şairi olarak, savaşa kurban verilen bütün gençlerimizin acısını canımın derinliklerinde duyuyorum. Biz bu savaşa rağmen evine, sevdiğine kavuşmuş her gencin geçirmekte olduğu travmaların, bu toplumun çok uzun yıllarda ancak dindirebileceği büyük bir acısının ayrımındayız ve bu bakımdan da canımız yanıyor.

Ben, ölümden dönüp kavuşan insanların gözünün içine bakarak ölümü bu kadar fütursuzca savunabilen bir adalet bakanının dağıtacağı adaletten bizi koruyacak bir adalete erişme dileğimi, bu savaşın yaraladığı bütün halklarla paylaşmanın bir insanlık görevi olduğunun bilinciyle diyorum ki; barış sizinle olsun... ✨

Cerorge Grozz'un tablosu neredeyse hiçbir yoruma yer bırakmayacak denli açıktır. Bir fotoğrafıdır. Ressam savaşa milyonlarca gencini veren bir ülkenin fotoğrafını çekmiş ve sanatının olanca çarpıcılığıyla dünyanın gözünün önüne dikmiştir.

Bir savaş kararının alınmasını kimler hangi ölçüde temsil eder. Masada yaşayan iki adam var; general ve onun kulağına emirleri fısıldayan silah tüccarı. Savaş kararının alınacağı masada oturan politikacı tiplerinin kafalarını göremiyoruz ama masada kanlı bir kılıç ve bayrak renkleriyle süslü bir haç var. Gözleri bağlı bir hayvancağız gazetelikten beslenmeye gidiyor. Masanın altındaki parmaklığın arkasındakiler savaş karşıtları ve gözleri bağlı hayvancağız adını attığı anda düşecek olan "yolluğa" bakan bir iskelet. Bakışlarımız generalden ve silah tüccarından kurtulur kurtulmaz, yanmış yakılmış bir ülkenin tüten dumanlarını görüyor.

Yıl 1940 mı?

Yıl 2007 mi?

Ülke faşizmin savaşa sürüklediği Almanya mı?

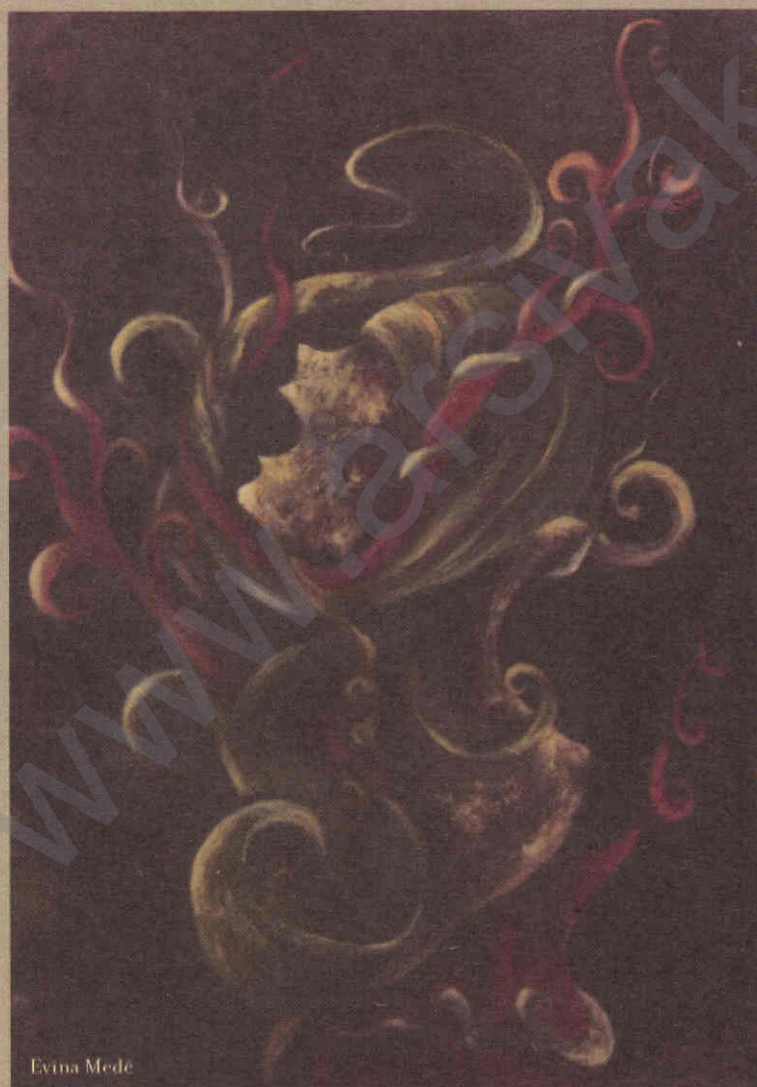
Ülke ölüsevicilikle faşizmin, sovenizmin at başı koşturduğu Türkiye mi?

Min hest, raman û mijar li lavlavkê bar kir

HEVPEYVÎN: KAK ZÊWERÎ

Lavlavk riwekê wisa ye ku xwe li kijan riweka din bigerîne hem wê hişk dike, hem jî ew bi wê re hişk dibe. Diyalektîkeke ecêb di navbera wan her du riwekan de heye ku mirov matmayî dihêle.

Hunermenda kurd Jovan Horî lavlavk ji xwe re wekî simbol hilbijartî ye û di berhemên xwe de -bûyer çî dibe, bila bibe- teqez figurên xwe gîş di forma lavlavkê de diwêne. Li derdorê ji wê dibêjin horiya rengan. Horiya rengan ji rengan gelek hez dike, bêhtir ji rengê kesk. Kesk ji bo wê rengê jêneger e. Ji bilî wê ji ew her rengên nuh, rengên berovajiyên hev bi kar tîne.

Evina Mede

Tu dixwazî wekî lavlavkê xwe li çî bigerîni û bikuji? An tenê forma lavlavkê bala te dikşîne?

Wekî ku tê zanîn lavlavk riwekê balkêş e û têra xwe estetik e. Ji ber wê ji gelek bala min dikşîne. Ez li ser lavlavkê gelekî fikirim. Gelo, dikare bibe teşeyeka wêne, ku bibe... gelo ew ê di wêne de lavlavk çî qas estetik be? Ez gelek fikirim, min ji xwe re lavlavk wekî form hilbijart. Min hest, raman û mijar lê bar kir, ez dikarim bêjim ku min lavlavk xwedî kir. Belkî tiştêkî xeterebe jî, lê belê ku mirov kûr bifikire wisa ye. Lavlavk hîskirina xwe tiştê ku xwe lê dilefîne dike. Ez dikarim pirtûka John Steinbeck minak bidim. "Mişk û Mirov", lehengê romanê Lennie gelek ji mişkan û tiştê şayik, nerm hez dike, ew hîskirina wî ya wan tiştan bê hemdê xwe be jî dibe sedema mirina wan. Lavlavk jî tiştêkî wisa ye.

Boyar, firçe, tûval amurê wêneyan e. Ji

Xeyallfiros

bo mijarek bê wêrandin dest, dil û hişê jin an mêreki ferq dike an na?

Ferq dike, ji ber ku zayend di hêla piskolojîk de rastiya wî/ê kesê ya di nava civakê de diguherîne ji ber ku hêst û ramanê jinekî û mêreki nabe wekî hev. Ferq nake ji ber ku têgiha hunermendîtiyê hinekî zayendê ji holê radike. Û ji xwe huner bela tişteki civakî ye hêla zayendî de ji nikare tekaserî bifikire.

Ez dixwazim pirseka glasîk ji te bipirsim. Cardin ger tu bihata dinyê te dixwest bi çi bilebikiya, ew ê disa wêne bûya an na?

Erê ew ê disa wênebûya. Hiskirina wêne di dilê min de bûye evîneke jêneger, ne ca-

rek din, deh carên din ez bihatima dinyayê ez ê disa bi wêneyan re bilebikiyama.

Ji bo hunermendeki /ê sê tiştê ku tu pir girîng dibîni ango tu bibêji ev her sê tişt tunebe nabe çi ne?

Ji bo ku mirov bibe hunermendek divê mirov ferqa van her sê tiştan bizane: yek sekin, didu şêwe, sisê berhemdarî di nava behremdariyê de ji sê tişt hene ku ew ji tunebin wê ji xwe berhemek tu carî dernekeve ev jî hêst, raman û xebat.

Bi qasî ku ez dizanim bi sedan wêneyên te hene û her berhemê hunermendeki/ê li ber dilê wan şêrin in. Berhemeke te ya ku herî zêde tu jê hez dikî kîjan e?

Berhema ku herî zêde jê hez dikim -ji roja min dest bi wêne kiriye heya a niha- hertim ya di destê min de ye ku ez diwênim e. Û heya bimrim jî dibêim qey ew ê wisa bidome. Ango kengî kîjan tabloyê biwênim ya herî jê hez dikim ew e. Ji xwe ne wisa bûya min ê tu carî wêneyekî nikaribûya biqedanda. Belkî jî ji bo hinek hunermendên din ne wisa be.

Di jîyanê de jînek a hunermend -di civakên wekî yên me de- tiştê herî xetere çî ye?

Tiştê xetere pir in. Lê xetereya herî mezin ne tiştê kirin e.

Mem û Zîn

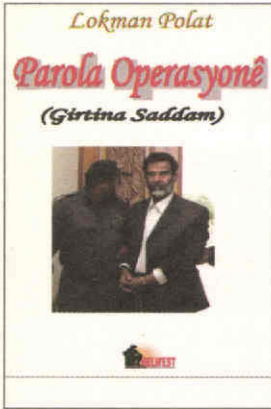
Efsûrbaz

Di dinyê de gelek wenesazên baş hene tu mecbûr bimîni û jî nava van sê kesan bineqîni ev dê kîjan bin û çima ?

Yek jê Frîda Kahlo ye bela ku ew jî jin e û tu pirsgrêk ji wêre nebûye sedema wêneyan sazneke. Yê duyemîn jî Van Gogh e. Ew jî bela ku pir guh daye dinamîzm û hestan. Yê sêyemîn jî Rembrand e. Ez jî çirûsînê şewqên wêneyên wî hez dikim

Qasî ez zanîm heya niha te gelek pêşangehên hevbeş û yên xweser li dar xistine. Herî dawiyê jî te pêşangeha xwe ya bi navê "Jidîlara" li Batmanê li dar xist. Gelo projeyên te yên nuh jî hene? Tu dikari ji me re hinekî qala projeyên xwe bi-ki?

Belê heya niha min gelek pêşangeh li dar xistine. Û heya niha ez li ser sê projeyan xebitîme. Projeya min a yekemîn portreyên şexsiyêtên kurd ên navdar bûn. Yên wekî Ehmedê Xanî, Melayê Cizîrî, Meyrem Xan û M. M. Berzanî û hwd. min ev projeya ku ez qal dikim li Amed, Batman û li Farqînê li darxist. Projeya min a duyemîn jî "Jidîlara" ye. Min ev projeya xwe ji pirtûka Fewzî Bilge ya bi navê "Jidîlara" girtiye û çirokên navê de yek bi yek kirine tablo. Projeya ku a niha ez li ser dixebitîm naxwazim niha eşkere bikim. ✨

Parola Operasyonê

Lokman Polat

Weşanên Helwest

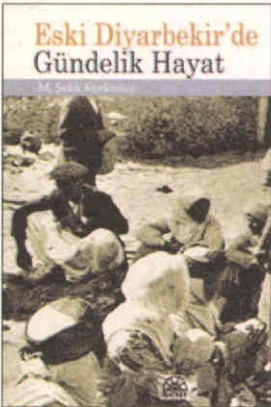
Du ajanên teşkilata PARASTINê di girtina Saddam de çi rol girtin, çi pêk anin û Saddam çawa hate girtin?

Di vê romanê de serpêhatiyên endamên teşkilata "PARASTIN"ê hene. Pirtûk bi şeweyeke macerayê û bi heye-

can hatiye nivîsîn û herikbar e. Bûyerên ku tîn qalkirin, mirov dixê heycanê û xwendevan bi meraq xwe bi herikandina pirtûkê re berdidin û pirtûkê dixwînin.

Di vê pirtûkê de, tişteke balkêş jî ev e ku; nivîskar bi şeweya romanê behsa girtina Saddam Huseyin û kuştina herdu kurên wî dike. Ev beşa şerê Iraqê, têkçûna ordiya cumhuri ya Saddam, girtina kesên sereke yê partiya Baas û birêvebirên dewleta Iraqê û girtina Saddam Huseyin dê di nav raya giştî a kurdan de nav û deng bide.

Hûnê vê pirtûkê bi dilxweşi, lê bi heyecan bixwînin.

Eski Diyarbakir'de Gündelik Hayat

M. Şefik Korkusuz

Kent Yayınları

Diyarbakir'ı birçok yönüyle anlatmaya çalışan yazar, "Bazı günlerde belediye zabıtalari sabahlari saat 10-10:30 sıralarında ellerindeki teneke borazanlarla sağa sola giderek

şöyle anons yaparlarmış: 'Sıcağlar başladıiii, herkes bodırlaraaaaa.' İkinci vaktine yakın bir zamanda yine; 'dışarı çıhabılırsınız' diye çağrı yaparlarmış."

Diyarbakir yemeklerinin de meşhur olduğunu dile getiren Korkusuz, "Diyarbakir mutfağının ortak özelliği, bol baharatlı oluşudur" diyor. Değişik yemek örnekleri ve malzemelerinin sunulduğu kitapta, Diyarbakir tiplerini de ilginçlikleriyle karşımıza çıkıyor.

Diyarbakir'in kültür ve eğitim alanında da önemli bir yeri olduğunu belirten yazar, "Diyarbakir gibi bir şehirde bir dönem bir milyon kırk bin cilt kitaplık bir kütüphanenin varlığı"ndan bahsediyor.

12 CD'yên

Mezher Xeliqi

Enstituya Kelepura Kurdî

Albuma Mezher Xeliqi, ku ji 12 CD'yan pêk tê, stranên di navbera salên 1958 û 1998 de di navê de digire. Albûm, di nav qalikeki nûjen de hatiye çapkirin û nêzîkî 140 stran bi xwe ve digire, ku ji beste û meqaman pêk tî. Her wiha kitêbçeyek jî bi albumê ve ye ku bi kurmanciya jêrîn û jorîn, farisî û îngilîzî jiyanameya hunermend tê de hatiye nivîsandin û her wekî din kurtejiyana wan hunermandan jî tê de heye ku mamostetî û hevkarîya Mezher Xeliqi kirine.

Şerefname

Şerefxanê Bedlîsî

Weşanên Avesta

Mirê Bedlîsê Şerefxanê Bedlîsî di sala 1597'an de nivîsandina "Şerefname"yê bi farisî temam dike. "Şerefname"ya ku li ser dîroka began, begitîyên kurdan, dîroka kurdan e di nav klasîkên kurdî de cih digire. Bedlîsî di dema nivîsandina pirtûkê de hin mînyaturan çêdike û bi wan hin bûyeran nîşan dide; wan jî di "Şerefname"yê de bi cih dike. Niha Şerefnameya Şerefxanê Bedlîsî bi wergera Ziya Avcî bi yek çapa taybet yek jî ya normal bi du çapan jî Avestayê derket.

8 CD'yên

Mihemed Arifê Cizîrî

Enstituya Kelepura Kurdî

Albuma Mihemed Arifê Cizîrî, ku ji 8 CD'yan pêk tê, di nav qalikeki nûjen de hatiye çapkirin û zêdetirî 100 stran û lawik tê de ne, ku hindek jî wan wekî meqam û beste du caran hatine gotin. Her wiha broşûrek jî digel albumê hatiye belavkirin ku jiyanameya Mihemed Arifê Cizîrî bi kurmanciya jorîn û jêrîn tê de cih digire.

Hunermend Mihemed Arifê Cizîrî ku di nav muzîka kurdî de xedî ciheke girîng e, di pêş de wê beşa duyem a albumê jî bê belavkirin.

S
R
I
P
E
Ç
A
X

Vladimîr ... sairek rûs ... Hikmet Şariêk (wêne)		Dijbera 'nake' Dem		Kurteya Azotê Bêxwedî		Tevgera hevayê Notayek		Cureyek rêveberiya dewletê
					Heq dijbera ronî			1
Vehdaniyet, hatina cem hev Dimenkêş	4						Nas, tiştê tê zanîn	
						Qewmê Hûd ê ku ji hêla Xwedê ve ha- tiye tune kirin		
Xwarina pez Qurnazî			Pirsgirêk					
				5		Kurteya îrdiyûmê Di cih de (berepaşî)		
Kesê serhildêr		Cejn						
					Di îskambîlê de yek Kurteya Borê			
Dengdarên kedê Kesê avê divê							Kesê çalak, bêtebat	
		Cumhuriyet				Notayek Xwendina tipekî		
Roja ku em tê de ne	Fikir		Şerm heya		Dijbera girinê dengê berxikan			
			Kar, îş				3	Ayînî
Hazir Feqet, lakîn						Notayek (berepaşî) Peyvek hitabê		
	3		Kurteya îyotê Bi herêmkî dayik		Ji vir şûn de tîpên navîn ên 'romî'			
Genimê hêrandî Rojek				dengê heyvanên girs				
		Zimanê we- latekî ewropî						

Amadekar: Davut Özalp
E-mail: davutozalp@yahoo.com

ŞİFREYA
VEŞARÎ

1 2 3 4 5

Öykü Yarışması

BARIŞI ANLATIN!

EVRENSEL KÜLTÜR ve TİROJ dergileri Barış ve Kardeşlik konulu bir öykü yarışması düzenliyor. Türkçe ve Kürtçe olarak iki dilde yapılacak olan yarışma, Kürt ve Türk halkları arasında barış ve kardeşliğin edebiyat yoluyla daha güçlü hissedilmesini, Kürtçe ve Türkçe edebiyata genç isimler kazandırmayı hedefliyor.

KATILIM KOŞULLARI

1. Yarışmanın son başvuru tarihi 1 Şubat 2008'dir.
2. Yarışmaya katılacak eserler daha önce yayımlanmamış olmalıdır.
3. Yarışmaya yurtiçi ve yurtdışından herkes katılabilir.
4. Katılım en fazla üç (3) eserle sınırlandırılmıştır, sayfa sınırlaması yoktur.
5. Yarışmaya katılacak öykülerin 'Barış ve Kardeşlik' temalı olması gerekmektedir.
6. Yarışma Kürtçe (Kurmanji lehçesi) ve Türkçe olarak iki dilde yapılacaktır. Yarışmaya gönderilen eserler diline göre Türkçe ya da Kürtçe jüri tarafından değerlendirilecektir.
7. Her yarışmacı eserini 8 nüsha olarak çoğaltılmış halde ve bununla birlikte metni içeren cd'yi aşağıdaki adrese elden veya postayla gönderecektir. Gönderilecek zarfın üzerine:

'BARIŞI ANLATIN! Öykü Yarışması Jürisi'ne
Eskişehir Mahallesi Dolapdere Caddesi Karabatak Sokak No: 31 Şişli İSTANBUL
yazılacak. Adrese ulaşan eserlerin sahiplerine, e-mail yoluyla eserin ulaştığı bildirilecektir.

8. Yarışmacılar gerçek isimleriyle katılacaklardır. Bu nedenle eserin üzerinde yarışmacının gerçek kimlik bilgileri yer almayacaktır. Yarışmacının katıldığı eser ya da eserlerin adı, yarışmacının ad, soyad, telefon (cep, ev, iş), adres ve e-mail bilgilerini içeren ayrı bir dosya, kapalı zarf içinde esere iliştilirilecektir.
9. Yarışmada dereceye girenlere Evrensel Basım Yayın tarafından yayınlanmış kitaplardan oluşan bir set ödül olarak verilecektir.
10. Sonuçlar 1 Mart 2008 tarihinde açıklanacak, ödüller ise 23 Mart 2008 tarihinde düzenlenecek törenle sahiplerine verilecektir.
11. Jüri'nin yayımlanmaya uygun bulduğu eser veya eserler Evrensel Basım Yayın tarafından kitaplaştırılacaktır. Yayımlanacak eser veya eserler için ayrıca telif ücreti ödenmeyecektir. Yarışmaya katılan eserler hiçbir koşulda iade edilmez. Eserler Evrensel Kültür ve Tiroj dergileri tarafından yayınlanabilir.
12. Yarışmaya Jüri üyelerinin birinci dereceden akrabaları katılamaz.

YARIŞMA JÜRİLERİ

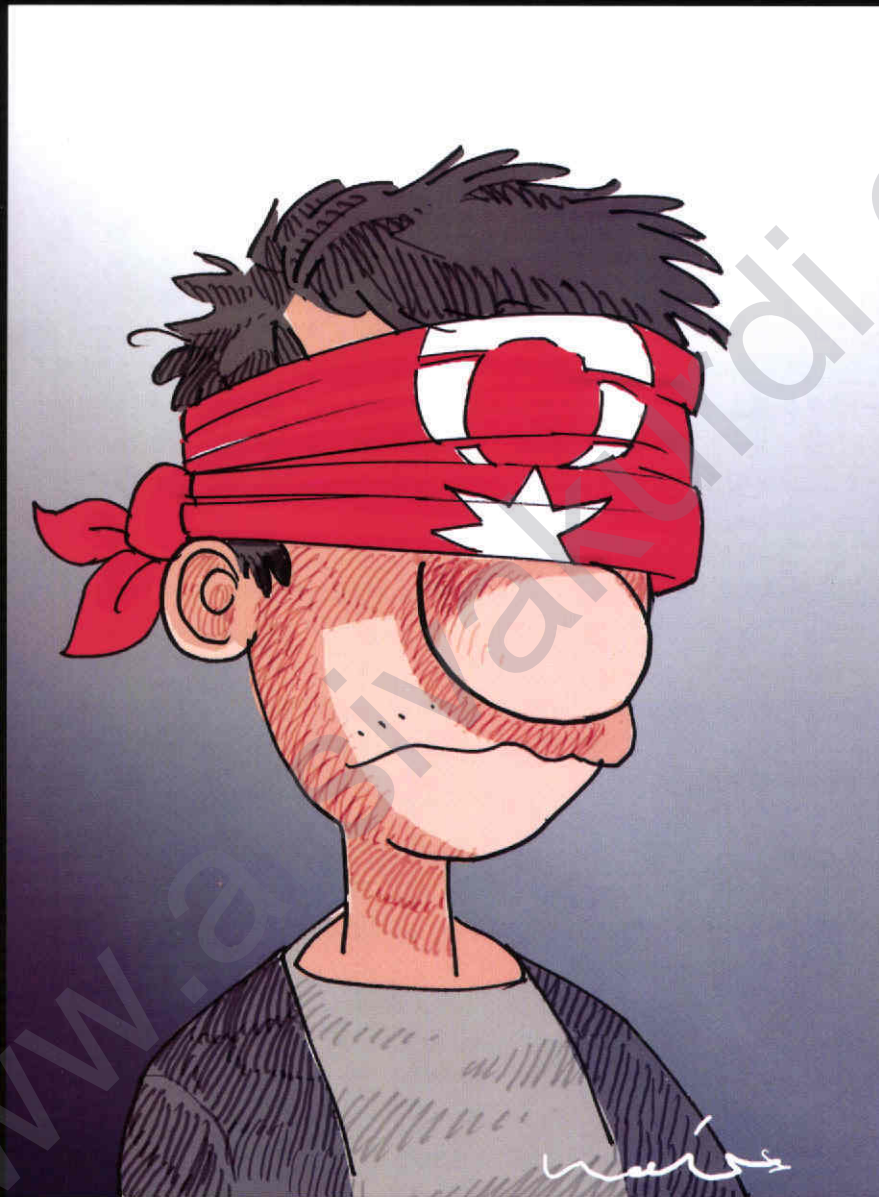
KÜRTÇE:

Hasan Kaya, Receb Dildar, Ayhan Geveri, Fevzi Bilge, Fehim Işık.

TÜRKÇE:

Aydın Çubukçu, Adnan Özyalçiner, Sennur Sezer, Özcan Karabulut, Gökhan Cengizhan, Zeynep Aliye, Tuncer Uçarol.

Halil İncesu

ISSN 1305-4775-16

9 771305 477514